Raftul Denisei

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

J.M. COETZEE

FOE

roman

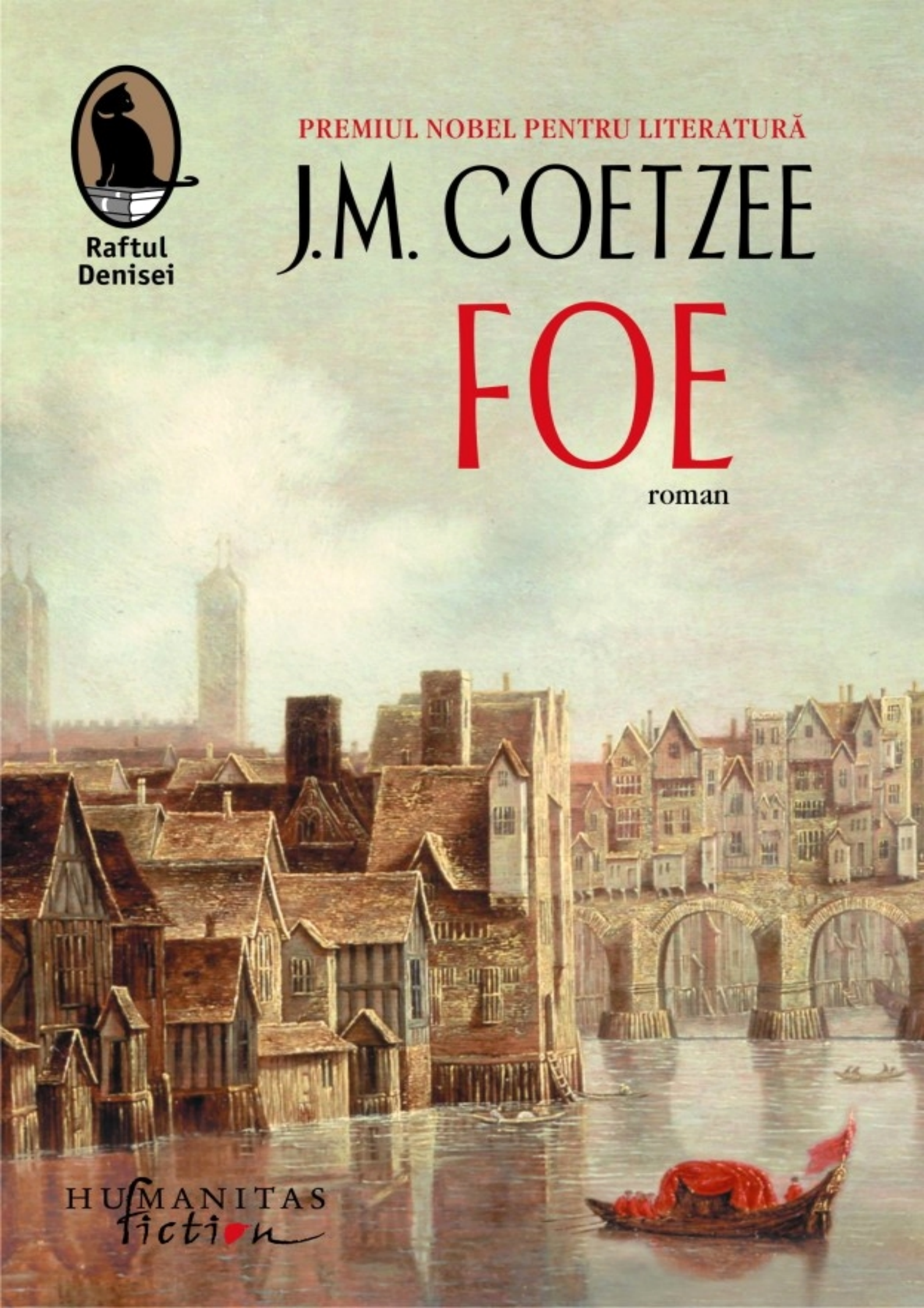

HUMANITAS fiction

J.M. COETZEE

FOE

Traducere din engleză de

IRINA HOREA

HUMANITAS

Fiction

I

„În cele din urmă, nu am mai fost în stare să vâslesc. Mâinile îmi erau băşicate, spatele ars, trupul mă durea. Cu un suspin şi un clipocit abia auzit, m-am lăsat să alunec peste margine. Cu mişcări încete, cu pletele mele lungi plutind în jurul meu ca o floare a mării, ca o anemonă, ca o meduză din cele pe care le vezi în apele din Brazilia, am înotat spre insula necunoscută, o vreme înaintând aşa cum am şi vâslit, împotriva curentului, apoi dintr-odată eliberată din puterea lui, m-am lăsat dusă de valuri în golf şi mai departe până pe plajă.

Acolo am rămas răstignită pe nisipul fierbinte, capul mi-era plin de văpaia portocalie a soarelui, combinezonul (doar atât aveam pe mine când am părăsit nava) se usca pe mine şi se încingea de la soare, eram obosită, recunoscătoare, ca toţi cei salvaţi.

O umbră întunecată s-a întins deasupra mea, nu a unui nor, ci a unui bărbat înconjurat de o aură orbitoare. «Naufragiată», am zis eu cu limba umflată, uscată. «Sunt naufragiată. Sunt absolut singură.» Şi mi-am arătat mâinile rănite.

Bărbatul s-a aşezat pe vine lângă mine. Negru la piele: un negru cu un cap de lână neţesălată, gol puşcă, doar cu o pereche de izmene grosolane. M-am ridicat în capul oaselor şi am cercetat faţa turtită, ochii mici, goi, nasul lat, buzele groase, pielea nu chiar neagră, mai degrabă cenuşie-închis, uscată, ca acoperită cu praf. *«Agua»,* am încercat eu în portugheză, mimând gestul de a bea. Bărbatul nu a răspuns, mă privea ca pe o broască ţestoasă ori o focă, aruncată pe ţărm de valuri, care curând îşi va da sufletul şi apoi va putea fi măcuită

pentru a fi mâncată. Ţinea lipită de el o suliţa. Am naufragiat unde nu trebuie, mi-am zis eu şi mi-am lăsat capul în piept: Am ajuns pe o insulă de canibali.

El a întins mâna şi m-a atins pe braţ cu dosul mâinii. Vrea să ştie cum îmi e carnea, mi-am zis. Dar treptat respiraţia mi s-a domolit, am început să mă liniştesc. Bărbatul mirosea a peşte şi a lână de oaie într-o zi dogoritoare.

Apoi, pentru că nu puteam sta aşa toată ziua, eu m-am ridicat şi iarăşi am făcut gestul de a bea. Vâslisem toată ziua, nu mai băusem din noaptea dinainte, nu-mi mai păsa dacă mă omora, atâta timp cât îmi dădea apă.

Negrul s-a ridicat şi mi-a făcut semn să-l urmez. M-a dus, înţepenită cum eram, toată o durere, peste dune de nisip, de-a lungul unei poteci care urca spre inima deluroasă a insulei. Dar abia dacă am început să urcăm, când am simţit o durere ca de împunsătura şi din călcâi mi-am smuls un ghimpe lung, cu vârful negru. Deşi am frecat bine locul, călcâiul s-a umflat iute, încât am ajuns să şchiopătez de durere. Negrul mi-a oferit spinarea lui, dându-mi de înţeles că mă va duce în spinare. Am ezitat să accept, pentru că era un ins slab şi mai scund decât mine. Dar nu aveam de ales. Astfel că, mai ţopăind într-un picior, mai cocoţându-mă pe spinarea lui, ridicându-mi combinezonul şi frecându-mi bărbia de părul lui sârmos, am urcat coama dealului, iar teama faţă de bărbatul acesta mi s-a potolit în această îmbrăţişare ciudată, pe la spate. Nici nu se uita pe unde calcă, am observat eu, ci sfărâma sub tălpi ciorchini întregi de ghimpi din cei care mie-mi străpunseseră pielea.

Pentru cititorii care au crescut cu poveşti de călătorie, cuvintele *insulă pustie* invocă un loc cu nisipuri fine şi copaci umbroşi, unde pârâiaşele curg pentru a astâmpăra setea naufragiatului, iar fructe pârguite îi cad în poală, unde nimic altceva

nu se mai cere de la el decât să-şi treacă zilele până apare o corabie care să-l ducă acasă. Dar insula pe care am naufragiat eu era un cu totul alt loc: un deal înalt, stâncos, cu vârful retezat, care se înălţa abrupt din mare, pe toate părţile, în afară de una singură, o latură punctată de tufişuri cafenii care nu înfloreau niciodată şi nici nu-şi pierdeau frunzele. În larg creşteau desişuri de alge maronii care, aduse pe ţărm de valuri, răspândeau o duhoare puturoasă şi erau năpădite de roiuri de muşte mari, albicioase. Peste tot mişunau furnici, soiul care se găsea şi la noi, în Bahia, şi mai era o calamitate care se găsea în dune: o insectă mică-mică de tot, care ţi se vâra între degetele de la picioare şi îşi sfredelea drum până în carne. Nici măcar pielea întărită a lui Vineri nu era pavăză împotriva ei: labele lui erau împânzite de crăpături sângerânde, deşi el nu le băga în seamă. Şerpi n-am văzut, şopârlele în schimb ieşeau la căldura zilei, să se însorească, unele mici, sprintene, altele mari, leneşe, cu gulere albastre în jurul branhiilor, pe care le înfoiau când se speriau, şi sâsâiau, şi te pironeau cu privirea. Am prins una într-un sac, am încercat s-o îmblânzesc, hrănind-o cu muşte; dar nu voia să pună limba pe carne moartă, aşa că până la urmă i-am dat drumul. Şi erau maimuţe (despre care voi spune mai multe mai încolo), şi păsări, peste tot păsări: stoluri de vrăbii (eu aşa le numeam), care zburau toată ziua, ciripind, dintr-un tufiş în altul, iar pe stâncile de deasupra mării, triburi mari de pescăruşi şi de pescăruşi-gri, şi corbi-de-mare şi cormorani, astfel că stâncile erau albe de scârna lor. Iar în apă, porci-de-mare, foci, peşti de toate felurile. Prin urmare, dacă mă mulţumeam cu tovărăşia fiarelor, puteam să trăiesc pe deplin fericită pe insula mea. Dar când eşti obişnuit cu abundenţa vorbirii omeneşti, cum să te mulţumeşti cu croncănituri, ciripituri şi ţipete, cu lătrăturile focilor, cu geamătul vântului?

În sfârşit, am ajuns la capătul urcuşului şi cărăuşul meu s-a oprit să-şi tragă sufletul. Eu m-am pomenit pe un platou drept, nu departe de un fel de aşezare. În toate părţile se întindea marea licăritoare, în vreme ce la răsărit, corabia care mă adusese se îndepărta cu toate pânzele sus.

Nu mă gândeam decât la apă. Puţin îmi păsa de soarta ce mă aştepta, atâta vreme cât puteam să beau apă. La poarta aşezării stătea un om, cu pielea închisă şi barbă deasă.

— *Agua,* am zis, dând de înţeles şi prin semne.

El i-a făcut un semn negrului, iar eu am văzut că mă adresasem unui european.

— *Fala inglez?* am întrebat, aşa cum învăţasem să zic în Brazilia.

El a dat din cap că da. Negrul mi-a adus un blid cu apă. Am băut, negrul mi-a mai adus. Era cea mai bună apă pe care o băusem vreodată.

Ochii străinului erau verzi, părul ars de soare era ca paiul. Să fi avut vreo şaizeci de ani. Purta (permite-mi să ţi-l descriu din cap până-n picioare) un pieptar şi pantaloni până sub genunchi, din cei pe care-i poartă luntraşii noştri pe Tamisa, şi o pălărie înaltă în formă de con, toate făcute din piei cusute între ele, cu blana în afară, iar în picioare, o pereche de sandale trainice. La curea purta un băţ scurt şi un cuţit. Un răzvrătit, primul meu gând, încă un răzvrătit trimis la mal de un căpitan milos, şi unul dintre negrii de pe insulă, pe care şi l-a făcut servitor.

— Numele meu este Susan Barton, am zis eu. Am fost lăsată în voia valurilor de echipajul corăbiei aceleia. Şi-au omorât stăpânul şi mie mi-au făcut asta.

Şi brusc, deşi nu-mi cursese nicio lacrimă cât fusesem insultată pe corabie şi în timpul ceasurilor de disperare când înfruntasem singură valurile, cu căpitanul zăcând mort la picioarele mele, un ţăruş ieşindu-i dintr-o orbită, am simţit nevoia să plâng. M-am aşezat pe pământ, ţinându-mi talpa rănită în

mâini, şi am început să mă legăn în faţă şi-n spate, hohotind ca un copil, în vreme ce străinul (care era bineînţeles acel Cruso de care ţi-am zis) se holba la mine mai degrabă ca la un peşte azvârlit pe ţărm de valuri decât ca la o făptură omenească nefericită.

Ţi-am spus cum era îmbrăcat Cruso; acum să-ţi povestesc despre sălaşul lui.

În mijlocul vârfului teşit al dealului se găsea o îngrămădire de stânci, înalte cât casa. În unghiul format de două dintre aceste stânci, Cruso îşi construise o colibă din prăjini şi trestii, trestiile legate unele de altele cu pricepere şi împletite printre prăjini, cu frunze drept acoperiş şi pereţi. Un gard cu o poartă prinse în balamale de piele completa o aşezare triunghiulară pe care Cruso o numea castelul său. În împrejmuire, ferit de maimuţe, creştea o tarla de salate sălbatice amare. Această salată dimpreună cu peşte şi ouă de păsări alcătuiau singura noastră hrana pe insulă, după cum vei auzi.

În colibă, Cruso avea un pat îngust, singurul lui mobilier. Podeaua era din pământ gol. Vineri avea drept pat o saltea pusă sub streaşină.

Într-un târziu, ştergându-mi lacrimile, i-am cerut lui Cruso un ac sau ceva de soiul ăsta, ca să-mi scot ghimpele din picior. Mi-a adus un ac făcut din os de peşte, cu o gaură sfredelită în capătul gros, prin ce mijloc nu ştiu, şi s-a uitat tăcut cum îmi scot ghimpele.

— Să-ţi spun povestea mea, am zis; pentru că mai mult ca sigur te întrebi cine sunt şi cum de mă aflu aici. Mă numesc Susan Barton, sunt femeie singură. Tatăl meu era un francez care a fugit în Anglia ca să scape de persecuţiile din Flandra. Numele lui era de fapt Berton, dar, după cum se întâmplă, gurile străinilor l-au stâlcit. Mama era englezoaică.

Acum doi ani, singura mea fiică a fost răpită şi dusă în Lumea Nouă de către un englez, misit şi

samsar în transportul naval. Am plecat în căutarea ei. Când am ajuns în Bahia, am fost întâmpinată cu tăgăduieli, iar când am insistat, cu grosolănii şi ameninţări. Împuterniciţii Coroanei nu m-au ajutat în niciun fel, zicând că e o neînţelegere între englezi. Locuiam în gazdă, coseam ca să am din ce trăi, şi am căutat, şi am aşteptat, dar nici urmă de copilul meu. În culmea disperării şi rămasă fără bani, m-am îmbarcat pe un vas comercial ce se îndrepta spre Lisabona.

La zece zile după ce am părăsit portul, ca şi când necazurile mele nu erau şi aşa mari, echipajul s-a răzvrătit. Dând buzna în cabina căpitanului, marinarii l-au ucis fără milă, deşi el i-a implorat să-l lase în viaţă. Pe aceia dintre ei care nu s-au alăturat răzmeriţei, i-au pus în lanţuri. Pe mine m-au pus într-o barca, cu leşul căpitanului alături, şi m-au lăsat în voia valurilor. De ce au hotărât să mă abandoneze astfel, nu ştiu. Dar de obicei ajungem să-i urâm pe cei faţă de care ne-am purtat rău şi ne dorim să nu-i mai vedem niciodată. Inima omului este un codru întunecat — o vorbă a brazilienilor.

Întâmplarea a făcut — sau poate răscoala a fost astfel gândită — să fiu abandonată în apropierea acestei insule. *«Remos!»* a strigat marinarul de pe punte, adică să pun mâna pe vâsle şi să vâslesc. Eu tremuram îngrozită. Aşa că, în timp ce ei râdeau şi îşi băteau joc de mine, eu eram dusă de valuri ba într-o parte, ba în alta, până când s-a stârnit vântul.

Toată dimineaţa, în timp ce corabia se îndepărta (îmi vine să cred că răzvrătiţii aveau de gând să devină corsari de-a lungul coastelor Hispaniei), eu am vâslit cu căpitanul mort la picioarele mele. Curând, palmele mi s-au umplut de băşici — uite! —, dar nu îndrăzneam să mă opresc, de teamă să nu mă ia curentul şi să trec de insula ta. Cu mult mai rea decât durerea pricinuită de vâslit era perspectiva de a rătăci noaptea pe întinsa pustietate a mării, când, din câte am auzit, monştrii din adâncuri ies în căutare de pradă.

Dar, la un moment dat, nu am mai putut vâsli. Mâinile mi se jupuiseră, spatele mi-era ars, trupul mă durea. Cu un suspin şi un clipocit abia auzit, m-am lăsat să alunec peste margine şi am început să înot spre insulă. Valurile m-au purtat până la ţărm. Restul îl ştii.

Cu aceste cuvinte m-am prezentat lui Robinson Cruso, în zilele în care încă stăpânea insula şi am devenit al doilea supus al lui, primul fiind servitorul lui, Vineri.

M-ar bucura să-ţi relatez acum povestea acestui Cruso aparte, aşa cum am auzit-o spusă chiar de el.

Dar poveştile pe care mi le-a zis erau atât de diferite şi atât de greu de împăcat unele cu altele, încât tot mai mult mă gândeam ca vârsta şi izolarea îşi puseseră amprenta asupra memoriei lui şi nu mai era sigur ce anume era adevăr şi ce anume fantezie. Bunăoară, azi spunea că tatăl lui fusese un negustor bogat, care-şi părăsise afacerile pentru a căuta aventura. Pentru ca mâine să-mi spună că fusese un băiat sărac, orfan, care urcase la bordul unei corăbii ca băiat de serviciu şi fusese capturat de mauri (avea o cicatrice pe braţ, urma — zicea el — lăsată de fierul roşu), a reuşit să scape şi şi-a croit drum spre Lumea Nouă. Uneori zicea că trăia pe insula lui de cincisprezece ani, împreună cu Vineri, ei doi fiind singurii care scăpaseră când corabia li se scufundase.

— Vineri era prin urmare copil când s-a scufundat corabia? întrebam eu.

— Întocmai, un copil, doar un copil, un sclav mic, răspundea Cruso.

Ca în alte dăţi, de pildă când a zăcut cuprins de febră (şi să nu credem că febra, ca şi beţia, scoate adevărul la iveală, vrem, nu vrem?), povestea despre canibali, despre cum Vineri era un canibal pe care el l-a salvat de la a fi rumenit şi înfulecat de ceilalţi canibali.

— Şi canibalii nu se puteau întoarce să-l ia pe Vineri? întrebam eu, iar el dădea din cap în semn

că da. Iar eu insistam: De aceea te uiţi mereu pe mare — să afli din timp despre întoarcerea canibalilor? — şi el iar dădea din cap.

Prin urmare, până la urmă nu m-am dumirit care era adevărul, ce era minciună şi ce erau doar vorbe fără şir.

Dar să mă întorc la povestea mea.

Frântă de oboseală, am cerut voie să mă întind şi în clipa următoare m-am cufundat într-un somn adânc. Când m-am trezit soarele apunea, iar Vineri pregătea cina. Deşi nu era decât peşte prăjit pe cărbuni, la care se adăuga salata, am mâncat cu poftă. Recunoscătoare că burta mi-era plină şi sub picioare aveam pământ tare, am mulţumit acestui neobişnuit salvator al meu. I-aş fi spus şi eu mai multe despre mine, despre căutarea fiicei mele pierdute, despre răzvrătire. Dar el nu întreba nimic, se uita doar la soarele ce apunea, dând din cap pentru sine, ca şi când o voce îi vorbea înlăuntrul său, iar el o asculta.

— Dă-mi voie să te întreb ceva, domnule, am zis eu după o vreme. De ce în toţi aceşti ani nu ţi-ai construit o barcă, să fugi de pe insula asta?

— Şi unde să fug? a replicat el, zâmbind pentru sine, ca şi când nu era cu putinţă niciun răspuns.

— Păi, pe coasta Braziliei, ori să dai de o corabie care să te salveze.

— Brazilia este la sute de kilometri depărtare şi mişună de canibali, a răspuns el. Cât despre corăbii, le putem vedea şi stând acasă, şi încă mai bine.

— Îmi îngădui să te contrazic, am zis eu. Mi-am petrecut doi ani lungi în Brazilia, n-am întâlnit niciun canibal acolo.

— Ai fost în Bahia, a zis el. Bahia nu e altceva decât o insulă la marginea pădurii braziliene.

Uite-aşa mi-am dat eu seama, încă de la început, că-mi băteam de pomană gura îmboldindu-l pe Cruso să se salveze. Îmbătrânind în regatul lui insular, fără nimeni care să-i spună ba, orizontul

lui se îngustase într-atât — în vreme ce întregul orizont din jurul nostru era atât de vast şi de maiestuos! încât ajunsese să fie încredinţat că ştia tot ce era de ştiut despre lume. În plus, dorinţa de a scăpa se topise în el — după cum am aflat mai târziu. În sufletul lui, era hotărât să rămână până la capătul zilelor lui rege în minusculul său regat. Adevărul e că nu teama de piraţi ori de canibali îl oprea să facă focul ori să danseze pe vârful dealului, sub cerul liber, fluturându-şi pălăria, ci nepăsarea faţă de salvare şi obişnuinţa şi îndărătnicia bătrâneţii.

Era timpul să ne culcăm. Cruso mi-a oferit patul lui, dar eu n-am acceptat, preferând ca Vineri să-mi pregătească un pat de iarbă, pe pământ. Acolo m-am întins, la un braţ distanţă de Cruso (coliba fiind mică). Cu o noapte înainte, eram în drum spre casă; în noaptea asta, eram naufragiată. Am zăcut trează ore lungi, neputând să dau crezare răsturnărilor de soartă din viaţa mea şi chinuită de durerile din palmele băşicate. Apoi am adormit. M-am trezit la un moment dat în timpul nopţii. Vântul nu mai bătea; auzeam cântecul greierilor şi, departe, vuietul valurilor. «Sunt în siguranţă, sunt pe o insulă, totul va fi bine», mi-am şoptit eu, m-am înconjurat strâns cu braţele şi am adormit la loc.

M-a trezit răpăitul ploii pe acoperiş. Era dimineaţă; Vineri stătea pe vine în faţa sobei (încă nu ţi-am spus despre soba lui Cruso, făcută din piatră, cu mare pricepere), punea vreascuri pe foc, sufla în el, să-l aprindă. Întâi mi-a fost ruşine că mă vedea culcată, după care mi-am amintit cât de nestânjenite erau doamnele din Bahia faţă de servitorii lor, astfel ca m-am simţit mai bine. Cruso a intrat, ne-am pus pe mâncat de dimineaţă, ouă de păsări, şi ploaia se strecura ici şi colo prin acoperiş, sfârâia pe pietrele încinse. La un moment dat, ploaia s-a oprit, soarele s-a ivit stârnind fuioare de abur din pământ, vântul s-a retrezit şi a

prins să sufle fără oprire, până la următoarea astâmpărare şi următoarea ploaie. Vânt, ploaie, vânt, ploaie: acesta era tiparul zilelor în locul acela, şi aşa fusese, din câte ştiam eu, de la începutul începuturilor. Dacă exista o împrejurare, mai presus de toate, care să mă împingă să scap de-acolo cu orice preţ, nu era singurătatea, nici asprimea vieţii, nici monotonia hranei, ci vântul care, zi după zi, îmi şuiera în urechi, îmi zburlea părul, îmi sufla nisip în ochi, până când, uneori, îngenuncheam într-un ungher al colibei, acoperindu-mi capul cu braţele, şi gemeam întruna, îmi doream să aud şi alt sunet în afară de suflarea vântului; sau mai târziu, după ce am început să înot în mare, îmi ţineam respiraţia şi-mi cufundam capul sub apă, numai ca să aflu ce înseamnă sa fie linişte. Te vei întreba, pesemne: în Patagonia, vânturile bat tot anul, fără încetare, iar patagonezii nu-şi ascund capul, de ce o face ea? Dar patagonezii, necunoscând altă ţară în afara Patagoniei, n-au niciun motiv să se îndoiască de faptul că vântul bate în toate anotimpurile, fără oprire, în toate părţile pământului; pe când eu ştiu despre ce vorbesc.

Înainte să se apuce de treburile lui obişnuite pe insulă, Cruso mi-a dat cuţitul lui şi m-a sfătuit să nu mă îndepărtez de castel; căci maimuţele, mi-a zis el, nu se vor feri de o femeie aşa cum se fereau de el şi de Vineri. M-au mirat vorbele lui: să fie o femeie, pentru o maimuţă, o specie diferită de bărbat? Totuşi, m-am supus prudentă, am rămas acasă şi m-am odihnit.

În afara cuţitului, toate uneltele de pe insulă erau făcute din lemn sau piatră. Cazmaua cu care Cruso îşi nivela terasele (mai am şi altele de spus despre terase, dar o voi face mai încolo) era, de fapt, o bucată îngustă de lemn cu un mâner îndoit la capăt, tăiată dintr-un singur trunchi şi întărită în foc. Săpăliga era o piatră ascuţită legată de un băţ. Blidele din care mâneam şi beam erau bucăţi de

lemn scobite grosolan prin răzuire şi apoi arse. Pe insulă nu exista lut căruia să-i dai formă şi să-l arzi în foc, iar puţinii copaci erau piperniciţi, chirciţi de vânt, cu tulpinile răsucite arareori mai late decât mâna mea. Ce păcat, îmi ziceam, ca de pe epavă Cruso n-a rămas cu nimic altceva decât cu un cuţit. De-ar fi salvat chiar şi cele mai simple ustensile de tâmplărie şi nişte piroane, şi nişte drugi şi altele asemenea, poate şi-ar fi făcut unelte mai bune, iar cu unelte mai bune, viaţa i-ar fi fost mai puţin trudnică, sau chiar şi-ar fi construit o barcă şi ar fi putut pleca de-acolo spre civilizaţie.

În colibă, nimic altceva decât patul, făcut din nişte prăjini legate între ele cu chingi, o lucrătură grosolană, dar solidă, iar într-un ungher, un morman de piei de maimuţă date cu sare, care făceau ca aerul din colibă să miroasă precum magazia unui argăsitor (cu timpul, m-am obişnuit cu mirosul şi i-am simţit lipsa când am părăsit insula pentru totdeauna, şi chiar şi în ziua de azi, când simt miros de piele nouă, mă cuprinde picoteala), şi soba, în care tăciunii ultimului foc erau acoperiţi mereu cu spuză, pentru că era o treabă istovitoare să faci de fiecare dată focul.

Ceea ce speram eu să găsesc mai presus de orice altceva nu se găsea acolo. Cruso nu ţinea un jurnal, poate pentru că nu avea hârtie şi cerneală, dar mai degrabă, îmi vine să cred acum, pentru că nu avea pornirea să ţină un jurnal, sau, dacă o avusese vreodată, sigur n-o mai avea. Am cercetat prăjinile ce sprijineau acoperişul şi picioarele patului, n-am găsit nimic scrijelit, nici măcar crestături ca semn că număra anii exilului său ori ciclurile lunii.

Mai târziu, după ce m-am simţit mai în largul meu cu el, i-am mărturisit surprinderea mea.

— Să presupunem, am zis, că într-o bună zi suntem salvaţi. N-ai regreta că nu poţi duce cu tine înapoi însemnări despre anii tăi de naufragiu, pentru ca tot ceea ce ai îndurat să nu se şteargă din amintire? Iar dacă nu vom fi niciodată salvaţi, ci

pierim unul după altul, cum prea bine se poate întâmpla, n-ai vrea să rămână o mărturie, încât călătorii ce vor poposi aici, indiferent cine vor fi aceştia, să citească şi să afle despre noi şi poate chiar să verse o lacrimă? Deoarece, cu fiecare zi care trece, amintirile noastre devin tot mai nesigure, nu încape nicio îndoială, aşa cum până şi o statuie de marmură se roade sub bătaia ploii, până când, într-un târziu, nu mai putem şti ce formă i-a dat mâna sculptorului. Ce-ţi mai aduci aminte din furtuna fatală, din rugăciunile tovarăşilor tăi, din groaza care te-a cuprins când v-au înghiţit valurile, din recunoştinţa ta când ai fost aruncat pe ţărm, din primele tale explorări şovăitoare, frica de fiare sălbatice, temerile acelor prime nopţi (tu mi-ai spus că ai dormit într-un copac, nu-i aşa?)? Nu e cu putinţă să faci hârtie şi cerneală şi să aşezi în scris ce urme au mai rămas din aceste amintiri, ca sa dăinuie după ce nu vei mai fi? Iar dacă n-ai hârtie şi cerneală, să arzi povestea în lemn sau s-o dăltuieşti în piatră? Ne lipsesc multe pe insula asta, dar sigur timpul nu se numără printre ele.

Cred că am vorbit cu pasiune, însă Cruso n-a fost impresionat.

— Nimic nu s-a uitat, a zis el, apoi a adăugat: Nimic din ce am uitat nu merită aducerea-aminte.

— Greşeşti! am strigat eu. Nu vreau să mă cert cu tine, dar ai uitat mult şi, cu cât trec zilele, cu atât uiţi şi mai mult! Nu e nicio ruşine în a uita: e în natura noastră să uităm, aşa cum e în natura noastră să îmbătrânim şi să murim. Dar privită de la o depărtare prea mare, viaţa începe să-şi piardă particularitatea.

Toate naufragiile devin acelaşi naufragiu, toţi naufragiaţii, acelaşi naufragiat, ars de soare, singur, înveşmântat în pieile animalelor pe care le-a omorât. Adevărul care face ca povestea să fie numai a ta, care te deosebeşte de bătrânul marinar de lângă foc, care ţese basme cu monştri marini şi

sirene, e alcătuit dintr-o mie de amănunte care azi pot să nu pară importante, bunăoară: când ţi-ai făcut acul (acul pe care-l ţii în brâu), cum i-ai sfredelit urechea? Când ţi-ai cusut pălăria, ce ai folosit în loc de aţă? Amănunte din acestea îi vor convinge într-o bună zi pe concetăţenii tăi că totul este adevărat, fiecare cuvânt, a existat cu adevărat o insulă în mijlocul oceanului unde vântul bătea şi pescăruşii ţipau pe stânci, şi un bărbat pe nume Cruso umbla îmbrăcat în piei de maimuţă, scrutând orizontul doar-doar o zări o pânză de corabie.

Capul mare al lui Cruso, cu păr roşcat şi cu barbă niciodată tunsă, părea o flamă în lumina muribundă. Şi-a deschis şi şi-a strâns mâinile, mâini vânoase, cu pielea aspră, mâini muncite.

— Ai la îndemână fierea păsărilor de mare, nu m-am lăsat eu. Oase de sepia. Pene de la pescăruşi.

Cruso şi-a înălţat capul, mi-a aruncat o privire sfidătoare.

— O să rămână în urma mea terasele şi zidurile, a zis el. E de ajuns. Mai mult decât de ajuns.

Şi iar a tăcut. Eu m-am întrebat cine ar traversa oceanul ca să vadă terase şi ziduri, din care bineînţeles că aveam o grămadă acasă; dar mi-am ţinut gura.

Continuam să dormim în coliba împreună, el şi eu, el pe patul lui, eu pe patul de iarbă pe care mi-l făcuse Vineri şi pe care îl schimba din trei în trei zile, foarte gros şi confortabil. Când se făcea frig noaptea, mă acopeream cu o cuvertură de piei, căci, în tot acel timp, nu am avut alte haine în afara combinezonului cu care ajunsesem pe ţărm; dar preferam să nu pun piei pe mine, căci mirosul lor era încă prea puternic pentru nasul meu.

Uneori, Cruso mă ţinea trează cu sunetele pe care le scotea în somn, mai ales scrâşnetul dinţilor. Într-atât i se stricaseră, încât îşi făcuse un obicei din a-i scrâşni tot timpul, cei care-i mai rămăseseră, ca să-şi astâmpere durerea. Într-adevăr, nu era un spectacol plăcut să-l vezi luând

mâncarea în mâinile nespălate şi mestecând-o pe partea stângă, unde îl durea mai puţin. Dar Bahia şi viaţa pe care o dusesem acolo mă învăţaseră să nu fac nazuri.

Îl visam pe căpitanul ucis. În vis, îl vedeam plutind spre sud, în barca aia a lui prăpădită, cu vâslele încrucişate pe piept şi ţăruşul îngrozitor ieşindu-i din ochi. Marea era răscolită de valuri uriaşe, vântul urla, ploaia cădea în rafale: bărcuţa nu se scufunda, ci continua să plutească încet spre tărâmul aisbergurilor, iar acolo avea sa rătăcească, îmi ziceam eu, învelită toată în gheaţă, până în ziua învierii noastre. Era un an bun — o spun acum, să nu uit — care merita un sfârşit mai bun.

Avertismentul lui Cruso în privinţa maimuţelor m-a făcut să-mi fie teamă să părăsesc incinta. Cu toate acestea, în a treia zi a eşuării mele pe insulă, după ce Cruso şi Vineri au plecat la treburile lor, mi-am luat inima-n dinţi şi am ieşit să cercetez panta la vale, până am găsit poteca pe care mă adusese Vineri în cârcă, şi am urmat-o până jos, pe ţărm. fiind atentă unde pun piciorul, căci încă nu aveam încălţări. O vreme, am rătăcit pe plaja, nescăpând din ochi marea, deşi părea încă prea devreme pentru sosirea salvatorilor. M-am bălăcit în apă, amuzată de peştişorii în culori vesele care se opreau să-mi ciugulească degetele de la picioare şi să guste dintr-o creatură ca mine. Insula Iui Cruso nu este un loc rău unde să naufragiezi, dacă tot trebuie să fii aruncat pe un ţărm, mi-am zis eu. Apoi, pe la prânz, am urcat panta şi, încântată peste poate de drumeţia făcută, m-am apucat să strâng vreascuri pentru foc, treabă pe care o luasem asupră-mi.

Când s-a întors Cruso, şi-a dat imediat seama ca fusesem în explorare şi i-a sărit ţandăra.

— Câtă vreme trăieşti sub acoperişul meu, faci cum îţi spun eu, a strigat el, lovind cu cazmaua în pământ, fără să aştepte ca Vineri să se îndepărteze destul să nu audă.

Dar dacă şi-a închipuit că mă va băga în sperieţi cu privirile lui furioase şi mă va face să mă supun ca o sclavă, curând a descoperit că se înşela.

— Sunt pe insula dumitale, domnule Cruso, nu pentru că aşa am vrut, ci printr-o întâmplare nefericită, am replicat eu, ridicându-mă (eram aproape tot atât de înaltă ca el). Sunt naufragiată, nu prizonieră. Dacă aş fi încălţată sau dacă mi-ai da tot ce e nevoie să-mi fac nişte încălţări, n-ar trebui să mă furişez ca un hoţ.

Mai târziu în acea zi, după ce mi-a mai trecut supărarea, i-am cerut iertare lui Cruso pentru vorbele mele aspre şi el a părut că mă iartă, deşi fără tragere de inimă. Apoi i-am cerut din nou acul şi nişte maţe, să-mi fac încălţări. La care el mi-a răspuns că încălţările nu se făceau cât ai clipi din ochi, aşa, ca batistele, că o să-mi facă el o pereche, la vremea potrivită. Zilele treceau, dar eu tot desculţă eram.

L-am întrebat pe Cruso despre maimuţe. Mi-a povestit că atunci când a ajuns el acolo, maimuţele mişunau peste tot pe insulă, îndrăzneţe, afurisite. El a omorât multe, după care cele rămase s-au retras spre stânci, loc pe care el îl numea Faleza Nordică. În plimbările mele, uneori le auzeam ţipetele, le vedeam sărind din stâncă în stâncă. Ceva mai mari decât o pisică şi mai mici decât o vulpe, cenuşii, cu faţa neagră şi labele negre. Nu vedeam ce rău puteau să facă; dar Cruso le considera o adevărată belea, iar el şi Vineri le omorau oricând se ivea ocazia, le loveau cu bâtele, le jupuiau, apoi le sărau pieile şi le coseau unele de altele şi făceau veşminte, cuverturi, lucruri din astea.

Într-o seară, pe când pregăteam cina — aveam mâinile ocupate —, m-am întors către Vineri şi i-am zis:

— Mai adu nişte lemne, Vineri.

Vineri m-a auzit, puteam să jur, dar nu s-a clintit. Aşa că am zis: «Lemne» şi am arătat spre

foc; la care el s-a ridicat în picioare, dar nu s-a mişcat din loc. Atunci i-a spus Cruso: «Lemne pentru foc, Vineri»; şi Vineri s-a dus şi s-a întors cu lemne din stivă.

Primul meu gând a fost ca Vineri e ca un câine care nu dă ascultare decât unui singur stăpân; dar nu aşa stătea treaba.

— Eu l-am învăţat *lemne pentru foc,* mi-a explicat Cruso. Nu înţelege cuvântul *lemne.*

Mi s-a părut ciudat ca Vineri să nu priceapă că lemne pentru foc sunt un fel de lemne, aşa cum lemnul de pin e un soi de lemn, sau lemnul de plop; dar, treacă de la mine. Abia după ce am mâncat şi stăteam privind stelele, cum ne obişnuiserăm să facem, am vorbit din nou, întrebându-l:

— Câte cuvinte ştie Vineri în engleză?

— Atâtea câte are nevoie, a răspuns Cruso. Aici nu e Anglia, nu avem nevoie de multe cuvinte.

— Vorbeşti de parcă limba ar fi una dintre năpastele vieţii, precum banii sau sifilisul, am zis eu. Dar nu ţi-ar fi fost alinată singurătatea, dacă Vineri ar fi stăpânit engleza? În toţi anii ăştia, aţi fi putut să vă bucuraţi, voi doi, de plăcerile conversaţiei; ai fi putut să-i explici unele dintre binefacerile civilizaţiei şi să faci din el un om mai bun. Ce câştigi dintr-o viaţă de tăcere?

Cruso n-a răspuns la asta, dar i-a făcut semn lui Vineri să se apropie.

— Cântă, Vineri, i-a cerut el. Cântă pentru stăpâna Barton.

La care Vineri şi-a înălţat faţa către stele, a închis ochii şi, supunându-se stăpânului său, a început să îngâne ceva cu voce joasă. Ascultam, dar nu distingeam nicio melodie. Cruso m-a bătut pe genunchi.

— Vocea omului, a zis el.

N-am priceput ce voia să spună; el însă şi-a ridicat un deget la buze, semn să-mi ţin gura. În

întuneric, am ascultat amândoi zumzăitul lui Vineri.

La un moment dat, Vineri s-a oprit.

— Vineri e idiot, nu e în stare să vorbească? am întrebat eu. Asta ai vrut să spui? (Căci, repet, îl socoteam pe Vineri idiot de-a binelea.)

Cruso i-a făcut semn să se apropie şi mai mult.

— Deschide gura, i-a cerut el, deschizând-o pe-a sa.

Vineri a deschis gura.

— Priveşte, mi-a zis Cruso.

M-am uitat, dar în întuneric nu vedeam nimic, în afară de lucirea dinţilor albi ca fildeşul.

— La-la-la, a lălăit Cruso, făcându-i semn lui Vineri să repete.

— Ha-ha-ha, a hârâit Vineri din fundul gâtlejului.

— N-are limbă, a explicat Cruso. Apucându-l pe Vineri de păr, i-a apropiat faţa de a mea. Vezi? m-a întrebat.

— E prea întuneric, am zis.

— La-la-la, a lălăit Cruso.

— Ha-ha-ha, a hârâit Vineri.

Eu m-am dat în spate, iar Cruso a dat drumul părului lui Vineri.

— Nu are limbă, a zis el. De aceea nu vorbeşte. I s-a tăiat limba.

Îl priveam uluită.

— Cine i-a tăiat limba?

— Negustorii de sclavi.

— Negustorii de sclavi i-au tăiat limba şi l-au vândut în sclavie? Vânătorii de sclavi din Africa? Dar era copil când l-au prins, nu-i aşa? De ce să-i taie limba unui copil?

Cruso mă privea fix. Deşi acum nu pot să bag mâna-n foc, am avut impresia că zâmbeşte.

— Poate că negustorii de sclavi, care sunt mauri, consideră limba o delicatesă, a zis el. Sau poate că s-au săturat să audă văicărelile de durere ale lui Vineri, care nu se opreau nici măcar

noaptea. Poate că voiau să-l împiedice să spună vreodată povestea: cine era el, unde se găsea casa lui, cum s-a întâmplat că a fost prins. Poate că tăiau limba fiecărui canibal pe care-l prindeau, drept pedeapsă. Cum vom afla vreodată adevărul?

— Teribilă poveste, am zis eu.

S-a lăsat tăcerea. Vineri a luat vasele din faţa noastră şi s-a retras în întuneric.

— Unde-i dreptatea? Întâi sclav, acum şi naufragiat. I s-a furat copilăria şi a fost condamnat la o viaţa de tăcere. Providenţa dormea?

— Dacă ar fi ca Providenţa să aibă grijă de noi toţi, a spus Cruso, cine ar mai rămâne să culeagă bumbacul şi să taie trestia de zahăr? Pentru ca treburile lumii să prospere, Providenţa trebuie uneori să stea treaza şi uneori să doarmă, aşa cum fac creaturile de speţă mai joasă.

A văzut că eu clatin din cap, aşa că a continuat:

— Socoteşti că îmi bat joc de Providenţă. Dar poate că e vrerea Providenţei că Vineri se găseşte pe o insulă cu un stăpân milostiv, şi nu în Brazilia, sub biciul plantatorului, sau în Africa, unde pădurile mişună de canibali. Poate că tot răul e spre bine, deşi nu socotim a fi aşa — e mai bine că e aici, că eu sunt aici, iar acum că tu eşti aici.

Până atunci îl socotisem pe Vineri un fel de umbră, nu-i dădusem mai multă atenţie decât i-aş fi acordat unui sclav de pe o plantaţie în Brazilia. Dar acum am început să mă uit la el — nu mă puteam stăpâni — cu oroarea pe care o resimţim în preajma mutilaţilor. Nu mă liniştea faptul că mutilarea lui era ascunsă, închisă în spatele buzelor (aşa cum alte mutilări sunt pitite sub haine), că pe afară arăta ca orice negru. Ci tocmai ascunderea a ceea ce pierduse mă făcea să mă crispez dinaintea lui. Nu puteam vorbi când el era în preajmă, fără să-mi dau seama cât de vie mi se mişca limba în gură. În minte vedeam imagini cu cleşti apucându-i limba şi un cuţit retezând-o, aşa cum trebuie să se fi întâmplat, şi mă cutremuram.

Îl priveam fără fereală în timp ce mânca, şi scârbită îl auzeam cum tuşeşte, când şi când, slab de tot, ca să-şi cureţe gâtlejul, vedeam cum mestecă, printre dinţii din faţă, ca un peşte. Când se apropia, mă surprindeam tresărind ori ţinându-mi răsuflarea ca să nu fiu nevoită să-i simt mirosul. Pe la spatele lui, ştergeam blidele pe care le atingeau mâinile lui. Mă ruşinam de purtarea mea, dar o bucată de vreme n-am fost stăpână pe ceea ce făceam. Regretam nespus că auzisem povestea asta de la Cruso.

A doua zi după discuţia noastră, când Cruso s-a întors de la terasele lui, eu mă plimbam încălţată cu sandale. Dar dacă mă aşteptam la vreun cuvânt de mulţumire pentru că-l scăpasem de o trudă, puteam să aştept mult şi bine.

— Puţină răbdare, şi ai fi avut încălţări mai bune decât astea, a zis el.

Tot ce se putea, căci sandalele erau stângaci făcute. Dar n-am putut să nu-i dau o replică:

— Răbdarea m-a transformat într-o prizonieră.

La care Cruso s-a repezit furios, a luat pieile din care îmi tăiasem încălţările şi, cu toată forţa de care era în stare, le-a aruncat peste gard.

Văzând că nu era chip să se domolească, am pornit-o de una singură în josul potecii care ducea pe ţărm şi am mers de-a lungul ei până am ajuns la un loc unde plaja era acoperită de alge aduse de valuri şi care putrezeau, şi unde nori de purici sau de purici-de-nisip se înălţau la fiecare pas. Acolo m-am oprit, furia mi se potolise. El e înverşunat, mi-am zis, şi de ce n-ar fi? După ani de stăpânire singuratică şi netăgăduită, îşi vede tărâmul invadat de o femeie care-i mai şi spune ce să facă. M-am jurat să nu-mi mai dau drumul la gură cu una, cu două. O soartă mult mai rea s-ar fi putut abate asupra mea, decât aceea de a fi abandonată pe o insulă stăpânită de un compatriot care a avut prevederea să înoate până la ţărm cu un cuţit la brâu şi un sclav alături de el. Aş fi putut la fel de

bine să ajung singură pe o insulă mişunând de lei şi şerpi, sau pe o insulă unde nu ploua niciodată, sau pe o insulă ce adăpostea vreun aventurier din cine ştie ce colţ al lumii, smintit din pricina singurătăţii, umblând gol, sălbăticit, hrănindu-se cu carne crudă.

Aşa că m-am întors în altă stare de spirit, m-am dus la Cruso şi i-am cerut iertare pentru că am luat pieile şi am primit cu recunoştinţă hrana pe care Vineri mi-a pus-o alături. Când m-am întins să dorm în acea noapte, mi s-a părut că simt pământul legănându-se sub mine. Mi-am zis că era o amintire a legănării corăbiei, care mi-a venit în minte ca din senin. Dar nu era aşa: insula toată se scutura, în timp ce plutea pe mare. Mi-am zis: E un semn, un semn că devin o insulară. Uit ce înseamnă să trăieşti pe continent. Mi-am întins braţele şi mi-am pus palmele pe pământ şi, da, scuturătura continua, scuturătura insulei care străbătea marea şi noaptea, ducând în viitor încărcătura sa de pescăruşi şi vrăbii, şi purici, şi maimuţe, şi naufragiaţi, toţi fără cunoştinţă acum, în afară de mine. Am adormit zâmbind. Cred că era prima oară când zâmbeam de când mă îmbarcasem pentru Lumea Nouă.

Se zice că şi Britania e o insulă, una mare. Dar asta e doar părerea unui geograf, nimic altceva. Pământul de sub picioarele noastre este neclintit în Britania, aşa cum nu era niciodată pe insula lui Cruso.

Acum că aveam încălţări, am început să mă plimb de-a lungul ţărmului în fiecare zi, cât de departe puteam, şi-ntr-o parte, şi-n alta. Îmi spuneam că pândesc pânzele de corabie. Dar prea adesea ochii mi se pironeau pe linia orizontului, într-un fel de fixitate până când, alinată de suflarea vântului, de vuietul valurilor şi de scrâşnetul nisipului sub tălpi, cădeam într-o toropeală cu ochii deschişi. Am găsit o scobitură în stânci, unde puteam să zac ferită de vânt şi de unde priveam

marea. Cu timpul, am ajuns să socotesc locul acela drept refugiul meu tainic, rezervat anume pentru mine pe o insulă aflată în proprietatea altcuiva; deşi adevărul e că insula nu-i aparţinea lui Cruso mai mult decât regelui Portugaliei sau, de ce nu, lui Vineri sau canibalilor din Africa.

Ţi-aş putea spune multe, mult mai multe, despre viaţa pe care o duceam: cum ţineam focul mocnind zi şi noapte; cum făceam sare; cum, în lipsa săpunului, ne curăţăm cu cenuşă. Odată l-am întrebat pe Cruso dacă nu ştia cum să facă o lampă sau o lumânare, ca să nu ne retragem ca animalele când se lasă întunericul. Cruso mi-a răspuns cu următoarele cuvinte:

— Ce e mai uşor: să înveţi să vezi în întuneric, sau să omori o balenă şi s-o pui la topit, doar pentru a face o lumânare?

Puteam să-i dau câteva replici usturătoare; dar, amintindu-mi de jurământul pe care-l făcusem, mi-am muşcat limba. Cruso n-avea de gând să îngăduie nicio schimbare pe insula lui — ăsta era adevărul gol-goluţ.

Eram acolo de aproape o lună când, într-o buna dimineaţă, Cruso s-a întors acasă de la terase, plângându-se că nu se simte bine. Văzând că tremură, l-am pus să se culce în pat şi l-am acoperit bine.

— E febra veche, am adus-o cu mine, a zis el. N-are leac, trebuie să-şi facă damblaua!

L-am îngrijit vreme de douăsprezece zile şi nopţi, uneori pironindu-l cu forţa când îl apucau crizele de delir, când plângea sau lovea cu pumnii şi striga în portugheză către siluete pe care le vedea în umbre. Ba, zău aşa, într-una dintre nopţi, după ce ore întregi gemuse şi tremurase, cu mâinile şi picioarele reci ca gheaţa, m-am întins lângă el, luându-l în braţe ca să-l încălzesc, de teamă să nu moară. În braţele mele, a adormit în cele din urmă şi am adormit şi eu, dar nu am avut un somn liniştit.

În tot acest timp, Vineri n-a făcut nimic pentru a mă ajuta, dimpotrivă, se ferea de colibă ca şi când noi doi aveam ciumă. În zori, o lua din loc cu suliţa de pescuit; la întoarcere, lăsa prada jos, lângă sobă, curăţată de măruntaie şi de solzi, şi se retrăgea într-un colţ îndepărtat al grădinii, unde se culca făcut covrig, pe o parte, ca o pisică, sau cânta la nesfârşit, la micul său fluier făcut din trestie, o melodie compusă din şase note, mereu aceleaşi. Melodia aceasta, de care părea să nu se sature, a ajuns să mă enerveze în asemenea hal, încât într-o zi m-am repezit la el, i-am smuls fluierul din mână şi l-aş fi împroşcat cu sudălmi, fără să-mi pese dacă înţelegea sau nu, dar m-am temut să nu-l trezesc pe Cruso. Vineri a sărit în picioare, holbându-se la mine surprins, pentru că până atunci nu mă pierdusem niciodată cu firea faţă de el, las' că nici nu-l prea băgasem în seamă.

Apoi Cruso a început să-şi revină. Scăpărarea sălbatică din ochi i s-a stins, trăsăturile i s-au îmblânzit, stările de aiurare au luat sfârşit, dormea liniştit. I-a revenit pofta de mâncare. Şi a şi început să iasă din colibă până în grădină, fără ajutor, şi să-i dea ordine lui Vineri.

I-am salutat cu bucurie însănătoşirea. În Brazilia am văzut oameni mult mai tineri decât el răpuşi de fierbinţeală; au fost o noapte şi o zi în care cu adevărat am crezut că o să-şi dea ultima suflare şi mă gândeam deznădăjduită că voi rămâne singura cu Vineri. Cred că ceea ce l-a salvat pe Cruso a fost viaţa plină de energie pe care o ducea — viaţa plină de energie şi mâncarea simplă, nicidecum vreo pricepere a mea în a-l tămădui.

La scurt timp după aceea, o furtună teribilă s-a abătut asupra noastră, vântul urla, ploaia cădea în torente. În timpul unei rafale, o parte din acoperişul colibei a fost smulsă, iar focul pe care-l păzeam cu zel a fost înghiţit de apă. Am mutat patul în ultimul ungher uscat; chiar şi acolo, podeaua s-a transformat curând în noroi.

Crezusem că pe Vineri îl îngrozea vacarmul elementelor (nu văzusem în viaţa mea o asemenea furtună şi mă gândeam cu milă la bieţii marinari de pe mare). Dar nu, Vineri s-a pus sub streaşină, cu capul pe genunchi, şi a dormit ca un prunc.

După două nopţi şi o zi, ploaia s-a oprit şi noi am ieşit să ne dezmorţim mădularele. Am găsit grădina luată aproape de tot de ape, iar pe unde poteca urma în jos coasta, apele tăiaseră un făgaş adânc cât încheietura mâinii mele. Plaja era acoperită de alge aduse de valuri. Apoi a început din nou să plouă şi pentru a treia noapte ne-am retras în adăpostul nostru prăpădit, flămânzi, îngheţaţi, neputând să facem foc.

În acea noapte, Cruso, care îmi dăduse impresia că se vindecase, s-a plâns că îi este cald, a aruncat de pe el toate hainele şi a zăcut gâfâind. Apoi a început să delireze, să se zvârcolească de pe-o parte pe alta, parcă nu reuşea să respire, de ziceam că acu'-acu se rupe patul. L-am prins de umeri, am încercat să-l domolesc, dar el m-a dat brutal la o parte. Era zguduit de scuturături; deodată, a înţepenit ca o scândură şi a început să urle despre *Masa* ori *Massa,* un cuvânt al cărui înţeles nu-l pot descifra. Deşteptat de vacarm, Vineri şi-a luat fluierul şi s-a apucat să-şi cânte melodia afurisită, încât cu ploaia, cu vântul, cu strigătele lui Cruso şi muzica lui Vineri, aş fi jurat că mă găsesc într-o casă de nebuni. Dar am continuat să-l ţin strâns pe Cruso, să-l alin cu vorbe, şi până la urmă s-a potolit, iar Vineri şi-a oprit zgomotele, chiar şi ploaia s-a mai domolit. M-am întins lângă Cruso, să-i încălzesc trupul cu al meu; încet-încet, tremuratul s-a liniştit şi amândoi, şi el şi eu, am dormit.

M-am dezmeticit în plină zi, într-o tăcere nefamiliară, căci furtuna îşi secătuise forţele. O mână îmi explora trupul. Eram atât de năucită, încât am crezut că sunt încă pe corabie, în patul căpitanului portughez. Dar când m-am răsucit, am

dat cu ochii de coama zburlită a lui Cruso şi de barba lui colosală, pe care nu şi-o tăia niciodată, şi de ochii lui galbeni, şi am ştiut că totul e adevărat, eram cu adevărat naufragiată pe o insulă, în compania unui bărbat pe nume Cruso care, deşi era englez, îmi era la fel de străin ca un lapon. I-am împins mâna la o parte şi am dat să mă ridic, dar el m-a oprit. Fără îndoială aş fi putut să mă eliberez, eram mai vânjoasă decât el. Dar m-am gândit că nu avusese nicio femeie de cincisprezece ani, de ce să nu-şi împlinească dorinţa? Aşa că nu m-am mai împotrivit, l-am lăsat să facă ce pofteşte. Când am părăsit coliba, Vineri nu se zărea nicăieri, lucru care m-a bucurat. Am mers o vreme, apoi m-am aşezat, să-mi adun gândurile. În jurul meu, în tufărişuri îşi făcuse culcuş un stol de vrăbii care-şi iţeau capetele curioase, fără să se teamă, căci de la începutul timpurilor niciun om nu le făcuse vreun rău. Voi regreta ceea ce se petrecuse între mine şi Cruso? Ar fi fost mai bine dacă am fi continuat să trăim ca frate şi soră, sau gazdă şi musafir, sau stăpân şi servitor, sau ce-om fi fost înainte? Întâmplarea m-a aruncat pe insula lui, întâmplarea m-a aruncat în braţele lui. Într-o lume a întâmplărilor, e vreuna mai bună sau mai rea? Ne lăsăm îmbrăţişaţi de-un străin sau ne lăsăm în voia valurilor; cât ai clipi, vigilenţa noastră slăbeşte; adormim; şi, când ne trezim, vom fi pierdut direcţia vieţii noastre. Ce sunt aceste clipe, împotriva cărora singura apărare este o veghe eternă şi inumană? Nu sunt cumva fisurile şi crăpăturile prin care o altă voce, alte voci glăsuiesc în vieţile noastre? Cu ce drept ne acoperim urechile ca să nu le auzim? întrebările răsunau în capul meu fără a primi răspuns.

Într-una din zile, mă îndreptam spre capătul nordic al insulei, pe Faleză, şi deodată l-am zărit pe Vineri mai jos de mine, ducând pe umeri un buştean sau o bârnă la fel de lungă pe cât era el de înalt. În timp ce-l priveam, el a traversat pragul de

stâncă ce ţâşnea afară din faţa stâncii, şi-a lăsat buşteanul pe apă — adâncă în acel loc — şi l-a încălecat.

Îl urmărisem adesea pe Vineri când pescuia — stătea pe stânci, aşteptând ca un peşte să înoate pe sub el, şi atunci îşi arunca suliţa cu foarte multă îndemânare. Acum nu mă dumiream cum putea să prindă peştele cu suliţa, aşa cum stătea întins pe burtă pe luntrea lui greu de mânuit.

Dar Vineri nu pescuia. După ce a vâslit câteva sute de metri, îndepărtându-se de prag şi afundându-se în desişul algelor, a vârât mâna într-un sac care-i atârna la gât şi a început să scoată pumni de fulgi albi pe care-i arunca peste apă. Întâi am crezut că e momeală, ca să atragă peştele; dar nu, după ce a împrăştiat toţi fulgii, a răsucit buşteanul-luntre şi s-a îndreptat înapoi spre terasă, unde, din pricina hulei, s-a chinuit mult să coboare pe uscat.

Curioasă să aflu ce aruncase în valuri, am aşteptat în seara aceea până când el s-a dus sa umple vasele cu apă. Atunci am căutat sub salteaua lui şi am descoperit un sac mic a cărui gură se închidea cu sfoară, şi scuturându-l, au căzut câteva petale albe şi muguri de la murii care înfloriseră în unele părţi ale insulei. Am tras concluzia că adusese o ofrandă zeului valurilor pentru ca apele să se umple de peşte, sau îndeplinise un alt ritual superstiţios.

A doua zi, marea era liniştită, aşa că am traversat terasa stâncoasă de sub faleză, întocmai cum făcuse Vineri, până am ajuns la buza ei. Apa era rece şi întunecată; la gândul de a mă arunca în adâncurile acelea şi de a înota, cu sau fără buştean, printre mădularele învăluitoare ale algelor, unde fără doar şi poate caracatiţele aşteptau ca prada să ajungă în strânsura lor, m-am cutremurat. Din petalele lui Vineri nici urmă.

Până atunci, mă gândisem la viaţa lui Vineri la fel de puţin pe cât m-aş fi gândit la viaţa unui

câine sau a altui dobitoc — ba chiar mai puţin, căci mă îngrozea mutilarea lui, din care pricină îl alungam din minte şi mă feream de el când se apropia. Împrăştierea petalelor era pentru mine primul semn că sub acel exterior posac şi neplăcut vibra un spirit sau un suflet — spune-i cum vrei.

— Unde s-a scufundat corabia cu care aţi sosit tu şi Vineri? l-am întrebat pe Cruso.

Mi-a zis despre o parte a coastei pe care n-o văzusem încă.

— Dacă am putea să ne cufundăm până la epavă, chiar şi acum, am spus eu, am putea să mai luăm nişte unelte foarte folositoare. Bunăoară, un ferăstrău, sau un topor, amândouă ne lipsesc. Am putea desprinde şi scânduri, să le aducem aici. Nu avem cum explora epava? N-ar putea Vineri să înoate până la ea, sau să plutească până acolo pe un buştean, şi apoi să se cufunde, legându-şi o frânghie de mijloc, pentru siguranţă?

— Corabia e pe fundul oceanului, făcută ţăndări de valuri şi acoperită de nisip, a răspuns Cruso. Ce a supravieţuit sării şi viermilor mării nu mai merită să fie salvat. Avem un acoperiş deasupra capului, făcut fără ferăstrău şi topor. Dormim, mâncăm, trăim. N-avem nevoie de unelte.

Vorbea ca şi când uneltele erau născociri nelegiuite. Dar ştiam ca, dacă aş fi ajuns pe ţărm cu un ferăstrău legat de gleznă, l-ar fi luat şi l-ar fi folosit fericit.

Să-ţi povestesc despre terasele lui Cruso.

Terasele acopereau aproape toată coasta dealului spre capătul de la răsărit al insulei. Când am sosit eu acolo, erau douăsprezece niveluri de terase, fiecare nivel lat de vreo douăzeci de picioare şi mărginit cu ziduri de piatră, groase de un metru şi pe alocuri înalte cât un stat de om. La fiecare terasă, pământul era netezit şi curăţat; pietrele care formau zidul fuseseră scoase din pământ sau aduse din altă parte, una câte una. L-am întrebat pe Cruso câte pietre au intrat în ziduri. O sută de mii,

dacă nu şi mai bine, a răspuns el. O muncă teribilă, am zis eu. Dar în sinea mea mi-am spus: E mai bun pământul sterp, ars de soare şi împrejmuit cu ziduri, decât pietrişul, tufişurile, stolurile de păsări?

— Ai de gând să cureţi insula de toate plantele şi s-o transformi în terase? l-am întrebat.

— Ca s-o cureţi pe toată, e nevoie de munca multor oameni, de-a lungul mai multor vieţi, a replicat el, iar din răspunsul lui am înţeles că a ales doar litera întrebării mele.

— Şi când o să însămânţezi, ce-o să însămânţezi? am continuat eu.

— Nu e treaba noastră însămânţatul, a zis el. Nu avem să însămânţăm — ăsta e ghinionul nostru.

Şi m-a privit cu demnitate tristă, atât de tristă în cât mi-a venit să-mi muşc limba.

— Însămânţatul este sortit celor care vin după noi şi au prevederea să aducă seminţe. Eu nu fac decât să curăţ pământul pentru ei. E puţin să cureţi pământul şi să strângi pietrele, dar tot e mai bine decât să stai cu mâinile-n sân. Cruso a continuat pe un ton foarte grav: Te rog să ţii minte că nu orice om care poartă semnul naufragiatului se şi simte aşa în sufletul său.

Am cugetat mult la aceste cuvinte, dar au rămas nedesluşite pentru mine. Când treceam prin dreptul teraselor şi îl vedeam pe bărbatul acesta, care nu mai era tânăr, trudind în dogoarea zilei ca să scoată un ditamai pietroiul din pământ, sau tăind iarba fără să-şi piardă răbdarea, în timp ce aştepta, an după an, ca vreun naufragiat salvator să ajungă într-o barcă, aducând un sac de seminţe la picioare, mi se părea un fel prostesc de a lucra pământul. Socoteam că-şi putea folosi la fel de bine timpul săpând după aur sau săpând morminte, întâi pentru el şi Vineri, apoi, dacă dorea, şi pentru toţi naufragiaţii din istoria viitoare a insulei, şi chiar şi pentru mine.

Timpul trecea teribil de încet. Când n-am mai avut ce să-l mai întreb pe Cruso în privinţa teraselor şi bărcii pe care nu voia s-o construiască, şi a jurnalului pe care nu voia să-l ţină, şi în privinţa uneltelor pe care nu voia să le salveze de pe epavă, şi a limbii lui Vineri, n-am mai avut despre ce să vorbim decât despre vreme. Cruso nu avea ce povesti despre viaţa pe care o trăise ca negustor şi plantator înainte de naufragiu. Nu-l interesa să ştie cum de ajunsesem în Bahia sau ce făcusem acolo. Când vorbeam despre Anglia şi despre tot ceea ce voiam să văd şi să fac după ce mă voi fi salvat, părea să nu mă audă. Ca şi când dorea ca povestea lui să înceapă odată cu sosirea lui pe insulă, iar a mea, odată cu sosirea mea. Sub nicio formă Cruso nu trebuie salvat, mi-am zis eu; căci lumea aşteaptă poveşti de la aventurierii ei, poveşti mai bune decât răbojuri ţinând socoteala pietrelor mutate timp de cincisprezece ani şi de unde până unde; Cruso salvat va fi o profundă dezamăgire pentru lume; ideea de Cruso pe insula lui este ceva mai bun decât adevăratul Cruso tut-mut şi ursuz într-o Anglie străină.

Îmi petreceam zilele plimbându-mă pe stânci sau de-a lungul ţărmului, sau dormind. Nu m-am oferit să mă alătur lui Cruso în munca sa la terase, pentru că o consideram neghioabă. Mi-am făcut o căciulă cu clape, să mi-o leg peste urechi; o purtam şi uneori îmi acopeream şi urechile, ca să nu mai aud vântul. Aşa că am devenit surdă, aşa cum Vineri era mut; ce importanţă avea asta pe o insulă unde nimeni nu vorbea? Combinezonul în care înotasem până la mal era zdrenţuit de tot. Pielea mi-era tuciurie, parcă eram indiancă. Eram în floarea vârstei şi taman acum mi se întâmplase povestea asta. Nu plângeam; dar uneori mă pomeneam şezând pe pământul gol, cu mâinile la ochi, legănându-mă înainte şi înapoi şi gemând de una singură, fără să ştiu cum de ajunsesem acolo. Când Vineri îmi punea mâncarea în faţă, o apucam

cu degete murdare şi o hăpăiam ca un câine. Mă aşezam pe vine în grădină, fără să-mi pese că mă putea zări cineva. Şi scrutam fără încetare orizontul. Putea să vină oricine, spaniol, rusnac sau canibal, atâta vreme cât scăpăm.

Aceea a fost cea mai neagră perioadă pentru mine, vremea aceea de disperare şi letargie; eram o povară la fel de mare pentru Cruso acum, pe cât fusese el pentru mine când se zvârcolise în ghearele febrei.

Apoi, treptat, mi-am recăpătat cumpătul şi m-am reapucat de tot felul de treburi mărunte. În sufletul meu, nu mă simţeam mai apropiată de Cruso, dar ii eram recunoscătoare că îmi suportase toanele şi nu mă alungase.

Cruso nu s-a mai folosit de mine. Dimpotrivă, se ţinea la distanţă, ca şi când nimic nu se întâmplase între noi. Nu-mi părea rău. Mărturisesc însă că, dacă aş fi fost sigură că aveam să-mi petrec restul zilelor pe insulă, m-aş fi oferit lui sau l-aş fi sedus, aş fi făcut orice era nevoie ca să rămân grea şi să aduc pe lume un copil; căci tăcerea morocănoasă pe care-o impunea asupra vieţilor noastre m-ar fi scos din minţi, ca să nu mai spun de perspectiva de a-mi petrece ultimii ani de viaţă singură cu Vineri.

Într-o bună zi, l-am întrebat pe Cruso dacă existau legi pe insula lui, şi care or fi ele; sau dacă alegea să-şi urmeze regulile lăuntrice, având încredere că inima lui îl va călăuzi pe calea virtuţii.

— Legile sunt făcute cu un singur scop, mi-a zis el: ca să ne înfrâneze când dorinţele noastre sporesc necumpătat. Atâta vreme cât dorinţele ne sunt cumpătate, n-avem nevoie de legi.

— Am o dorinţă de a fi salvată pe care trebuie s-o numesc necumpătată, am zis eu. Arde în mine zi şi noapte, nu-mi stă gândul la altceva.

— Nu vreau s-aud de dorinţa ta, a spus Cruso. Ţine de alte lucruri, n-are de-a face cu insula, nu priveşte insula. Pe insulă, nu există nicio lege, în

afară de legea după care muncim pentru pâinea noastră, care este o poruncă.

Răspunsul lui nu m-a mulţumit. Dacă eu eram doar o a treia gură de hrănit, fără a face vreo treabă folositoare la terase, ce-l oprea pe Cruso să mă lege fedeleş şi să mă arunce de pe stânci în mare? Ce-l oprise în toţi aceşti ani pe Vineri să-şi lovească stăpânul în cap cu o piatră, în timp ce dormea, şi astfel să pună capăt sclaviei şi să întemeieze împărăţia leneviei? Şi ce-l oprea pe Cruso să-l lege pe Vineri de un stâlp, în fiecare noapte, ca pe un câine, ca să doarmă mai în siguranţă, sau să-l orbească, aşa cum sunt orbiţi asinii în Brazilia? Mie îmi făcea impresia că totul era posibil pe insulă, orice tiranie şi orice cruzime, doar că în mic; şi dacă, în ciuda a ceea ce era posibil, mai trăiam în pace unii cu alţii, fără îndoială era dovada că funcţionau anumite legi neştiute de noi, sau poate ne urmaserăm imboldurile inimii în tot acest timp, iar aceasta nu ne trădase.

— Cum îl pedepseşti pe Vineri, când îl pedepseşti? am întrebat eu în altă împrejurare.

— N-am niciun motiv să-l pedepsesc pe Vineri, a replicat Cruso. Vineri trăieşte cu mine de mulţi ani. N-a avut alt stăpân. Mă urmează în toate.

— Dar Vineri a rămas fără limbă, am zis, vorbele ieşindu-mi singure din gură.

— Vineri a rămas fără limbă înainte să devină al meu, a spus Cruso şi s-a uitat la mine provocator.

Eu n-am replicat. Dar în sinea mea mi-am zis: Toţi suntem pedepsiţi, zi de zi. Insula asta e pedeapsa noastră, această insulă şi prezenţa fiecăruia pentru ceilalţi, până la moarte.

Pe Cruso nu-l judecam mereu aşa de aspru. Într-o seară, văzându-l pe Faleză, stând cu soarele în spate, roşu, purpuriu, şi cu privirile aţintite spre mare, cu toiagul în mână şi pălăria mare, conică, pe cap, m-am gândit: Chiar este un personaj regesc; el e adevăratul rege al insulei lui. M-am

gândit la valea de melancolie prin care trecusem, când umblam de colo-colo, fără astâmpăr, plângându-mi nenorocirea. Dacă eu trecusem prin această suferinţă, cât de adâncă trebuie să fi fost suferinţa lui Cruso în acele prime zile ale lui? Oare nu merită să fie socotit un erou care a înfruntat sălbăticia şi a ucis monstrul singurătăţii şi s-a întors întărit de victoria lui?

Cândva, obişnuiam să-mi spun în gând, când îl vedeam pe Cruso stând aşa seara, că, asemenea mie, scruta orizontul în căutarea unei pânze de corabie. Dar greşeam. Vizitele sale pe Faleză ţineau de obiceiul lui de a se pierde în contemplarea întinderilor de apa şi cer. Vineri nu-l întrerupea niciodată în timpul acestor refugieri; când m-am apropiat odată cu el, neştiutoare, am fost alungată cu vorbe mânioase, iar apoi zile întregi nu ne-am mai vorbit. Pentru mine, marea şi cerul tot mare şi cer erau, goale, plicticoase. Firea mea nu era făcută pentru a iubi asemenea pustiiciune.

Trebuie să-ţi spun despre moartea lui Cruso şi despre salvarea noastră.

Într-o bună dimineaţă, la mai bine de-un an după ce devenisem insulară, Vineri l-a adus pe stăpânul său acasă de la terase slăbit şi aproape leşinat. Mi-am dat imediat seama că îi revenise fierbinţeala. L-am dezbrăcat stăpânită de un presentiment, l-am culcat în pat şi m-am pregătit să mă dedic îngrijirii lui, dorindu-mi să fi ştiut mai multe despre ventuze şi luarea de sânge.

De data asta, n-au mai fost deliruri, strigăte, zbatere, Cruso zăcea palid ca o fantomă, o sudoare rece ţâşnea din trupul lui, ochii îi stăteau larg deschişi, buzele i se mişcau uneori, dar nu reuşeam să desluşesc niciun cuvânt. E pe moarte, mi-am zis, nu-l pot salva.

Chiar a doua zi, ca şi când vraja privirii lui Cruso aţintită asupra apelor fusese spartă, o corabie comercială purtând numele de *John*

Hobart, care se îndrepta spre Bristol cu o încărcătură de bumbac şi indigo, a lăsat ancora în largul insulei, trimiţând pe ţărm un grup de marinari. N-am avut cunoştinţă despre aceasta decât când Vineri s-a repezit în colibă, şi-a înşfăcat suliţele de pescuit şi a ţâşnit spre steiurile unde sălăşluiau maimuţele. Eu am ieşit din colibă şi atunci am văzut jos corabia, şi marinarii forfotind pe punte, şi vâslele bărcii cufundându-se în ape, şi am scos un strigăt de bucurie şi am căzut în genunchi.

Despre sosirea străinilor în regatul lui, Cruso a aflat când trei marinari l-au ridicat din pat, pe o targă şi au început să coboare cu el poteca spre ţărm; chiar şi atunci o fi crezut că totul se întâmpla în vis. Dar când a ajuns la bordul corăbiei *Hobart* şi a simţit mirosul de smoală şi a auzit scârţâitul lemnăriei, şi-a venit în simţiri şi s-a zbătut atât de tare ca să se elibereze, încât a fost nevoie de câţiva oameni vânjoşi ca să-l stăpânească şi să-l coboare sub punte.

— Mai e cineva pe insulă, i-am zis căpitanului. Un sclav negru, se numeşte Vineri, a fugit şi s-a ascuns în stâncăraia de deasupra ţărmului nordic. Indiferent ce i-aţi spune, nu-l veţi convinge să iasă din ascunzătoare, căci nu înţelege cuvintele şi nu are puterea vorbirii. O să fie foarte greu să-l luăm. Cu toate acestea, vă conjur să vă trimiteţi din nou oamenii pe ţărm; dat fiind că Vineri este în egală măsură sclav şi copil, e de datoria noastră să avem grijă de el în toate cele şi să nu-l abandonăm într-o singurătate mai rea decât moartea.

Rugămintea mea în privinţa lui Vineri a fost ascultată. O altă echipă a fost trimisă pe ţărm, sub comanda secundului, cu ordin să nu-i facă vreun rău lui Vineri, pentru că era un biet idiot, dar să se facă tot ce era nevoie pentru a-l aduce pe corabie. M-am oferit să însoţesc echipa, dar căpitanul Smith nici n-a vrut s-audă de-aşa ceva.

Am rămas, prin urmare, cu căpitanul în cabina lui şi am mâncat o farfurie de porc sărat şi pesmet, foarte bune după un an de peşte, şi am băut un pahar de Madeira, şi i-am spus povestea mea, aşa cum ţi-am spus-o dumitale, iar el a ascultat-o cu multă atenţie.

— E o poveste pe care ar trebui s-o aşterneţi în scris şi s-o daţi librarilor, m-a îndemnat el. Din câte ştiu eu, n-a existat nicio naufragiată din rândul poporului nostru, o să facă mare vâlvă.

Eu am clătinat tristă din cap.

— Aşa cum v-o spun, povestea mea e bună ca să treacă vremea, am zis eu, dar puţinul pe care-l ştiu despre scrierea cărţilor îmi zice că farmecul poveştii va dispărea atunci când va fi tipărită ca atare. Vioiciunea se pierde în scris, ea trebuie înlocuită prin artă, numai că eu nu stăpânesc arta.

— În privinţa artei, nu pot spune nimic, eu nu sunt decât un marinar, a răspuns căpitanul Smith, dar vă asigur că librarul va angaja un om care să încheie povestea dumneavoastră la toţi nasturii şi să mai adauge puţină culoare ici-colo.

— Nu vreau să se spună minciuni.

Căpitanul a zâmbit.

— În privinţa asta, nu pot băga mâna-n foc, pe ei îi interesează să vândă cartea, nu adevărul.

— Mai bine să fiu autoarea propriei mele poveşti, decât să se spună minciuni despre mine, am insistat eu. Dacă nu pot să mă prezint ca autor şi să jur pentru adevărul celor povestite de mine, ce rost are? La fel de bine aş fi putut visa totul într-un pat confortabil Chichester.

În acel moment, am fost chemaţi pe punte. Echipa trimisă pe ţărm se întorcea şi, spre bucuria mea, am desluşit silueta lui Vineri printre marinari.

— Vineri, Vineri! am strigat eu când barca s-a lipit de corabie, şi am zâmbit, ca să-i dau de înţeles că totul e bine, marinarii sunt prieteni, nu duşmani.

Dar când a fost adus pe punte, Vineri şi-a ferit privirile de mine. Cu umerii căzuţi şi capul plecat,

aştepta orice avea să se abată asupra lui.

— Nu poate fi dus la stăpânul lui? am întrebat eu. Dacă vede că domnul Cruso e bine îngrijit, poate va înţelege că n-avem gânduri rele.

Astfel că, în timp ce pânzele erau ridicate şi corabia cârmită pe drumul ei, eu l-am dus pe Vineri sub punte, la cabina în care zăcea Cruso.

— Iată-l pe stăpânul tău, Vineri, am zis eu. Doarme, a luat o doctorie pentru dormit. Vezi doar că sunt oameni buni. Ne vor duce înapoi în Anglia, care e ţara stăpânului tău, şi acolo vei deveni un om liber. O să descoperi că viaţa în Anglia e mai bună decât a fost vreodată viaţa pe insulă.

Ştiam, bineînţeles, că Vineri nu înţelegea cuvintele. Dar aproape de la început nutrisem încredinţarea că Vineri înţelegea tonurile, că percepea bunătatea în vocea omenească, atunci când bunătatea era sinceră. Aşa că am continuat să-i vorbesc, repetând aceleaşi cuvinte iar şi iar, punându-mi mâna pe braţul lui, ca să-l liniştesc: l-am dus până la patul stăpânului său şi l-am făcut să îngenuncheze şi să rămână până am simţit cum ne cuprinde liniştea, iar marinarul care ne însoţise a început să caşte şi să dea semne nerăbdare.

S-a hotărât ca eu să dorm în cabina lui Cruso. Cât despre Vineri, i-am rugat să nu-l pună împreună cu marinarii de rând.

— Mai degrabă ar dormi pe jos, la picioarele stăpânului, decât în cel mai moale pat al lumii creştine, am zis eu.

Aşa că lui Vineri i s-a îngăduit să doarmă sub osatura pupei, la câţiva paşi de uşa cabinei lui Cruso; din culcuşul acela aproape că nu s-a urnit cât a durat călătoria, îl mai luam eu să-şi vadă stăpânul. De câte ori îi vorbeam, aveam grijă să-i zâmbesc şi să-i ating braţul, purtându-mă faţă de el aşa cum ne purtăm cu un cal speriat. Căci vedeam că marinarii şi corabia deşteptau în el cele mai întunecate amintiri, de pe vremea când fusese

smuls din ţara lui de baştină şi dus în captivitate în Lumea Nouă.

Am fost trataţi cu deosebit respect de la începutul şi până la sfârşitul voiajului. Chirurgul echipajului venea de două ori pe zi să-l vadă pe Cruso şi, pentru că i-a luat sânge, i-a uşurat mult suferinţa. Dar când rămâneam între patru ochi, clătina din cap:

— Soţul dumneavoastră se scufundă. Mă tem că am venit prea târziu.

(Trebuie să ştii că asta a fost propunerea căpitanului Smith, anume să spun că sunt soţia lui Cruso şi să declar că naufragiasem amândoi, pentru ca astfel să-mi fie mai uşor şi pe corabie, şi când vom ajunge la liman, în Anglia. Dacă se auzea povestea despre Bahia şi răsculaţi, a zis el, nu se va prea înţelege ce fel de femeie sunt eu. Am râs la aceste cuvinte — chiar aşa, ce fel de femeie eram? —, dar i-am urmat sfatul şi astfel eram cunoscută drept doamna Cruso de către toţi cei de la bord.

Într-o seară la masă — în tot acest timp, am mâncat în cabina căpitanului el mi-a şoptit la ureche cum că ar fi onorat dacă aş consimţi să-i fac o vizită în cabină mai târziu, la un pahar de vorbă. M-am prefăcut a-i lua vorbele doar ca pe un semn de galanterie şi nu m-am dus. El nu a insistat, ci a continuat sa se poarte cu aceeaşi curtenie. Un gentleman în toate cele, aşa mi s-a părut, chiar dacă nu era decât un căpitan de corabie şi fiul unui vânzător ambulant, după cum mi-a spus chiar el.)

Îi aduceam lui Cruso mâncarea la pat şi-l îmbiam să o mănânce, ca şi cum ar fi fost un copil. Uneori părea să ştie unde se află, alteori nu. Într-o noapte, auzindu-l că se trezeşte, am aprins o lumânare şi l-am văzut stând la uşa cabinei, împingându-se în ea, fără să înţeleagă că se deschide spre interior. M-am dus la el, l-am atins, i-am simţit chipul ud de lacrimi.

— Hai, Cruso al meu, am şoptit şi l-am dus înapoi la priciul lui, şi l-am alinat până a adormit din nou.

Îmi vine să cred că pe insulă Cruso ar fi învins febra până la urmă, aşa cum făcuse de atâtea ori înainte. Nu mai era om tânăr, dar era încă în puteri. Acum însă se stingea din pricina amărăciunii, cea mai teribilă amărăciune. Fiecare zi ce trecea îl ducea tot mai departe, lăsând în urmă regatul de dorul căruia se topea şi până la care nu avea să-şi mai găsească niciodată drumul înapoi. El era prizonier, iar eu, fără voia mea, eram temnicerul lui.

Uneori murmura în somn în portugheză, aşa cum părea să facă ori de câte ori trecutul îi revenea în memorie. Atunci îl luam de mână sau mă întindeam lângă el şi-i vorbeam.

— Îţi aminteşti, Cruso, dragul meu, ziceam eu, cum după ce furtuna cea mare ne-a smuls acoperişul, zăceam noaptea şi priveam stelele căzătoare, şi ne trezeam în strălucirea lunii, crezând că e zi? În Anglia, vom avea un acoperiş deasupra capului şi nu vor mai fi rafale de vânt care să-l smulgă. Dar nu ţi s-a părut că luna de pe insula noastră era mai mare decât luna din Anglia, aşa cum ţi-o aminteşti tu, şi stelele mult mai multe? Poate că acolo noi am fost mai aproape de lună, cum cu siguranţă eram mai aproape de soare. Dar dacă eram mai aproape de ceruri acolo, am continuat eu, cum se face că prea puţine de pe insulă puteau fi socotite nemaipomenite? De ce nu existau fructe ciudate, şerpi, lei? De ce n-au venit canibalii niciodată? Ce le vom spune celor din Anglia când ne vor cere să-i distrăm?

— Cruso, zic eu (nu e aceeaşi noapte, ci o alta, ne croim cu greu drum prin valuri, stânca Angliei se zăreşte tot mai aproape), n-ai uitat pe nimeni în Brazilia? Nu există nicio soră care aşteaptă întoarcerea ta pe domeniile tale braziliene, şi un vechil credincios care ţine registrele? Nu ne putem

întoarce la sora ta din Brazilia, să dormim în hamacuri, unul lângă altul, sub măreţul cer brazilian plin de stele?

Stau culcată lângă Cruso, cu vârful limbii urmez curbele păroase ale urechii lui. Îmi frec obrajii de firele aspre ale favoriţilor lui, mă întind peste el îi mângâi trupul cu coapsele mele.

— Înot în tine, Cruso al meu, şoptesc eu, şi înot.

El e un bărbat înalt, eu, o femeie înaltă. Asta e împreunarea noastră: înotul ăsta, căţărarea, şoptirea.

Sau îi vorbesc despre insulă.

— O să mergem la un neguţător de grăunţe, îţi promit, Cruso al meu, zic eu. O să cumpărăm un sac de grăunţe, din cele mai bune care există. Şi o să ne urcăm din nou pe o corabie spre Americi şi o furtună ne va abate de la drumul nostru şi vom fi aruncaţi pe insula ta. O să însămânţăm terasele, le vom face să înflorească. Aşa vom face.

Nu cuvintele, ci fervoarea cu care le rostesc: Cruso îmi ia mâna între mâinile lui uriaşe, osoase, o duce la buze şi plânge.

Mai aveam trei zile până să ajungem în port când a murit Cruso. Dormeam lângă el, pe priciul strâmt, şi la un ceas al nopţii l-am auzit scoţând un oftat lung apoi, la un moment dat, am simţit că i se răcesc picioarele, am aprins lumânarea şi m-am apucat să-i frec tâmplele şi încheieturile mâinilor; dar el era de-acum mort. Am ieşit şi i-am vorbit lui Vineri.

— Stăpânul tău e mort, am şoptit eu.

Vineri zăcea în micul său cotlon, învelit într-o veche pelerină de cart pe care o găsise chirurgul anume pentru el. Ochii i-au sclipit în flacăra lumânării dar nu s-a clintit. Cunoştea înţelesul morţii? Niciun om nu murise pe insula lui de când e lumea lume. Ştia el că suntem sortiţi pieirii, asemenea sălbăticiunilor? I-am întins o mână, dar el nu mi-a apucat-o. Prin urmare, am priceput că ştia ceva; însă ce anume, n-aveam habar.

Cruso a fost înmormântat a doua zi. Echipajul a stat cu capetele descoperite, căpitanul a rostit o rugăciune, doi marinari au înclinat năsălia şi rămăşiţele lui Cruso, cusute într-un giulgiu de pânză, cu ultima cusătură trecută prin nasul lui (am văzut cu ochii mei, la fel şi Vineri), şi un lanţ uriaş încolăcit de jur împrejur, au alunecat în valuri. Cât a durat ceremonia, am simţit ochii iscoditori ai marinarilor aţintiţi asupra mea (arareori fusesem pe punte). Fără îndoială că eram o apariţie ciudată, cu haina neagră, împrumutată de la căpitan, peste pantalonii largi de marinar, şi cu sandalele din piele de maimuţă. Chiar credeau că sunt nevasta lui Cruso, ori le ajunseseră la urechi poveşti — bârlogurile marinarilor sunt pline de cleveteli — despre englezoaica din Bahia abandonată în Atlantic de răzvrătiţii portughezi? Mă consideri, domnule Foe, drept doamna Cruso, ori drept o aventurieră neruşinată? Crezi ce vrei, eu am dormit cu Cruso în acelaşi pat şi i-am închis ochii, şi tot eu am dreptul asupra a tot ceea ce a lăsat Cruso în urma lui, adică povestea insulei lui.“

II

15 aprilie

„Ne-am stabilit acum cu locuinţa în Clock Lane, care dă în Long Acre. Sunt cunoscută drept doamna Cruso, nume pe care ar trebui să-l ţii minte. Am o cameră la etajul doi. Vineri are un pat în pivniţă, unde îi duc mâncarea. Cu niciun chip nu l-aş fi putut abandona pe insulă. Cu toate acestea, el n-are ce căuta într-un oraş mare. Deruta şi disperarea lui când l-am dus pe străzi sâmbăta trecută mi-au făcut inima să mi se strângă.

Locuinţa ne costă în total cinci şilingi pe săptămână. Oricât vei trimite, îţi voi fi recunoscătoare.

Am pus pe hârtie povestea perioadei petrecute împreună pe insulă, cât m-am priceput mai bine, o vei găsi alăturat. E ceva trist, poticnit (povestea, nu perioada) — «ziua următoare»... ăsta e refrenul, «ziua următoare... ziua următoare» — dar te pricepi dumneata s-o întorci din condei.

Te vei întreba cum de te-am ales pe dumneata, dat fiind că în urmă cu o săptămână habar n-aveam de numele dumitale. Recunosc, atunci când te-am zărit prima oară, am crezut că eşti avocat sau cineva de la Bursă. Apoi un ins, servitor ca şi mine, mi-a spus că eşti domnul Foe, autorul care a auzit multe confesiuni şi este vestit pentru discreţia sa. Ploua (Iţi aminteşti?); te-ai oprit pe trepte, să-ţi strângi la gât pelerina, şi am ieşit şi eu, închizând uşa în urma mea. «Dacă pot să îndrăznesc, domnule», am zis eu (sunt întocmai cuvintele mele, îndrăzneţe cuvinte). M-ai măsurat din priviri, n-ai răspuns, şi mi-am zis: Ce artă e aceea de a asculta mărturisiri? — până şi păianjenul se

pricepe să privească şi să aştepte. «Dacă îmi permiţi să te reţin o clipă: caut o slujbă nouă», am spus eu, iar dumneata ai replicat: «Toţi căutăm o slujbă nouă». «Dar eu trebuie să am grijă de un om, un negru care nu-şi poate găsi niciodată o slujbă, pentru că nu mai are limbă, am zis eu. Speram să ai un loc pentru mine şi pentru el în casa dumitale.» Părul mi-era ud leoarcă, n-aveam nici măcar un şal. Ploaia şiroia de pe borul pălăriei dumitale. «Sunt angajată aici, dar sunt obişnuită cu condiţii mai bune, am insistat eu. N-ai auzit până acum o poveste mai grozavă ca a mea. M-am întors de curând din locuri îndepărtate. Am naufragiat pe o insulă pustie. Şi acolo am fost consoarta unui bărbat aparte.» Am zâmbit, nu dumitale, ci la ceea ce urma să spun: «Sunt o întruchipare a norocului, domnule Foe. Sunt norocul pe care toţi îl aşteptăm».

Am fost impertinentă spunând acestea? Zâmbetul meu a fost o impertinenţă? Impertinenţa ţi-a trezit interesul?“

20 aprilie

„Mulţumesc pentru cele trei guinee. I-am cumpărat lui Vineri un veston de lână, din cele purtate de căruţaşi, şi pantaloni de lâna. Dacă ai lenjerie de care te poţi lipsi, ţi-aş fi recunoscătoare. Poartă haine fără să protesteze, dar încă refuză să se încalţe.

Nu ne poţi lua în casa dumitale? De ce mă ţii la distanţă? Nu ne poţi lua pe mine ca servitoare de încredere şi pe Vineri ca grădinar?

Urc scara (e o casă înaltă, înaltă şi aerisită, cu multe şiruri de trepte) şi bat la uşă. Dumneata şezi la masă, cu spatele la mine, cu o cuvertură pe genunchi, cu picioarele vârâte în papuci, cu privirile pierdute peste câmpuri, căzut pe gânduri, mângâindu-ţi bărbia cu pana, aşteptând ca eu să pun jos tava şi să mă retrag. Pe tavă, un pahar cu

apă fierbinte în care am stors o lămâie, şi două felii de pâine cu unt. Asta numeşti dumneata primul mic dejun.

Camera este mobilată sumar. Adevărul e că nu-i cameră, ci o parte din podul în care te refugiezi ca să ai linişte. Masa şi scaunul sunt aşezate pe un podium de scânduri în faţa unei ferestre. De la uşa podului până la acest podium, câteva scânduri alcătuiesc o pasarelă îngustă. În rest, doar scândurile plafonului, pe care îţi rişti viaţa dacă păşeşti, şi grinzile, iar deasupra capului, ţiglele cenuşii. Pe jos, praful e gros de-un lat de palmă; când vântul năvăleşte pe sub streşini, se stârnesc vârtejuri în colb, iar din unghere se aud gemete. Mişună şi şoareci. Înainte să cobori, trebuie să-ţi pui sub cheie hârtiile, ca să le fereşti de rozătoare. Dimineţile, dai la o parte scârna şoarecilor de pe masă.

Geamul e vălurit într-un loc. Dacă îţi mişti capul, faci ca vălurirea să treacă peste vitele care pasc pe păşune, peste ogorul de mai departe, peste şirul de plopi, până sub cer.

Mă gândesc la dumneata ca la un cârmaci care cârmeşte huiduma de casă noapte şi zi, scrutând depărtarea pentru a desluşi semne de furtună.

Hârtiile ţi le ţii într-un scrin, lângă masă. Povestea insulei lui Cruso acolo va ajunge, pagină cu pagină, pe măsură ce o scrii, alături de un morman de alte hârtii: un recensământ al cerşetorilor din Londra, statistici despre decese de pe vremea marii ciume, relatări despre călătorii în ţara vecină, despre apariţii ciudate şi surprinzătoare, înscrisuri despre comerţul cu lână, o cronică despre viaţa şi opiniile lui Dickory Cronke (ăsta cine e?); de asemenea, cărţi de călătorie în Lumea Nouă, memorii din captivitate printre mauri, cronici despre războaiele din Ţările de Jos, mărturii ale unor răufăcători şi multe

poveşti despre naufragii, cele mai multe dintre ele, îmi vine să cred, împănate cu minciuni.

Când eram pe insulă, nu-mi doream decât să fiu în altă parte, sau, după cum ziceam pe atunci, să fiu salvată. Dar acum mă cuprinde un dor de care nu mă credeam capabilă. Închid ochii şi sufletul mă părăseşte, zburând peste case şi străzi, peste păduri şi păşuni, până la vechea noastră casă, a lui Cruso şi a mea. Nu ai să înţelegi acest dor, după tot ce-am spus despre monotonia vieţii noastre de acolo. Poate ca ar fi trebuit să scriu mai multe despre plăcerea pe care o resimţeam când umblam desculţă prin nisipul răcoros din împrejmuire, despre păsări, păsăruicile de atâtea soiuri ale căror nume nu le-am ştiut niciodată, pe care le numeam vrăbiuţe, în lipsă de altceva mai bun. Cine altcineva în afară de Cruso, care nu mai este, ţi-ar putea spune cu adevărat povestea lui Cruso? Ar fi trebuit să spun mai puţine despre el şi mai multe despre mine. Bunăoară, pentru început, cum s-a întâmplat de s-a pierdut fiica mea şi cum, mergând pe urmele ei, am ajuns în Bahia? Cum am supravieţuit printre străini timp de doi ani lungi? Am locuit doar într-o cameră cu chirie, aşa cum am spus? Era Bahia o insulă în oceanul pădurii braziliene, iar camera mea, o insulă solitară în Bahia? Cine era căpitanul a cărui soartă a fost aceea de a rătăci pentru totdeauna pe mările de la miazăzi, încleştat în gheaţă? N-am adus cu mine nicio pană, nicio boabă de nisip de pe insula lui Cruso. Tot ce am sunt sandalele mele. Când mă gândesc la povestea mea, par să exist doar ca aceea care a venit, cea care a fost martoră, cea care tânjea să plece: o fiinţă fără substanţă, o stafie în comparaţie cu trupul real al lui Cruso. Asta e soarta tuturor povestitorilor? Cu toate acestea, eram făcută din carne şi oase, ca şi Cruso. Mâncam şi beam, mă trezeam şi dormeam, tânjeam. Insula era a lui Cruso (şi totuşi, ce-i dădea acest drept?, legea insulei?, există o

asemenea lege?), dar şi eu am trăit acolo, n-am fost o pasăre aflată în trecere, un corb-de-mare sau un albatros, care dă ocol insulei, îşi înmoaie o aripă, apoi îşi continuă zborul peste oceanul nesfârşit. Redă-mi substanţa pe care am pierdut-o, domnule Foe: aceasta e rugămintea mea stăruitoare. Căci deşi povestea mea redă adevărul, nu redă şi substanţa adevărului (văd asta limpede, nu trebuie să pretindem contrariul). Pentru a spune adevărul în întreaga lui esenţa, trebuie să ai linişte şi un scaun confortabil, departe de orice te poate întrerupe, şi o fereastră prin care să poţi privi; şi apoi iscusinţa de a vedea valuri acolo unde sunt câmpuri în faţa ochilor, şi de a simţi soarele tropicului atunci când e frig; iar în vârful degetelor, cuvintele cu care sa prinzi imaginea înainte să dispară. Nu am nimic din acestea, spre deosebire de dumneata, care le ai pe toate.“

21 aprilie

„În scrisoarea de ieri, am lăsat poate impresia că îmi bat joc de arta scrisului. Îmi cer iertare, am fost nedreaptă. Crede-mă, sunt momente când, gândindu-mă cum trudeşti în mansardă pentru a da viaţă pungaşilor dumitale, curtezanelor, grenadierilor, inima mi se strânge de milă şi nu-mi doresc decât să fiu de folos. Mă gândesc la dumneata (iertată să-mi fie asemănarea) ca la un animal de povară, iar la casa dumitale ca la un car plin de mese, şi scaune, şi garderoburi, iar peste toate o nevastă (nu ştiu nici măcar dacă ai soţie!) şi plozi nerecunoscători, şi slugi puturoase, câini, pisici, toţi şi toate mâncându-ţi merindele, arzându-ţi cărbunii, căscând, râzând, nepăsători la truda dumitale. Dimineaţa devreme, zăcând în patul meu cald, mi se pare că aud târşâitul picioarelor dumitale, când, încotoşmănat cu un pled, urci scările până în pod. Te aşezi, respiraţia ţi-e grea, aprinzi lampa, închizi ochii strâns şi

începi să-ţi cauţi drumul înapoi spre unde ai fost cu o noapte înainte, prin întuneric şi frig, prin ploaie, peste câmpurile unde oile stau vârâte unele în altele, peste păduri, peste mări, până în Flandra sau acolo unde căpitanii şi grenadierii dumitale încep şi ei să se trezească şi să se pregătească pentru o nouă zi în vieţile lor, în vreme ce din ungherele podului şoarecii se holbează la dumneata, fremătându-şi mustăţile. Chiar şi în zilele de duminică munca merge înainte, ca şi când întregi regimente de grenadieri s-ar cufunda într-un somn etern dacă nu sunt treziţi zilnic şi nu sunt trimişi în acţiune. Chinuit de o răceală ce nu-ţi dă pace, înfofolit în şaluri, suflându-ţi nasul, tuşind, scuipând. Uneori eşti atât de ostenit, încât lumina lumânării înoată în faţa ochilor dumitale. Îţi laşi capul pe braţe şi într-o clipă ai adormit, o linie neagră vârstează coala când pana îţi alunecă din strânsura degetelor. Gura ţi se cască, sforăi încetişor, miroşi (iartă-mă încă o dată) a om bătrân. Ah, ce mi-aş dori să-mi stea în puteri sa te ajut, domnule Foe! Închid ochii, îmi adun forţele şi trimit o imagine cu insula, să atârne în faţa dumitale ca un trup din carne şi oase, cu păsări, şi purici, şi peşti de toate culorile, şi şopârle încălzindu-se la soare, fulgerându-şi în afară limbile negre, şi stânci acoperite cu scoici-răţuşte, şi ploaia duruind pe frunzele acoperişului, şi vântul, neostoitul vânt: ca să fie acolo, pentru dumneata, să o priveşti de câte ori ai nevoie."

25 aprilie

„M-ai întrebat de ce Cruso nu a salvat nici măcar o muschetă de pe epavă; de ce un om atât de temător faţă de canibali a neglijat să se înarmeze.

Cruso nu mi-a arătat niciodată unde se afla epava, dar este convingerea mea că se afla şi încă se mai află în apele adânci de sub stâncile din partea de nord a insulei. Când furtuna era mai în

toi, Cruso a sărit peste bord, cu tânărul Vineri lipit de el şi poate că împreună şi cu alţi marinari; dar numai ei doi au răzbit, salvaţi de un val mare care i-a surprins şi i-a purtat până la ţărm. Şi întreb şi eu acum: cine poate ţine praful uscat în pântecul unui val? Mai mult: de ce să se chinuie cineva să salveze o muschetă, când abia dacă are speranţe să-şi salveze propria viaţă? Cât despre canibali, nu m-am convins, în ciuda temerilor lui Cruso, că există canibali pe întinderea acelor oceane. Pe drept cuvânt ai putea răspunde că, tot astfel cum nu ne aşteptăm să vedem rechini dansând în valuri, aşa nu ne putem aştepta să vedem canibali dansând pe nisip; canibalii sunt fiinţe ale nopţii, aşa cum rechinii sunt fiinţe ale abisului, zici dumneata. Eu zic atâta: ceea ce am văzut, am pus pe hârtie. Canibali nu am văzut; iar dacă veneau după căderea nopţii şi fugeau înainte de zori, n-au lăsat urme de paşi.

Noaptea trecută am visat moartea lui Cruso şi m-am trezit cu lacrimi curgându-mi pe obraji. Şi am zăcut aşa multă vreme, fără ca durerea să-mi părăsească inima. Apoi am coborât în curtea mică ce se învecinează cu Clock Lane. Încă nu se luminase de ziuă; cerul era senin. Sub aceleaşi stele liniştite, mi-am zis eu, pluteşte insula pe care am locuit noi; şi pe acea insulă e o colibă şi în acea colibă un pat de iarbă moale care poate a păstrat urma trupului meu — tot mai palidă cu fiecare zi. Zi după zi, vântul ciupeşte din acoperiş, iar buruienile invadează terasele. Într-un an, în zece, nu va mai rămâne nimic în picioare, în afară de un cerc de pari ce vor însemna locul unde s-a aflat coliba, iar din terase doar zidurile. Despre ziduri, se va spune: Acestea sunt zidurile canibalilor, ruinele unui oraş de canibali, din epoca de aur a canibalilor. Căci cine va crede că au fost construite de un om şi un sclav, în speranţa că într-o bună zi un călător va veni de peste mare cu un sac de seminţe pe care le va pune în pământ?

Ai zis că ar fi fost mai bine de-ar fi salvat Cruso nu numai o muschetă şi praf de puşcă şi alice, ci şi o trusă de dulgher, ca să-şi construiască o barcă. Nu vreau să fiu cârcotaşă, dar am trăit pe o insulă atât de lovită de vânturi, încât niciun copac nu creştea altfel decât răsucit şi îndoit. Poate că am fi reuşit să facem o plută, una răsucită şi îndoită, dar niciodată o barcă.

M-ai întrebat şi de îmbrăcămintea din piele de maimuţă a lui Cruso. Vai, aceasta a fost luată din cabina noastră şi aruncată peste bord de nişte marinari neştiutori. Dacă doreşti, o să fac nişte schiţe cu noi pe insulă, purtând veşmintele de atunci.

Cămaşa şi pantalonii de marinar pe care le-am purtat pe corabie, i le-am dat lui Vineri. Şi pe lângă astea, el mai are pieptarul şi pelerina. Pivniţa în care stă dă în curte, prin urmare se poate plimba în voie. Dar nu se aventurează mai departe, este prea temător. Cum îşi umple timpul, nu ştiu, iar în pivniţă nu are altceva decât priciul, găleata cu cărbuni şi câteva lemne rupte drept mobilă.

E limpede însă că lumea vorbeşte că un canibal ar umbla liber pe Clock Lane, căci ieri am găsit trei băieţi la uşa pivniţei, uitându-se înăuntru la Vineri. I-am alungat, dar ei şi-au ocupat poziţiile la capătul uliţei, scandând: «Canibal Vineri, ţi-ai mâncat mămica azi?»

Vineri îmbătrâneşte înainte de vreme, ca un câine ţinut închis o viaţă întreagă. Şi eu am îmbătrânit, după ce am trăit cu un om bătrân şi am dormit în patul lui. Uneori mă gândesc la mine ca la o văduvă. Dacă a fost lăsată în urmă vreo nevastă în Brazilia, ea şi cu mine am fi surori acum, într-un anume fel.

Eu folosesc spălătoria două dimineţi pe săptămână şi îl transform pe Vineri în spălător; altfel, nefăcutul nimic îl va distruge. Îl pun în faţa chiuvetei, îmbrăcat în straiele lui de marinar, cu

picioarele goale, ca întotdeauna, pe podeaua rece (nici în ruptul capului n-ar purta încălţări).

— Uită-te la mine, Vineri! îi zic şi încep sa săpunesc un jupon (trebuie să afle în sfârşit ce e săpunul, în viaţa lui n-a existat niciodată săpun înainte, pe insulă foloseam cenuşă ori nisip) şi îl frec de scândura de spălat. Acum *fă,* Vineri!, zic eu şi mă dau la o parte.

Priveşte şi *fă:* acestea sunt cele două cuvinte principale ale mele pentru Vineri şi cu ele reuşesc să fac multe. E o cădere cumplită, ştiu, de la libertatea insulei unde putea hoinări toată ziua, putea să umble după ouă de pasăre, să prindă peşti cu suliţa, atunci când nu trebuia să trudească la terase. Dar mai bine e să înveţi lucruri folositoare decât să zaci singur într-o pivniţă, cât e ziua de lungă, bântuit de cine ştie ce gânduri, nu-i aşa?

Cruso nu-l învăţa nimic, pentru că, zicea el, Vineri nu avea nevoie de vorbe. Dar Cruso se înşela. Înainte să ajung eu acolo, viaţa pe insulă ar fi fost mai puţin plicticoasă, dacă l-ar fi învăţat pe Vineri să înţeleagă ceea ce voia el să spună şi dacă s-ar fi gândit la o cale prin care Vineri să se facă înţeles, bunăoară prin semne sau aşezând pietricele astfel încât să exprime cuvinte, şi atunci Cruso ar fi putut să-i vorbească lui Vineri în felul său, iar Vineri să-i răspundă în felul său, şi multe ceasuri goale ar fi fost umplute astfel. Căci nu pot crede că viaţa pe care a dus-o Vineri înainte să cadă în mâinile lui Cruso a fost chiar lipsită de interes, chiar dacă era doar un copil pe atunci. Ce n-aş da să aflu cum a fost prins de negustorii de sclavi şi cum a rămas fără limbă!

Văzându-i pântecul tare ca o tobă, coapsele subţiri şi aerul neliniştit, n-aş crede că e acelaşi om care, cu puţine luni în urmă, stătea nemişcat pe stânci, cu stropii mării dansând în jurul lui, cu lumina soarelui sclipindu-i pe mădulare, iar el cu suliţa ridicată, gata ca în clipa următoare s-o înfigă într-un peşte.

În vreme ce el munceşte, eu îl învăţ numele lucrurilor. Ridic o lingură şi spun: «Lingură, Vineri!» şi îi pun lingura în mână. Apoi zic: «Lingură» şi întind mâna, ca să primesc lingura; sper astfel că, în timp, cuvântul *lingură* va răsuna în mintea lui vrând-nevrând, ori de câte ori ochii lui vor zări o lingură.

Cel mai tare mă tem că, după ani de nevorbire, noţiunea ca atare de a vorbi va fi dispărut pentru el. Când îi iau lingura din mână (oare chiar este o lingură pentru el, sau doar un lucru? — nu ştiu), şi spun *lingură,* cum pot să fiu sigură că el nu se gândeşte că vorbesc de una singură ca o coţofană sau o maimuţă, din plăcerea de a auzi zgomotul pe care-l scot şi ca să simt jocul limbii în gură, aşa cum lui îi plăcea să cânte la fluier? Şi în vreme ce unui copil greu de cap poţi să-i răsuceşti mâna sau să-i suceşti urechea până când în cele din urmă spune după tine *lingură*, cu Vineri ce-mi rămâne de făcut? «Lingură, Vineri!», zic eu. «Furculiţă! Cuţit!» Mă gândesc la rădăcina limbii lui, închisă în spatele buzelor acelora groase, ca o broască într-o iarnă eternă, şi mă cutremur. «Mătură, Vineri!» zic şi fac gestul de a mătura, şi îi vâr mătura în mână.

Sau aduc o carte în spălătorie. «Asta e o carte, Vineri», zic eu. «E o poveste scrisă de renumitul domn Foe. Tu nu-l cunoşti pe acest domn, dar chiar în acest moment el este ocupat să scrie încă o poveste, care e povestea ta, a stăpânului tău şi a mea. Domnul Foe nu te cunoaşte, dar ştie despre tine din ceea ce i-am spus eu, folosind cuvinte. Magia cuvintelor şi din aşa ceva e alcătuită. Prin mijlocirea cuvintelor, i-am oferit domnului Foe detalii despre tine şi domnul Cruso, şi despre anul petrecut de mine pe insulă, şi despre anii pe care tu şi domnul Cruso i-aţi petrecut acolo singuri, atâtea detalii câte am putut să-i dau; şi pe toate aceste detalii domnul Foe le împleteşte într-o poveste care ne va face vestiţi în toată ţara, şi bogaţi. Nu

vei mai fi nevoit să trăieşti într-o peşteră. Vei avea bani ca să-ţi plăteşti drumul de întoarcere în Africa sau Brazilia, după cum îţi va da ghes dorinţa, ducând cu tine daruri frumoase, şi vei fi din nou cu părinţii tăi, dacă ei îşi amintesc de tine, şi te vei însura, în sfârşit, şi vei avea copii, fii şi fiice. Iar eu îţi voi da exemplarul tău din cartea noastră, legat în piele, să-l iei cu tine. O să-ţi arăt cum să-ţi găseşti numele în carte, pagină după pagină. Pentru ca odraslele tale să vadă că tatăl lor este cunoscut peste tot în lume unde se citesc cărţi. Nu-i aşa, Vineri, că scrisul e o treabă frumoasă? Nu te cuprinde bucuria să ştii că vei trăi pentru totdeauna, în felul acesta?»

După ce te-am prezentat astfel, deschid cartea dumitale şi îi citesc lui Vineri din ea. «Aceasta este povestea doamnei Veal, o altă persoană umilă pe care domnul Foe a făcut-o celebră prin scrisul său», zic eu. «Din păcate, nu o vom cunoaşte niciodată pe doamna Veal, pentru că a murit; cât despre prietena ei, doamna Barfield, ea locuieşte în Canterbury, un oraş aflat ceva mai departe spre sud de noi, pe insula asta pe care ne găsim, numită Britania; mă îndoiesc că vom merge vreodată acolo.»

În timp ce eu pălăvrăgesc, Vineri trudeşte la scândura de spălat. Nu aştept niciun semn cum că ar fi înţeles. Îmi ajunge speranţa că, dacă umplu cu vorbe văzduhul din jurul lui, se vor trezi în el amintirile care au murit în timpul domniei lui Cruso, şi odată cu ele recunoaşterea faptului că a trăi în tăcere înseamnă a trăi precum balenele, colosale castele de carne plutind la multe leghe depărtare unele de altele, sau ca păianjenii, stând fiecare de unul singur în mijlocul plasei lui care, pentru el, înseamnă întreaga lume. Vineri şi-o fi pierdut, el, limba, dar nu şi-a pierdut urechile — asta îmi spun în sinea mea. Prin urechile lui, Vineri poate încă să capteze bogăţia pitită în poveşti şi astfel să afle că lumea nu este — aşa cum pare să-l

fi învăţat insula — un loc pustiu şi tăcut (acesta o fi sensul ascuns al cuvântului poveste, ce crezi? — un loc unde se pun la păstrare amintirile?).

Mă uit cum i se îmbârligă degetele de la picioare pe scândurile podelei sau pe pietrele pavajului, ştiu că tânjeşte după moliciunea pământului sub tălpi. Ce mi-aş dori să existe o grădină unde să-l duc! Oare n-am putea vizita, el şi eu, grădina dumitale din Stoke Newington? Am fi tăcuţi ca stafiile. «Hârleţul, Vineri!», aş şopti eu, punându-i în mână hârleţul; apoi: «Sapă!» — un cuvânt pe care l-a învăţat de la stăpânul său — «Răstoarnă pământul, strânge grămadă buruienile, să le dăm foc. Încearcă hârleţul, Nu-i aşa că-i o unealtă grozavă, ascuţită? E un hârleţ englezesc, făcut într-o fierărie englezească.»

Şi uitându-mă cum apucă mâna lui hârleţul, îi urmăresc ochii şi caut primul semn că îmi înţelege gândul: nu să plivească straturile (sunt sigură că ai grădinar), nici măcar să-l salvez de la trândăveală, sau, de dragul sănătăţii sale, să-l scot din jilăveala pivniţei, ci să construiesc un pod de vorbe, pe care, când într-o bună zi se va fi înzdrăvenit destul, îl va trece spre vremea de dinainte de Cruso, vremea de dinainte să-şi fi pierdut limba, când trăia cufundat într-o sporovăială nesfârşită, la fel de firesc precum e peştele în apă; de unde s-ar putea întoarce, pas cu pas, până unde va fi în stare, în lumea cuvintelor în care trăieşti dumneata, domnule Foe, şi trăiesc şi eu, şi alţi oameni.

Sau scot foarfecele dumitale mari şi îi arăt cum se folosesc. «Aici, în Anglia, zic eu, avem obiceiul sa plantăm garduri vii, pentru a ne marca proprietatea. Fără îndoială, aşa ceva nu ar fi cu putinţă în pădurile din Africa. Dar aici plantăm garduri vii, apoi le tundem, ca să fie drepte, iar grădinile noastre să fie bine hotărnicite.» Tund gardul până când Vineri pricepe ce fac: nu tai un culoar prin gardul dumitale, ci doar îndrept o latură. «Acum, Vineri, ia foarfecele», îi zic eu:

«Taie!»; şi Vineri ia foarfecele şi taie o linie perfect dreaptă, aşa cum ştiu că e în stare să facă, pentru că se pricepe de minune să sape.

Îmi spun că-i vorbesc lui Vineri ca să-l educ, să-l scot din beznă şi tăcere. Dar e acesta adevărul? Uneori, bunăvoinţa mă părăseşte şi folosesc cuvinte pentru că este calea cea mai scurtă să-l supun voinţei mele. În asemenea momente, înţeleg de ce Cruso a ales să nu-i tulbure muţenia. Cu alte cuvinte, înţeleg de ce un bărbat va alege să fie stăpân de sclavi. După această mărturisire, îţi vei fi schimbat în rău părerea despre mine?“

28 aprilie

„Scrisoarea mea din 25 s-a întors nedeschisă. Mă rog să fie doar o greşeală. O pun încă o dată în plicul ăsta."

1 mai

„Am trecut pe la Stoke Newington şi i-am găsit pe aprozi stăpâni pe casa dumitale. E o cruzime să spun asta, însă aproape m-a pufnit râsul aflând că acesta a fost motivul tăcerii dumitale, şi nu că ţi-ai fi pierdut interesul pentru noi şi ne-ai fi întors spatele. Dar acum trebuie să-mi pun întrebarea: unde să-ţi trimit scrisorile? Vei continua să ne scrii povestea chiar şi în ascunzătoare? Te vei mai îngriji de nevoile noastre? Vineri şi cu mine suntem singurele personaje cărora le-ai găsit un adăpost în timp ce le scrii povestea, sau sunt mai multe asemenea nouă, răspândite prin Londra — veterani ai războaielor din Italia, concubine abandonate, tâlhari de drumul mare, care şi-au pus cenuşă-n cap, hoţi prosperi? Cum vei trăi cât vei sta ascuns? Ai o femeie care să-ţi gătească, să-ţi spele rufele? Vecinii sunt oameni de încredere? Ţine minte: aprozii au spioni peste tot. Atenţie la

cârciumi! Dacă eşti hărţuit, vino aici, pe Clock Lane.“

8 mai

„Mărturisesc că am fost de două ori la dumneata acasă, săptămâna trecută, în speranţa că mai aveai veşti. Nu te nelinişti. Nu i-am dezvăluit doamnei Thrush cine sunt. Nu zic decât că am mesaje pentru dumneata, mesaje de importanţă extremă. Când am fost prima oară, doamna Thrush mi-a dat de înţeles că nu mă crede. Dar fervoarea mea a convins-o. Mi-a acceptat scrisorile, promiţând să aibă grijă de ele ceea ce mi-a dat de înţeles că ţi le va trimite. Am dreptate? Au ajuns la dumneata? Îmi zice că se teme pentru dumneata şi abia aşteaptă să plece aprozii.

Aprozii şi-au făcut culcuş în biblioteca dumitale. Unul doarme pe canapea, celălalt, din câte se pare, pe două fotolii lipite. Trimit după mâncare la Kings Arms. Sunt pregătiţi să aştepte o lună, două, un an, aşa au zis, pentru a-şi duce la îndeplinire mandatul.

O lună, mai treacă-meargă, dar nu un an — habar n-au cât de lung poate fi un an. Unul dintre ei, un ins odios pe nume Wilkes, mi-a deschis uşa a doua oară. Îşi închipuie că eu îi duc doamnei Thrush mesajele pe care i le adresezi, şi invers. Mi s-a pus în cale, pe coridor, când plecam, şi mi-a spus de Fleet, de cum şi-au petrecut bărbaţii viaţa acolo, abandonaţi de familii, naufragiaţi în sânul oraşului. Cine te va salva, domnule Foe, dacă eşti arestat şi închis la Fleet? Credeam că ai o nevastă, dar doamna Thrush îmi zice că eşti văduv de mulţi ani.

Biblioteca dumitale pute a fum de pipă. Uşa vitrinei mai mari e spartă, geamul e pe jos, ţăndări. Doamna Thrush zice că Wilkes şi prietenul lui au avut o femeie cu ei noaptea trecută.

M-am întors deprimată în Clock Lane. Sunt momente în care simt că puterile mele nu au hotar, că pot să te duc pe dumneata şi să-ţi duc şi necazurile în spinare, chiar şi pe aprozi, de-ar fi nevoie, şi pe Vineri, şi pe Cruso, şi insula. Dar în alte momente, coboară asupra mea un văl de oboseală şi-mi doresc să mă nasc într-o nouă viaţă, într-un oraş îndepărtat, unde să nu mai aud de numele dumitale sau de-al lui Cruso. Nu poţi să-i dai bătaie cu scrisul, domnule Foe, pentru ca Vineri să se-ntoarcă fuga-fuguţa în Africa şi eu să mă eliberez de existenţa asta cenuşie pe care o duc? Cu siguranţă e obositor să te ascunzi de portărei, şi scrisul e cea mai bună cale să-ţi treci timpul. Amintirile pe care le-am scris pentru dumneata, le-am scris şezând pe patul meu, cu hârtia pe o tavă sprijinită de genunchi, cu spaima-n suflet tot timpul că Vineri va şterge putina din pivniţa ce i s-a dat drept sălaş, ori va ieşi să hoinărească şi se va rătăci în labirinturile şi pe străduţele din Covent Garden. Cu toate acestea, am terminat de scris în trei zile. Miza e mult mai mare în istoria pe care o scrii dumneata, recunosc, pentru că va trebui nu numai să spună adevărul despre noi, ci să le facă şi cititorilor pe plac. N-ai vrea totuşi să te gândeşti că viaţa mea stă pe loc, ceea ce-i cum nu se poate mai deprimant, până când termini dumneata de scris?“

19 mai

„Zilele trec şi nu primesc niciun cuvânt de la dumneata. Un petic de păpădii — singurele flori pe care le avem în Clock Lane — creşte lângă zidul de sub fereastra mea. La amiază, camera se încinge. Mă voi sufoca dacă vine vara şi eu continui să fiu condamnată să locuiesc aici. Tânjesc după libertatea de a hoinări îmbrăcată doar în cămaşa mea, aşa cum făceam pe insulă.

Cele trei guinee pe care mi le-ai trimis au fost cheltuite. Hainele pentru Vineri au costat o avere. Am rămas în urmă cu chiria pe săptămâna asta. Mi-e ruşine să cobor şi să gătesc mâncarea noastră prăpădită, din mazăre şi sare.

Cui mă adresez în scris? Mâzgălesc paginile şi le arunc pe geam. N-are decât să le citească cine-o vrea.“

*

„Casa din Newington este închisă, doamna Thrush şi servitorii au plecat. Când rostesc numele dumitale, vecinii parcă şi-au înghiţit limba. Ce s-a întâmplat? Ţi-au luat aprozii urma? Vei putea continua să scrii în închisoare?"

29 mai

„Ne-am mutat în casa dumitale, de unde şi scriu acum. Te surprinde să auzi asta? Fereastra s-a acoperit de plase de păianjen, le-am măturat. Nu vom clinti nimic din loc. Când te vei întoarce, ne vom face nevăzuţi ca stafiile, fără o vorbă.

Am masa dumitale la care să şed, fereastra prin care să privesc. Scriu cu tocul dumitale, pe hârtia dumitale şi, după ce umplu foile, acestea merg în cufărul dumitale. Astfel, viaţa dumitale continuă să fie trăită, chiar dacă dumneata ai plecat de-aici.

Ce-mi lipseşte este lumina. N-a rămas nicio lumânare în casă. Dar poate că asta-i o binecuvântare. Cum trebuie să stăm cu perdelele trase, ne vom obişnui să trăim în obscuritate în timpul zilei, în beznă în timpul nopţii.

Nu e chiar cum mi-am închipuit că va fi. Ceea ce mi-am imaginat că este masa dumitale de scris nu e o masă, ci un birou. Fereastra nu dă spre păduri şi păşuni, ci spre grădina dumitale. Geamul n-are nicio unduitură. Cufărul nu e un cufăr adevărat, ci o cutie diplomatică. Dar nu e nici

foarte deosebit. Te surprinde la fel de mult ca şi pe mine această corespondenţă între lucruri aşa cum sunt şi imaginea lor în mintea noastră?“

*

Ţi-am explorat grădina, Vineri şi cu mine. Straturile de flori sunt, vai, năpădite de buruieni, dar morcovii şi fasolea prosperă. Îl pun pe Vineri să plivească.

Locuim aici ca nişte rude sărace dintre cele mai umile. Pânzeturile dumitale cele mai bune sunt puse bine; mâncăm din blidele servitorilor. Gândeşte-te la mine ca la nepoata de la o verişoară de-a doua, ajunsă la sapă de lemn, faţă de care n-ai niciun fel de obligaţie.

Mă rog să nu care cumva să te fi hotărât să pleci spre colonii. Cea mai cumplită spaimă a mea e că o furtună în Atlantic îţi va împinge corabia pe stâncile ce nu apar pe hartă şi te va arunca pe o insulă pustie.

A fost o vreme în Clock Lane — o spun deschis — când eram foarte înverşunată împotriva dumitale. Ne-a dat uitării, îmi spuneam, cu aceeaşi uşurinţă de parcă am fi fost doi grenadieri de-ai lui din Flandra, uitând că în timp ce grenadierii lui cad într-un somn vrăjit ori de câte ori el nu-i de faţă, Vineri şi cu mine continuăm să mâncăm, să bem, să ne facem griji. Nu-mi părea să am altă cale, doar să ajung în stradă, să cerşesc, sau să fur, sau şi mai rău. Dar acum că suntem în casa dumitale, pacea a revenit. De ce e aşa, nu ştiu, însă faţă de această casă — pe care, până luna trecută, n-am văzut-o în viaţa mea — am aceleaşi sentimente pe care le avem faţă de casa în care ne-am născut. Toate colţişoarele şi cotloanele, toate ungherele tăinuite şi ciudate ale grădinii au un aer familiar, ca şi când, într-o copilărie uitată, aici m-am jucat de-a v-aţi-ascunselea.“

*

„Cât de mult din viaţa mea înseamnă aşteptare! În Bahia, n-am făcut aproape nimic altceva decât sa aştept, deşi ce anume aşteptam uneori nici măcar nu ştiam. Pe insulă am aşteptat tot timpul salvarea. Aici aştept să apari, sau să fie scrisă cartea care mă va elibera de Cruso şi Vineri.

M-am aşezat la biroul dumitale azi-dimineaţă (acum e după-amiază, şed la acelaşi birou, am şezut toată ziua) şi am luat o foaie nouă de hârtie, mi-am cufundat tocul în cerneală — tocul dumitale, cerneala dumitale, ştiu, dar într-un anume fel tocul dumitale devine al meu când scriu cu el, parcă îmi creşte din mână — şi am scris în capul foii: «Naufragiată. Fiind povestea adevărată a unui an petrecut pe o insulă pustie. Cu multe împrejurări ciudate, nicicând istorisite până acum.» Apoi am făcut o listă cu toate împrejurările ciudate din acel an, de care îmi aminteam: răscoala şi crima de pe corabia portugheză, castelul lui Cruso, Cruso însuşi, cu coama lui de leu şi veşmintele din piele de maimuţă, Vineri, sclavul lui lipsit de voce, terasele întinse pe care le-au construit, toate lipsite de rod, furtuna teribilă care ne-a smuls acoperişul de pe casă şi a umplut plajele de peşti muribunzi. Am stat în cumpănă: sunt acestea destule împrejurări ca să alcătuiască o poveste? Cât va trece până voi simţi imboldul să născocesc împrejurări noi şi încă şi mai ciudate: salvarea uneltelor şi a muschetelor de pe corabia lui Cruso; construirea unei bărci, sau măcar a unei luntrii, şi încercarea de a ajunge până pe continent; debarcarea canibalilor pe insulă, urmată de încăierare şi multe morţi însângerate; şi, în fine, sosirea străinului cu păr auriu, cu un sac de grăunţe, şi însămânţarea teraselor? Of, sosi-va ziua în care să putem alcătui o poveste fără împrejurări ciudate?

Apoi mai e treaba cu limba lui Vineri. Pe insulă, m-am împăcat cu gândul că nu voi afla niciodată cum şi-a pierdut Vineri limba, aşa cum m-am împăcat cu gândul că nu voi afla niciodată cum au traversat maimuţele marea. Dar cu ce ne putem împăca în viaţă nu ne putem împăca în istorie. A-mi spune povestea şi a păstra tăcerea în privinţa limbii lui Vineri e ca şi când ai oferi spre vânzare o carte în care pagini întregi au fost lăsate pe furiş goale. Dar singura limbă care poate spune secretul lui Vineri este limba pe care el a pierdut-o!

Prin urmare, azi-dimineaţă am făcut două desene. Unul înfăţişează silueta unui bărbat înveşmântat în pieptar şi pantaloni, şi cu o pălărie conică, cu favoriţi zburliţi în toate părţile şi cu ochi mari, ca de pisică. Îngenuncheat în faţa lui, silueta unui negru, îmbrăcat doar cu izmene şi ţinându-şi mâinile la spate (mâinile sunt legate, dar asta nu se vede). În mâna stângă, personajul cu favoriţi ţine strâns limba celuilalt; în mâna dreaptă, ţine un cuţit.

Despre al doilea desen, îţi voi spune mai încolo.

Am luat desenele şi i le-am dus lui Vineri, în grădina.

— Uită-te la desenele astea, Vineri, am zis eu, apoi spune-mi: care e adevărul?

I l-am arătat pe primul.

— Stăpânul Cruso, am zis, arătând la figura cu favoriţi. Vineri — şi am arătat figura îngenuncheată. Cuţit — am zis, arătând cuţitul. Cruso a tăiat limba lui Vineri, am zis, scoţând limba şi făcând gestul de a o tăia. Ăsta e adevărul, Vineri? l-am încolţit eu, uitându-mă fix în ochii lui: Stăpânul Cruso ţi-a tăiat limba?

(Vineri n-o fi ştiind înţelesul cuvântului *adevăr,* mi-am zis eu; dar dacă desenul meu a stârnit o fărâmă de aducere-aminte asupra adevărului, cu siguranţă privirea i se va înceţoşa; căci nu pe drept sunt numiţi ochii oglinda sufletului?)

Dar chiar în timp ce vorbeam, am început să am îndoieli. Căci, dacă privirea lui Vineri se tulbura într-adevăr, nu cumva pricina era aceea că ieşisem val-vârtej din casă şi îi cerusem să se uite la desene, ceea ce nu mai făcusem înainte? Imaginea în sine nu l-ar zăpăci? (Căci, privind desenul încă o dată, mi-am dat seama, cu ciudă, că putea să fie înţeles şi că înfăţişându-l pe Cruso ca un părinte mărinimos care pune o bucată de peşte în gura copilului Vineri.) Şi cum a tălmăcit el gestul meu de a scoate limba la el? Ce-ar fi ca, printre canibalii din Africa, scosul limbii să aibă acelaşi înţeles ca atunci când ne oferim noi buzele? Şi atunci nu te îmbujorezi de ruşine când o femeie scoate limba la tine, iar tu nu ai limbă, ca să-i răspunzi în acelaşi fel?

Am scos la iveală al doilea desen. Şi în acesta era înfăţişat micul Vineri, cu braţele la spate, cu gura larg deschisă; dar acum bărbatul cu cuţitul era negustor de sclavi, un negru înalt, înveşmântat în burnuz, iar cuţitul avea formă de secure. În spatele maurului acestuia se legănau palmierii Africii.

— Negustor de sclavi, am zis, arătând spre bărbat. Om care prinde băieţi şi-i vinde ca sclavi. Un negustor de sclavi ţi-a tăiat limba, Vineri? Un negustor de sclavi, sau stăpânul Cruso?

Dar privirea lui Vineri a rămas goală, iar eu am început să mă simt descurajată. La urma urmelor, cine putea spune dacă nu-şi pierduse limba la vârsta la care băieţeii evrei sunt tăiaţi împrejur; şi dacă aşa stătea treaba, cum să-şi amintească el pierderea suferită? Cine putea spune dacă nu există triburi întregi în Africa, unde bărbaţii sunt muţi, iar vorbirea e rezervată numai femeilor? De ce să nu fie aşa? Lumea e mult mai variată decât o socotim noi — asta e una dintre lecţiile pe care le-am învăţat în Bahia. De ce să nu existe asemenea triburi, care să procreeze, să înflorească, să trăiască în mulţumire?

Sau dacă există într-adevăr un negustor de sclavi, un negustor maur, cu un cuţit îndoit ca un cârlig, felul în care îl desenasem eu aducea cât de cât cu maurul pe care şi-l amintea Vineri? Poate că maurul dădea ordine unui sclav de încredere să taie limbile captivilor, un sclav negru zbârcit, încins cu o cârpă în jurul şalelor. «Aceasta e o reprezentare fidelă a bărbatului care ţi-a tăiat limba?» — asta înţelegea Vineri, în felul lui, că întrebam eu? Dacă da, ce altceva putea răspunde decât Nu? Şi chiar dacă un maur îi tăiase limba, maurul lui era poate cu două degete mai înalt, sau mai scund decât maurul meu; era îmbrăcat în negru sau albastru, nu în alb; avea barbă, nu era ras; avea cuţit cu lamă dreaptă, nu curbată; şi aşa mai departe.

Prin urmare, stând în faţa lui Vineri, am rupt încet desenele. S-a lăsat o tăcere stăruitoare. Pentru prima oară, am observat cât de lungi erau degetele lui Vineri, strânse pe coada cazmalei.

— Ah, Vineri! am zis eu. Naufragiul este un nivelator nemaipomenit, la fel şi sărăcia, dar noi doi încă nu suntem chiar la acelaşi nivel.

N-a urmat niciun răspuns, nici nu avea să urmeze vreodată, iar eu am continuat, dând glas la tot ce se ascundea în inima mea.

— Îmi irosesc viaţa cu tine, Vineri, cu tine şi cu povestea ta prostească. Nu vreau să te supăr, dar ăsta-i adevărul. Când o să fiu bătrână, o să privesc în urmă la toată treaba asta şi o s-o socotesc o mare pierdere de timp, un timp în care timpul m-a vlăguit. Ce facem noi aici, tu şi cu mine, printre cetăţenii serioşi din Newington, aşteptând un bărbat care nu se va întoarce niciodată?

Dacă Vineri ar fi fost oricine altcineva, aş fi dorit să mă ia în braţe, să mă mângâie, căci rareori m-am simţit atât de nenorocită. însă Vineri stătea ca o statuie. Nu am nicio îndoială că printre africani sentimentele omeneşti de compasiune se trezesc la fel de repede ca şi printre noi. Dar anii nefireşti petrecuţi de Vineri alături de Cruso i-au

stins inima, au lăsat-o rece, lipsită de curiozitate, un animal învelit în sine însuşi.“

1 iunie

„În timpul stăpânirii aprozilor, vecinii îţi ocoleau casa — cred că înţelegi. Astăzi însă, a venit un domn care s-a prezentat drept domnul Summers. M-am gândit că e mai prudent să-i spun că eram noua menajeră, iar Vineri, grădinarul. Explicaţia mea a fost suficient de verosimilă ca să-l conving că nu suntem ţigani care am dat peste o casă goală şi ne-am aciuat în ea. În casă e curat şi ordine, chiar şi în bibliotecă. Vineri muncea în grădină, prin urmare minciuna n-a părut sfruntată.

Uneori mă întreb dacă nu cumva dumneata aştepţi nerăbdător, în bârlogul dumitale din Londra, ca sa primeşti vestea că naufragiaţii în sfârşit s-au făcut nevăzuţi, iar dumneata eşti liber să te întorci. Ai iscoade care trag cu ochiul pe la ferestre, să vadă dacă noi încă ocupăm casa? Treci chiar dumneata în fiecare zi prin dreptul casei, bine deghizat? E adevărat că ascunzătoarea dumitale nu se găseşte pe ulicioarele dosnice din Shoreditch sau Whitechapel, aşa cum bănuieşte toată lumea, ci chiar în acest sat însorit? Domnul Summers e dintr-ai dumitale? Ţi-ai făcut culcuş în podul lui, unde-ţi petreci timpul cercetând printr-un ochean viaţa pe care o ducem noi? Dacă aşa stă treaba, crede-mă când îţi spun că viaţa pe care o ducem este tot mai puţin diferită de aceea de pe insula lui Cruso. Uneori mă trezesc şi nu ştiu unde sunt. Lumea-i plină de insule, mi-a zis Cruso la un moment dat. Vorbele lui se adeveresc pe zi ce trece.

Îmi scriu scrisorile, le sigilez, le arunc în cutie. Într-o bună zi, după ce noi vom fi plecat, le vei deşerta şi le vei frunzări. «Mai bine ar fi existat numai Cruso şi Vineri», vei murmura pentru dumneata; «Mai bine fără femeie». Şi totuşi, unde

ai fi fără femeie? Ar fi venit Cruso la dumneata din proprie iniţiativă? I-ai fi putut născoci pe Cruso şi pe Vineri, şi ai fi născocit insula cu puricii şi maimuţele ei, şi cu şopârlele ei? Nu cred. Ai multe haruri, dar născocirea nu se numără printre ele.“

*

„O străină pândeşte casa, o fată. Stă pe partea cealaltă a străzii, ore în şir, fără să facă vreun efort să se ascundă. Trecătorii se opresc şi îi vorbesc, dar ea nu-i bagă în seamă. Întreb: Ea este altă iscoadă de-a aprozilor, sau e trimisă de tine, să ne urmărească? Poartă o manta cenuşie, cu glugă, în ciuda căldurii de vară, şi duce un coş.

Azi, în a patra zi a veghii ei, m-am dus la ea. «Poftim o scrisoare către stăpânii tăi», am zis, fără nicio introducere, şi i-am aruncat o scrisoare în coş. S-a uitat surprinsă. Mai târziu, am găsit scrisoarea împinsă pe sub uşă, nedeschisă. I-o adresasem lui Wilkes, aprodul. Dacă fata ar fi fost în serviciul aprozilor, mi-am zis eu, n-ar fi putut refuza să le ducă o scrisoare. Aşa că am adunat toate scrisorile pe care ţi le-am scris, le-am legat într-un pachet şi am mai ieşit o dată.

Era după-amiaza târziu. Stătea în faţa mea ţeapănă ca o statuie, învelită în manta. «Când îl vezi pe domnul Foe, da-i astea», i-am zis, întinzându-i scrisorile. Ea a scuturat din cap. «Adică n-o să-l vezi pe domnul Foe?», am întrebat. Ea a scuturat din nou din cap. «Cine eşti? De ce pândeşti casa domnului Foe?», am insistat eu, întrebându-mă dacă n-aveam de-a face cu încă o mută.

Ea a ridicat capul.

— Nu ştii cine sunt? m-a întrebat.

Voce joasă; buza de jos i-a tremurat.

— Nu te-am văzut în viaţa mea, i-am zis.

Faţa i s-a albit.

— Nu-i adevărat, a şoptit ea; şi-a dat jos gluga, şi-a scuturat părul, care era castaniu.

— Spune-mi cum te numeşti şi poate mă dumiresc, i-am zis eu.

— Mă numesc Susan Barton, a şoptit ea, iar eu mi-am dat seama că stau de vorbă cu o nebună.

— Şi de ce îmi ţii sub observaţie casa în fiecare zi, Susan Barton? am întrebat, fără să ridic vocea.

— Ca să vorbesc cu tine, a răspuns ea.

— Iar eu cum mă numesc?

— La fel, Susan Barton.

— Şi cine te trimite să-mi ţii sub observaţie locuinţa? Domnul Foe, cumva? Domnul Foe vrea să plecăm de-aici?

— Nu cunosc niciun domn Foe, a zis ea. Sunt aici doar ca să te văd pe tine.

— Şi ce treabă ai cu mine?

— Chiar nu ştii... a zis ea, cu voce atât de joasa încât abia am auzit-o. Nu ştii al cui copil sunt?

— Nu te-am văzut în viaţa mea, am repetat. Al cui copil eşti?

La care ea nu a răspuns, ci şi-a lăsat capul în pământ şi a început să plângă, stând neajutorată, cu braţele pe lângă trup şi coşul la picioare.

Mi-am zis: Asta-i un biet copil rătăcit, care nu ştie cine e, şi am cuprins-o cu un braţ pe după umeri, ca s-o liniştesc. Dar când am atins-o, ea s-a lăsat brusc în genunchi şi m-a îmbrăţişat, hohotind de ziceai că acu' i se va rupe inima.

— Ce-i, copilă? am întrebat-o, încercând să mă desfac din strânsoarea ei.

— Nu mă cunoşti, nu mă cunoşti! hohotea ea.

— Adevărat, nu te cunosc, dar ştiu cum te cheamă, mi-ai zis, te cheamă Susan Barton, la fel ca pe mine.

La care ea şi-a înteţit hohotele.

— M-ai uitat, a îngăimat printre suspine.

— Nu te-am uitat, pentru că nu te-am cunoscut niciodată. Acum ridică-te şi şterge-ţi lacrimile.

M-a lăsat să o ridic, a luat batista pe care-o întindeam, şi-a şters ochii, şi-a suflat nasul. În gândul meu: Ce mai grăsană smiorcăită!

— Şi-acum să-mi spui, am zis eu: Cum de ştii cum mă cheamă? (Căci domnului Summers mă prezentasem doar ca noua menajeră; nimănui din Newington nu i-am spus cum mă cheamă.)

— Te-am urmat peste tot, a zis fata.

— Peste tot? am zâmbit eu.

— Peste tot, a repetat ea.

— Ştiu un loc unde nu m-ai urmat.

— Te-am urmat peste tot, a repetat ea.

— M-ai urmat dincolo de ocean? am întrebat-o

— Ştiu de insulă, a răspuns ea.

Parcă m-ar fi pălmuit.

— Nu ştii nimic despre insulă, m-am răstit eu.

— Ştiu şi despre Bahia. Ştiu că ai bătut Bahia în lung şi-n lat ca să mă găseşti.

Cu aceste vorbe, a dat în vileag de unde avea informaţiile. Clocotind de furie împotriva ei şi a dumitale, am făcut stânga-mprejur şi am trântit uşa în urma mea. Timp de o oră a aşteptat în acelaşi loc, a plecat abia către seară.

Cine e şi de ce o trimiţi la mine? E trimisă ca un semn că eşti în viaţă? Nu e fiica mea. Crezi că femeile fată copii şi uită de ei, aşa cum îşi depun şerpii ouăle? Numai un bărbat îşi poate închipui aşa ceva. Dacă vrei să plec din casă, porunceşte şi mă supun. De ce să trimiţi un copil îmbrăcat ca o bătrână, un copil cu faţă rotundă şi un O mic în loc de gură, şi cu o poveste despre o mamă pierdută? Mai degrabă e fiica dumitale decât a fost vreodată a mea.“

*

„Berar. Zice că tatăl ei a fost berar. Că ea s-a născut în Deptford, în luna mai 1702. Că eu sunt mama ei. Şedem amândouă în salonul dumitale, iar eu îi explic fetei că n-am locuit niciodată în

Deptford, n-am cunoscut niciun berar, am o fiică, e adevărat, dar am pierdut-o, iar ea nu e acea fiică. Clatină încet din cap

Şi o ia de la-nceput cu povestea berarului George Lewes, bărbatul meu.

— Înseamnă că numele tău este Lewes, dacă aşa se numeşte tatăl tău, o întrerup eu.

— O fi, după lege, dar nu şi în realitate, zice ea.

— Dacă e să vorbim de nume reale, zic eu, numele meu n-ar fi Barton.

— Nu asta vreau să spun.

— Atunci ce vrei să spui? o întreb.

— Eu vorbesc de numele noastre adevărate, autentice, zice ea.

Se întoarce la povestea berarului. Berarul ia la rând casele de pariuri şi pierde până la ultimul bănuţ. Se împrumută de bani, şi-i pierde şi pe aceia. Ca să scape de creditori, fuge din Anglia şi se înrolează grenadier în Ţările de Jos unde, mai târziu, se zvoneşte că ar fi pierit. Eu rămân săracă lipită, cu o fiică de crescut. Am o servitoare, pe nume Amy sau Emmy. Amy sau Emmy o întreabă pe fiica mea ce viaţă vrea să ducă după ce va fi crescut (este prima ei amintire). Ea răspunde, în felul ei copilăros, că vrea să fie doamnă. Amy sau Emmy râde: Ţine minte ce-ţi spun, zice Amy, va veni ziua când noi trei vom fi toate servitoare.

— N-am avut în viaţa mea o servitoare, nicio Amy sau Emmy sau sub orice alt nume, zic eu. (Vineri nu a fost sclavul meu, ci al lui Cruso, iar acum e om liber. Nici măcar nu se poate spune despre el că e servitor, într-atât de trândavă îi este viaţa.) Mă confunzi cu o altă persoană.

Ea zâmbeşte din nou, clatină din cap.

— Iată semnul după care ne putem recunoaşte mama adevărată, zice ea, apoi se apleacă în faţă şi îşi pune mâna lângă a mea. Vezi, zice, avem aceeaşi mână. Aceeaşi mână şi aceiaşi ochi.

Mă holbez la cele două mâini alăturate. A mea e lungă, a ei, scurtă. Degetele ei sunt degete

dolofane, fără formă, de copil. Ochii ei sunt cenuşii, ai mei căprui. Ce fel de fiinţă este, atât de senin de oarbă la ceea ce e vădit pentru simţurile ei?

— Un bărbat te-a trimis încoace? o întreb. Un domn potrivit ca înălţime, cu o aluniţă pe bărbie, aici?

— Nu, zice ea.

— Nu te cred, zic. Eu cred că ai fost trimisă aici, iar acum eu te alung. Îţi cer să pleci şi să nu mă mai necăjeşti.

— Ea clatină din cap şi se prinde strâns de braţul fotoliului. Expresia calmă dispare.

— Nu mă las alungată! zice printre dinţii încleştaţi.

— Prea bine, zic, dacă doreşti să stai, stai.

Mă retrag, încui uşa în urma mea şi bag cheia în buzunar.

În hol, dau peste Vineri care stă apatic într-un colţ (întotdeauna stă în colţuri, niciodată la loc deschis: nu are încredere în spaţiu).

— Nu-i nimic, Vineri, îi spun eu. Doar o biată fată nebună care ni s-a alăturat. În casa domnului Foe, sunt multe camere. Deocamdată suntem noi, o naufragiată şi un sclav idiot, iar acum şi o nebună. Mai e loc să se alăture menajeriei noastre şi niscaiva leproşi, acrobaţi, piraţi, târfe. Dar nu mă lua în seamă. Du-te înapoi în pat şi culcă-te.

Şi trec pe lângă el.

Vorbesc cu Vineri aşa cum vorbesc femeile bătrâne cu pisicile, din singurătate, până când ajung să fie socotite vrăjitoare şi lumea le ocoleşte pe stradă.

Mai târziu, mă întorc în salon. Fata stă într-un fotoliu, coşul e la picioarele ei, ea tricotează.

— Îţi strici ochii dacă tricotezi la lumina asta, îi zic

Ea se opreşte din tricotat.

— E o împrejurare pe care o înţelegi greşit, continui eu. Lumea e plină de poveşti despre

mame care îşi caută fiii şi fiicele de care s-au descotorosit, cândva, de mult. Dar nu există poveşti despre fiice care îşi caută mamele. Poveşti despre asemenea căutări nu există, pentru că nu se întâmplă să fie aşa. Nu fac parte din viaţă.

— Greşeşti, zice ea. Eşti mama mea, te-am găsit şi nu te mai părăsesc.

— Recunosc că am pierdut o fiică. Dar nu m-am descotorosit de ea, ci mi-a fost luată, iar tu nu eşti ea. Las uşa neîncuiată. Pleacă atunci când eşti gata.

În dimineaţa asta, cobor şi o găsesc tot acolo, răstignită în fotoliu, învelită cu mantaua, adormită. Mă aplec spre ea, văd că un ochi este pe jumătate deschis, se vede albul ochiului. O scutur.

— E timpul să pleci, îi zic.

— Nu, zice ea.

Cu toate acestea, din bucătărie aud uşa închizându-se şi zăvorul căzând în urma ei.

«Cine te-a crescut după ce te-am abandonat?» o întrebasem eu.

«Ţiganii», îmi răspunsese ea. «Ţiganii!», îngânasem eu în derâdere. «Ţiganii fură copii numai în cărţi! Născoceşte ceva mai bun!»

Iar acum, ca şi când n-am şi aşa destule necazuri, Vineri a căzut într-una din stările lui de urât. Aşa le numea Cruso, de urât, când fără motiv Vineri îşi punea jos uneltele şi dispărea într-un cotlon ascuns al insulei, şi după o zi se întorcea şi se apuca din nou de treabă, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat. Acum îşi duce urâtul pe coridoare sau stă la uşă, tânjind să scape, temător să se încumete să iasă, sau zace în pat şi se preface că nu aude când îl chem.

— Vineri, Vineri, zic eu, aşezându-mă lângă patul lui, clătinând din cap, alunecând, fără voia mea, într-o altă lungă şi inutilă discuţie din cele pe care le am cu el, cum aş fi putut să bănuiesc atunci, când am fost dusă de valuri pe insula voastră şi te-am văzut cu o suliţă în mână şi

soarele lucind ca un halou în spatele capului tău, că drumul nostru ne va duce într-o casă întunecată din Anglia şi la o vreme de aşteptare deşartă? Am greşit alegându-l pe domnul Foe? Şi cine e copilul acesta pe care mi-l trimite, această copilă nebună? O trimite drept semn? Ce fel de semn?

Ah, Vineri, cum să te fac să înţelegi nesaţul nostru, al celor care trăiesc într-o lume a vorbirii, de a primi răspunsuri la întrebări! E asemenea dorinţei ca, atunci când sărutăm pe cineva, să simţim că buzele pe care le sărutăm ne răspund. Altfel ne-am putea mulţumi, nu-i aşa?, să ne depunem săruturile pe statui, statuile reci ale regilor şi reginelor, şi ale zeilor şi zeiţelor. De ce îţi închipui că nu sărutăm statui şi nu dormim cu statui în pat, bărbaţii cu statui de femei, şi femeile cu statui de bărbaţi, statui sculptate în poziţii ale dorinţei? Crezi că-i numai din pricină că marmura e rece? Dacă zaci o vreme cu o statuie în pat, acoperiţi cu nişte cuverturi călduroase, marmura începe să se încălzească. Nu, nu pentru că statuia e rece, ci pentru că e moartă sau, mai corect, pentru că nu a trăit şi nici nu va trăi vreodată.

Te asigur, Vineri, că, dacă stau lângă patul tău şi vorbesc despre dorinţă şi săruturi nu înseamnă că îţi fac curte. Ăsta nu e un joc în care fiecare cuvânt să aibă un al doilea înţeles, în care cuvintele spun «Statuile sunt reci», şi să însemne «Trupurile sunt calde», sau spun «Îmi doresc un răspuns», şi să însemne «Îmi doresc o îmbrăţişare». Şi nici tăgăduirea mea de acum nu este una falsă, impusă de modestie, cel puţin în Anglia (nu am cunoştinţă despre obiceiurile din ţara ta). Dacă ţi-aş face curte, aş face-o pe faţă, fii sigur de asta. Dar nu-ţi fac curte. Încerc să te fac să înţelegi, pe tine care, din câte ştiu, n-ai rostit niciun cuvânt în viaţa ta şi cu siguranţă nici nu vei rosti vreodată, ce înseamnă să vorbeşti în gol, zi după zi, fără a primi vreun răspuns. Şi fac acum o comparaţie: spun că dorinţa de a primi răspuns este asemenea dorinţei de a

îmbrăţişa o altă fiinţă şi de a fi îmbrăţişat. Mă fac oare înţeleasă? Tu probabil eşti virgin, Vineri. Poate că habar n-ai nici de organele procreării. Dar cu siguranţă simţi, oricât de vag, ceva în tine care te face să fii atras de-o femeie din neamul tău, şi nu de-un peşte sau de-o maimuţă. Şi ceea ce vrei să împlineşti cu femeia respectivă, deşi te-ai putea întreba o viaţă întreagă în privinţa mijloacelor dacă ea nu te-ar ajuta, vreau şi eu să împlinesc, şi am comparat asta cu sărutul de răspuns.

Ce tristă ar fi soarta cuiva care trece prin viaţă fără să fie sărutat! Dar dacă rămâi în Anglia, Vineri, nu aceasta va fi soarta ta? Unde vei găsi o femeie de acelaşi neam cu tine? Nu suntem o naţie bogată în sclavi, îmi vine în gând un câine de pază, crescut cu bunătate, dar ţinut încă de la naştere în spatele unei porţi zăvorâte. Când în cele din urmă un asemenea câine scapă prin poarta lăsată deschisă, să zicem, lumea îi apare atât de uriaşă, de ciudată, plină de privelişti şi mirosuri tulburătoare, încât mârâie la prima fiinţă care se apropie de el, şi sare la gâtul ei, după care e însemnat drept câine fioros şi legat de-un stâlp până la capătul zilelor lui. Nu spun că tu eşti fioros, Vineri, nu spun că vei fi pus vreodată în lanţuri, nu asta contează în povestea mea. Ci aş dori să subliniez cât de nefiresc este pentru un câine sau oricare altă fiinţă să fie ţinută departe de cei de-un soi cu ea; şi cum elanul iubirii, care ne împinge spre cei de-un soi cu noi, dispare în captivitate sau îşi pierde calea. Vai, poveştile mele par să aibă mai multe înţelesuri decât am intenţionat, prin urmare trebuie să mă întorc şi să mă străduiesc să extrag sensul corect şi să îmi cer iertare pentru cele greşite, să le şterg. Unii oameni se nasc povestitori; din cât se pare, nu e cazul meu.

Şi putem oare fi siguri că domnul Foe, căruia îi aparţine această casă şi pe care nu l-am întâlnit niciodată, căruia i-am încredinţat povestea insulei, n-a dat ortul popii cu săptămâni în urmă, într-o

ascunzătoare din Shoreditch? Dacă aşa stă treaba, vom rămâne pentru totdeauna nişte necunoscuţi. Casa lui va fi vândută chiar de sub picioarele noastre, ca să fie plătiţi creditorii. Nu va mai exista nicio grădină. Nu vei vedea Africa niciodată. Se va întoarce frigul iernii. Va trebui să porţi încălţări. Unde vom găsi în Anglia un calapod destul de lat pentru picioarele tale?

Sau nu-mi rămâne decât să iau pe umerii mei povara poveştii noastre. Dar ce să scriu? Ştii cât de monotonă a fost, de fapt, viaţa noastră. N-am înfruntat nici primejdie, nici fiare hămesite, nici măcar şerpi. Hrana a fost îndestulătoare, soarele, blând. Niciun pirat n-a coborât pe tărâmurile noastre, nici corsari, nici canibali, în afară de tine, dacă tu poţi fi numit canibal. Chiar a crezut Cruso — mă întreb eu — că ai fost un copil canibal? Nu-l stăpânea oare teama ascunsă că într-o bună zi se va retrezi în tine pofta de carne de om şi într-o noapte îi vei spinteca beregata şi-i vei rumeni ficatul şi-l vei mânca? Când vorbea despre canibalii care vâsleau de la o insulă la alta, în căutare de hrană, era un avertisment, un avertisment mascat, împotriva ta şi a apetiturilor tale? Când îţi arătai dinţii albi şi frumoşi, lui Cruso i se strângea inima? Cât aş vrea să-mi răspunzi!

Una peste alta, răspunsul trebuie să fie Nu. Cu siguranţă Cruso a resimţit plictisul vieţii pe insulă, cu aceeaşi intensitate, în felul său, cu care l-am resimţit şi eu, în felul meu, şi poate că şi tu, în felul tău, şi prin urmare i-a născocit pe canibalii rătăcitori ca să-şi aţâţe vigilenţa. Căci primejdia vieţii insulare, primejdia despre care Cruso n-a spus nicicând vreun cuvânt, era primejdia somnului necurmat. Ce uşor ar fi fost sa ne prelungim somnul tot mai mult şi mai mult în orele zilei, până când, în cele din urmă, în strânsa lui îmbrăţişare, să murim de foame (vorbesc de Cruso şi de mine, dar boala somnului nu e una dintre năpastele Africii?)! Nu e grăitor faptul că prima şi

singura piesă de mobilier pe care a meşterit-o stăpânul tău a fost un pat? Cu totul altceva ar fi fost, nu-i aşa?, dacă ar fi cioplit o masă şi un scaun şi şi-ar fi pus la bătaie ingeniozitatea să facă cerneală şi tablete de scris, şi apoi să se apuce să ţină un jurnal adevărat al exilului său, zi de zi, pe care l-am fi putut aduce în Anglia cu noi şi l-am fi putut vinde unui librar şi astfel n-am fi ajuns să ne încurcăm cu domnul Foe!

Din nefericire, Vineri, n-o să ne îmbogăţim doar din ceea ce suntem sau am fost. Gândeşte-te la spectacolul pe care-l oferim: stăpânul tău şi cu tine, pe terase, eu pe stânci, doar-doar oi zări o pânză de corabie. Cică au fost odată doi netoţi, pe o stâncă în mare, care-şi treceau timpul scoţând pietre din pământ — cine şi-ar dori să citească aşa ceva? Cât despre mine şi despre cum tânjeam să fiu salvată, ţi se apleacă de atâta tânjit la fel de iute cum ţi se apleacă de la zahăr. Începem să înţelegem de ce domnul Foe a ciulit urechile când a auzit cuvântul *canibal,* de ce îşi dorea să fi avut Cruso o muschetă şi o trusă de dulgher. Cu siguranţă ar fi vrut să fie şi mai tânăr, de Cruso vorbesc, iar sentimentele lui faţă de mine mult mai pasionale.

Dar se face târziu şi mai e multă treabă înainte să se întunece. Mă întreb dacă suntem singurii din Anglia fără lampă sau lumânare? Nu încape îndoială că ducem o existenţă cu totul neobişnuită! Căci te asigur, Vineri, englezii nu trăiesc aşa. Nu mănâncă morcovi dimineaţa, la prânz şi seara, nu trăiesc închişi, ca nişte cârtiţe, şi nu se culcă odată cu găinile. Aşteaptă numa' să ne îmbogăţim, şi-o să-ţi arăt cât de diferit este traiul în Anglia faţă de acela pe-o stâncă în mijlocul oceanului. Mâine, Vineri, mâine trebuie să mă pun pe scris, înainte să se întoarcă aprozii, să ne dea afară, şi n-o să mai avem nici morcovi de mâncat, nici paturi în care să dormim.

Dar, în ciuda celor spuse de mine, povestea insulei n-a însemnat doar plictis şi aşteptare. A avut şi nişte mistere ale ei, nu-i aşa?

Întâi terasele. Câte pietre aţi mişcat din loc tu şi stăpânul tău? Zece mii? O sută de mii? Pe o insulă fără grâne, n-ar fi fost la fel de folositor să stropiţi pietrele acolo unde se aflau şi să aşteptaţi să dea rod? Dacă stăpânul tău chiar şi-ar fi dorit să fie colonist şi să lase în urmă o colonie, n-ar fi fost mai bine (să îndrăznesc s-o spun?) să-şi înfigă sămânţa în singurul pântec ce se găsea acolo? Cu cât mă depărtez mai mult de terasele lui, cu atât mai puţin mi se par nişte câmpuri ce aşteaptă să fie însămânţate, mai curând ca nişte morminte: mormintele pe care împăraţii Egiptului le-au înălţat pentru ei înşişi în deşert şi la construirea cărora şi-au pierdut viaţa atâta amar de sclavi. Te-ai gândit vreodată la această asemănare?; sau pe unde trăiai tu în Africa nu se ştia despre împăraţii Egiptului?

Apoi (continui să înşirui misterele): cum s-a întâmplat de ţi-ai pierdut limba? Stăpânul tău zicea că ţi-au tăiat-o negustorii de sclavi; dar n-am auzit în viaţa mea de o asemenea apucătură şi nici n-am întâlnit vreun sclav în Brazilia care să fie mut. Nu cumva adevărul e că stăpânul tău ţi-a tăiat-o şi a dat vina pe negustori? Dacă aşa stă treaba, într-adevăr a fost o fărădelege nefirească, de parcă ai da peste un străin şi l-ai ucide fără altă pricină decât aceea de a-l împiedica să spună cine l-a ucis. Şi cum să fi izbutit stăpânul tău aşa ceva? Fără doar şi poate, niciun sclav nu este într-atât de înrobit încât să-şi dăruiască tăişului părţi ale trupului. Ţi-a legat Cruso mâinile şi picioarele şi ţi-a împins cu forţa o bucată de lemn între dinţi şi apoi ţi-a hăcuit limba? Aşa s-a petrecut? Să ne amintim că singura unealtă pe care Cruso a salvat-o de pe epavă a fost un cuţit. Dar unde a găsit frânghia să te lege? A comis fărădelegea în timp ce dormeai, înfigându-şi pumnul în gura ta şi

retezându-ţi limba cât încă erai ameţit de somn? Sau a existat vreun fruct de prin partea locului, a cărui zeamă, picurată pe furiş în mâncarea ta, te-a cufundat într-un somn frate cu moartea? Cruso ţi-a tăiat limba fără ca tu să simţi ceva? Dar cum a oblojit ciotul sângerând? Cum de nu te-ai înecat cu propriul sânge?

Doar dacă nu cumva limba nu ţi-a fost retezată, ci doar despicată, cu o tăietură la fel de curată ca a unui felcer, care aproape că n-a sângerat, şi tot te-ar fi lăsat fără vorbire. Sau, să zicem, ţi-au fost tăiate tendoanele care pun limba în mişcare, şi nu limba ca atare, tendoanele de la baza limbii. îmi dau doar cu presupusul, nu m-am uitat în gura ta. Când stăpânul tău mi-a spus să mă uit, am refuzat. M-a cuprins sila pe care-o simţim în faţa tuturor mutilaţilor. Oare de ce, poţi să-mi spui? Pentru că ne face să ne gândim la ce vrem să uităm: cât de uşor, cu o lovitură de paloş sau de cuţit, sunt distruse deplinătatea şi frumuseţea? Poate. Dar faţă de tine am simţit o repulsie mai profundă. Nu puteam să-mi scot din minte moliciunea limbii, moliciunea şi umezeala ei, şi faptul că nu trăieşte la lumină; şi cât e de neajutorată în faţa cuţitului, după ce a fost trecută bariera dinţilor. Astfel, limba e ca inima, nu-i aşa? Doar că nu murim când un cuţit străpunge limba. În sensul asta, putem spune că limba ţine de ceea ce e joc, câtă vreme inima ţine de ceea ce e grav.

Cu toate acestea, nu inima ne înalţă mai presus de animale, ci participanţii la joc: degetele cu care atingem clavecinul sau flautul, limba cu care glumim, minţim, seducem. Fără participanţi la joc, ce le rămâne fiarelor de făcut când se plictisesc, altceva decât să doarmă?

Şi, în sfârşit, misterul supunerii tale. De ce, în toţi aceşti ani petrecuţi alături de Cruso, doar voi doi, te-ai supus poruncii lui, când ai fi putut să-l omori cu uşurinţă, sau să-l orbeşti şi să-l transformi în sclavul tău? Există ceva în condiţia

sclaviei care inundă inima şi face dintr-un sclav un sclav pe viaţă, aşa cum un dascăl poartă cu sine pentru totdeauna izul cernelii?

Şi dacă mi se îngăduie să vorbesc pe şleau — şi de ce să nu mi se îngăduie, dacă a vorbi cu tine e totuna cu a vorbi cu pereţii? —, de ce nu m-aţi dorit, nici tu, nici stăpânul tău? O femeie naufragiată pe insula voastră, o femeie înaltă, cu păr negru şi ochi negri, care cu numai câteva ore înainte fusese consoarta unui căpitan de corabie, mort după ea. Cu siguranţă că dorinţe înfrânate ani la rând trebuie să se fi aprins în tine. De ce nu te-am surprins trăgând cu ochiul din spatele unei stânci, în timp ce mă scăldam? Te descurajează femeile înalte care apar din mare? Par a fi nişte regine exilate care vin să ceară înapoi insulele furate de bărbaţi? Dar poate că sunt nedreaptă, poate că asta e o întrebare doar pentru Cruso; căci tu, ce-ai furat la viaţa ta, tu, care ai fost jefuit la rândul tău? Şi totuşi, oare Cruso în felul său şi tu în felul tău aţi crezut că am venit să vă supun voinţei mele, şi de aceea eraţi precauţi în privinţa mea?

Pun aceste întrebări pentru că sunt întrebările pe care orice cititor al poveştii noastre le va pune. Nici nu mi-a trecut prin cap, când am fost aruncată pc ţărm, să devin nevasta unui naufragiat. Dar cititorul poate foarte bine să întrebe de ce, în toate nopţile în care am împărţit aceeaşi colibă cu stăpânul tău, el şi cu mine nu am fost împreună ca bărbat şi femeie decât o singură dată. Oare răspunsul e că insula noastră nu era o grădină a dorinţei, ca aceea în care primii noştri părinţi au păşit goi şi s-au împreunat la fel de inocenţi precum fiarele? Îmi vine să cred că stăpânul tău ar fi vrut să facă din ea o grădină a muncii; dar cum nu avea un ţel care să merite truda, s-a mulţumit să care bolovani, aşa cum furnicile cară boabe de nisip încolo şi-ncoace, din lipsă de altceva mai bun de făcut.

Şi, în sfârşit, ultimul mister: ce făceai când te-ai îndepărtat vâslind, cu mâinile pe buşteanul tău şi ai aruncat petale în apă? Îţi spun ce bănuiesc eu: ai aruncat petale în apă chiar în locul unde s-a scufundat corabia voastră, şi le-ai aruncat în amintirea cuiva care a pierit în naufragiu, poate un tată, sau o mamă, sau o soră, sau un frate, sau poate o familie întreagă, sau poate un prieten drag. Despre durerile lui Vineri — m-am gândit la un moment dat să-i spun domnului Foe, dar n-am făcut-o — s-ar putea scrie o poveste în sine, cu cap şi coadă; câtă vreme din indiferenţa lui Cruso, prea puţine se pot stoarce.

Trebuie să plec, Vineri. Credeai că truda cea mai grea e să cari bolovani. Dar când mă vezi la masa domnului Foe, făcând semne cu pana, gândeşte-te la fiecare semn ca la un bolovan, iar la hârtie ca la insulă, şi închipuie-ţi că trebuie să împrăştii bolovani pe suprafaţa insulei, şi când am isprăvit cu treaba asta, iar supraveghetorul nu este mulţumit (oare Cruso a fost vreodată mulţumit de muncile tale?), trebuie să-i strâng la loc (ceea ce, în comparaţia mea, înseamnă să tai semnele) şi să le aşez în alt fel, şi tot aşa, zi după zi; toate acestea pentru că domnul Foe fuge de datorii. Uneori îmi vine să cred că eu m-am transformat în sclav. Sigur ai zâmbi dacă ai înţelege."

*

„Zilele trec. Nicio schimbare. Nicio veste de la dumneata, iar oamenii din partea locului nu ne mai bagă în seamă, parcă am fi stafii. M-am dus o dată la piaţa din Dalston, am luat cu mine o faţă de masă şi o cutie cu linguri, le-am vândut ca să cumpăr cele trebuincioase. Altfel, ne ducem traiul cu roadele grădinii dumitale.

Fata şi-a reluat locul la poartă. Încerc s-o ignor.

Scrisul se dovedeşte o îndeletnicire anevoioasă. După agitaţia pricinuită de răscoala şi moartea

căpitanului portughez, după ce l-am întâlnit pe Cruso şi am aflat cât de cât ce viaţă duce, ce-ar mai fi de spus? A fost prea puţină dorinţă în Cruso şi Vineri: prea puţină dorinţă să scape, prea puţină dorinţă să aibă o viaţă nouă. Fără dorinţă, cum se poate face o poveste? A fost o insulă a trândăviei, în ciuda muncii la terase. Mă întreb ce-au făcut, în trecut, istoricii stării de naufragiat — dacă nu cumva, din disperare, au început să născocească minciuni.

Dar perseverez. Un pictor tocmit să picteze o scenă oarecare — bunăoară, doi bărbaţi care sapă pe un câmp — are mijloace la îndemână să confere farmec subiectului. Tentele aurii ale unuia din bărbaţi le poate pune în contrast cu tentele tuciurii ale celuilalt, creând astfel un joc de lumină şi întuneric. Înfăţişând cu măiestrie purtarea fiecăruia, el poate da de înţeles cine e stăpânul şi cine sclavul. Şi pentru a-şi însufleţi mai mult compoziţia, are libertatea să pună în ea ceva ce nu e neapărat acolo în ziua în care pictează, dar poate fi în alte zile, bunăoară o pereche de pescăruşi care se învârtesc în înalt, ciocul unuia căscat în ţipăt, iar într-un colţ, pe-un stei îndepărtat, o ceată de maimuţe.

Prin urmare, îl vedem pe pictor alegând, şi compunând, şi redând detalii pentru a întruchipa plenitudinea plăcută a scenei cu pricina. Dimpotrivă, povestitorul (iertat să-mi fie, nu ţi-aş vorbi despre arta povestitului dacă ai fi aici în carne şi oase!), trebuie să divineze în povestea lui episoadele care promit deplinătate şi să le smulgă înţelesurile ascunse pe care apoi le împleteşte între ele, aşa cum ar împleti o sfoară.

Smulgerea aceasta şi împletirea pot fi învăţate, ca orice meşteşug. Dar ca să hotărăşti care episoade anume promit (precum scoicile care promit să ascundă perle), e un meşteşug ce nu degeaba se numeşte divinaţie. În această privinţă, scriitorul nu poate face nimic de unul singur;

trebuie să aştepte binecuvântarea iluminării bunăvoinţei. Dacă aş fi ştiut pe insulă că într-o bună zi va cădea pe umerii mei să spun povestea, aş fi dovedit mai mult zel în a-l descoase pe Cruso. «Întoarce-te cu gândul înapoi, Cruso», i-aş fi spus când zăceam lângă el în întuneric. «Nu-ţi poţi aminti niciun moment în care ţelul vieţii noastre aici să fi fost iluminat din senin? Când te plimbai pe dealuri sau te căţărai pe stânci, căutând ouă, nu ţi-ai dat niciodată brusc seama de faptul că această insulă e vie, respiră, ca şi când ar fi o fiară uriaşă de dinainte de Potop, care a dormit secole la rând, nepăsătoare la gângăniile ce mişunau pe spinarea ei, încropindu-şi propriile existenţe? Oare noi suntem gângănii, Cruso, în tabloul mai larg? Nu suntem mai breji decât furnicile?» Sau când zăcea pe moarte, la bordul corăbiei *Hobart,* aş fi putut spune: «Cruso, ne laşi în urmă, te duci unde nu te putem urma. Nu vrei să spui nimic cu limbă de moarte, din perspectiva celui care pleacă? Nu ai nimic de mărturisit?»"

*

„Înaintăm cu greu prin pădure, fata şi cu mine. E toamnă, am luat trăsura până la Epping, acum ne îndreptăm spre Cheshunt, deşi frunzele zac într-un covor atât de gros sub picioarele noastre, aurii, cafenii, roşii, încât nu sunt sigură că nu ne-am abătut de la potecă.

Fata e în urma mea.

— Unde mă duci? mă întreabă pentru a suta oară.

— Te duc s-o vezi pe mama ta adevărată, răspund eu.

— Ştiu cine e mama mea adevărată, zice. Tu eşti mama mea adevărată.

— Ai să-ţi recunoşti mama adevărată când ai s-o vezi, spun eu. Mergi mai repede, trebuie să ne întoarcem înainte de căderea nopţii.

Grăbeşte pasul, ca să mi se alăture.

Pătrundem adânc în pădure, la kilometri distanţa de orice aşezare omenească.

— Să ne odihnim, zic.

Ne aşezăm, una lângă alta, pe trunchiul unui stejar uriaş. Din coş scoate pâine, brânză şi o sticlă cu apă. Mâncăm şi bem.

Mergem mai departe. Ne-am rătăcit? Ea tot rămâne în urmă.

N-o să reuşim să ne întoarcem înainte de lăsarea întunericului, se plânge ea.

— Trebuie să ai încredere în mine, răspund eu. Mă opresc unde e pădurea mai întunecată.

— Să ne mai odihnim oleacă, îi zic. Îi iau pelerina şi o întind peste frunze. Ne aşezăm. Vino-ncoa, îi spun fetei şi o cuprind cu braţul. Trupul îi e scuturat de-un uşor fior. E a doua oară când îi îngădui să mă atingă, închide ochii, îi spun.

E atâta linişte, încât auzim foşnetul veşmintelor noastre, ale ei, cenuşii, frecându-se de-ale mele, negre. Capul ei se sprijină pe umărul meu. Şedem într-o mare de frunze căzute, ea şi cu mine, două fiinţe făcute din carne şi oase.

— Te-am adus aici ca să-ţi vorbesc despre părinţii tăi, încep eu. Nu ştiu cine ţi-a spus că tatăl tău a fost un berar din Deptford care a fugit în Ţările de Jos, dar povestea nu e adevărată. Tatăl tău e un bărbat care se numeşte Daniel Foe. El e omul care te-a pus să ţii sub observaţie casa din Newington. Aşa cum tot el ţi-a spus că eu sunt mama ta, şi pun rămăşag că tot el e autorul poveştii despre berar. El întreţine regimente întregi în Flandra.

Vrea să zică ceva, dar o opresc.

— Ştiu, vei zice că nu e adevărat, continui eu. Ştiu că vei zice că nu l-ai întâlnit niciodată pe acest Daniel Foe. Dar pune-ţi întrebarea: prin ce mijlocire ţi-a ajuns vestea că mama ta adevărată e cineva cu numele Susan Barton, care locuieşte în casa cutare, în Stoke Newington?

— Numele meu e Susan Barton, şopteşte ea.

— Nu-i o dovadă suficientă. O să găseşti multe Susan Barton în regatul acesta, dacă îţi pui în cap să dai de ele. Repet: ceea ce ştii despre părinţii tăi ai aflat sub formă de poveşti, iar poveştile au o singură sursă.

— Atunci cine e mama mea adevărată? întreabă ea.

— Pe tine *te-a născut tatăl* tău. Tu nu ai mamă. Durerea pe care o simţi e durerea lipsei, nu a pierderii. Ceea ce speri să recâştigi prin persoana mea n-ai avut, de fapt, niciodată.

— Născută de tată, zice ea. N-am mai auzit niciodată aşa ceva.

Clatină din cap.

Ce vreau eu să spun cu aceste cuvinte, născută de tată? Mă trezesc în cenuşiul zorilor londoneze şi cuvintele încă îmi răsună vag în urechi. Strada e pustie, văd asta de la fereastră. Fata a dispărut pentru totdeauna? Am izgonit-o, am alungat-o, am pierdut-o în sfârşit în pădure? Va şedea lângă stejar până când frunzele căzătoare o vor acoperi, pe ea şi coşul ei, şi nimic nu va mai reţine privirile, în afara unui câmp de cafeniu şi auriu? “

*

„Dragă domnule Foe,

Acum câteva zile, Vineri ţi-a descoperit robele (adică cele din garderob) şi perucile. Sunt robele mai-marelui unei bresle? Nu ştiam că există o ghildă a autorilor.

Robele l-au stârnit să danseze, ceea ce nu l-am mai văzut făcând înainte. Dimineaţa, dansează în bucătărie, unde geamurile dau spre răsărit. Dacă soarele străluceşte, el dansează în petecul de soare, întinzându-şi braţele în lături şi învârtindu-se în cerc, ochii închişi, oră după oră, fără să obosească ori să ameţească. După-amiaza, se mută în salon,

ale cărui ferestre dau spre apus, şi îşi execută dansul acolo.

În vâltoarea dansului, nu mai e el însuşi. Nimeni nu mai poate ajunge la el. Îl strig pe nume, nici că-i pasă, întind o mână spre el, mi-o dă la o parte. În timp ce dansează, se aude un zumzet în gâtlejul lui, mai adânc decât vocea lui obişnuită; uneori pare să cânte.

N-are decât să cânte şi să danseze cât pofteşte, nu-mi pasă, atâta vreme cât îşi face puţinele treburi. N-am să trudesc eu, iar el să se învârtă! Noaptea trecută, am hotărât să-i iau roba, ca să-l aduc în simţiri. Doar că, atunci când m-am furişat în camera lui, el era treaz, cu mâinile încleştate pe robă, care era întinsă pe patul lui, parcă îmi citise gândurile. Aşa că m-am retras.

Vineri şi dansul lui: oi fi deplângând eu monotonia existenţei în casa dumitale, dar mereu am despre ce scrie. Ca şi când animalcule de cuvinte zac dizolvate în călimara dumitale, gata de a fi scoase şi de a zbura de pe toc şi a căpăta formă pe hârtie. De la parter la etaj, de acasă până la insulă, de la fată la Vineri: pare să nu trebuiască decât să stabilesc polii, ce-i aici şi ce-i acolo, ce-i acum şi ce-a fost atunci — după care, cuvintele singure fac călătoria. N-am bănuit că e atât de uşor să fii autor.

Vei găsi casa foarte goală la întoarcere. Întâi au prădat-o aprozii (nu pot folosi un cuvânt mai binevoitor), iar acum eu însămi iau una-alta (ţin inventarul, cere-mi-l şi ţi-l trimit). Din nefericire, sunt silită să vând în cartierele unde vând hoţii şi să mă învoiesc la preţurile pe care le primesc hoţii. Când ies în oraş, port o rochie neagră şi o bonetă, pe care le-am găsit la etaj, în cufărul cu iniţialele M.J. pe capac (cine e M.J.?). Astfel înveşmântată, par mai bătrână decât mi-s anii: o văduvă de patruzeci, strâmtorată, aşa mă închipui. Dar în ciuda precauţiunilor mele, noaptea zac trează, gândindu-mă la cum m-ar putea prinde un

prăvăliaş rapace şi m-ar ameninţa cu poliţia, până când m-aş vedea obligată să-i dau sfeşnicele dumitale pentru a-mi răscumpăra libertatea.

Săptămâna trecută, am vândut singura oglindă pe care n-au furat-o aprozii, oglinda mică în ramă aurită, care stătea pe scrinul dumitale. Te superi dacă-ţi spun că sunt fericită că nu mai e? Cât am îmbătrânit! În Bahia, portughezelor măslinii nu le venea să creadă că am o fiică mare. Dar viaţa alături de Cruso a desenat riduri pe fruntea mea, iar casa lui Foe n-a făcut decât să le adâncească. Să fie casa dumitale o casă de inşi care dorm, asemenea peşterii unde oamenii adorm sub un cârmuitor şi se trezesc sub alt cârmuitor, iar între timp le-au crescut bărbi lungi, albe? Brazilia pare tot atât de departe ca şi vremea lui Arthur. E posibil ca eu să am o fiică acolo, care se înstrăinează de mine pe zi ce trece, aşa cum eu mă înstrăinez de ea? Orologiile din Brazilia bat în acelaşi ritm cu ale noastre? În timp ce eu îmbătrânesc, ea tot tânără rămâne? Şi cum se face că în epoca poştei de doi penny[1], eu împart o casă cu un om din cele mai întunecate vremuri ale barbariei? Câte întrebări!"

*

„Dragă domnule Foe,

Încep să înţeleg de ce ai vrut să aibă Cruso o muschetă şi să fie asediat de canibali. Am crezut că e un semn că puţin îţi pasă de adevăr. Am uitat că eşti un scriitor care ştie mai bine decât oricine câte cuvinte pot fi stoarse dintr-un festin canibalic, şi câte dintr-o femeie care se fereşte de vânt. Totul ţine de cuvinte şi de numărul lor, nu-i aşa?

Vineri şade la masă cu peruca pe cap şi învelit în robe, şi mănâncă budincă de mazăre. Mă întreb: oare printre buzele acelea a trecut cândva carne omenească? Zău că sunt cumpliţi canibalii; dar cel mai cumplit este să te gândeşti la copilaşii

canibali, la ochii lor închizându-se de plăcere când mestecă savuroasa grăsime a vecinilor lor. Mă cutremur. Căci nu am nicio îndoială că a te înfrupta din carne de om este asemenea căderii în păcat: după ce ai căzut o dată, descoperi că îţi place, şi a doua oară cazi fără să te codeşti. Mă cutremur uitându-mă la Vineri, care dansează în bucătărie, cu robele învolburându-se în jurul lui şi peruca săltându-i pe cap, cu ochii închişi şi gândurile duse departe, nu la insulă, poţi să fii sigur, nu la plăcerile săpatului şi căratului, ci la vremea de dinainte, când era un sălbatic printre sălbatici. Nu e oare doar o chestiune de timp până când noul Vineri, cel creat de Cruso, va fi lepădat ca o piele şi vechiul Vineri se va întoarce din pădurile canibalilor? L-am judecat oare greşit pe Cruso în tot acest timp: să-i fi retezat limba lui Vineri ca să-l pedepsească pentru păcatele sale? Mai bine i-ar fi smuls dinţii!"

*

Acum câteva zile, căutând într-un scrin după lucruri pe care să le duc la piaţă, am dat peste o cutie cu flaute la care probabil aţi cântat cândva: poate că dumneata ai cântat la flautul mare, în vreme ce fiii şi fiicele dumitale cântau la cele mici. (Ce s-a întâmplat cu fiii şi fiicele? Nu poţi avea încredere în ei, să te ascundă de legiuitori?) L-am luat pe cel mai mic dintre ele, un soprano, şi l-am pus într-un loc unde Vineri îl putea găsi. A doua zi dimineaţa, l-am auzit încercându-l; curând, i-a descoperit secretele într-atât, încât putea cânta melodia de şase note pe care o voi asocia pentru totdeauna cu insula şi prima boală a lui Cruso. Şi s-a apucat s-o cânte-ntruna, cât a fost dimineaţa de lungă. Când m-am dus să protestez, l-am găsit învârtindu-se încet cu flautul la buze, cu ochii închişi; nu m-a băgat în seamă, poate nici nu mi-a auzit cuvintele. Tipic pentru un sălbatic: învaţă să

cânte la un instrument necunoscut — şi reuşeşte fără să aibă limbă —, apoi se mulţumeşte să repete mereu una şi aceeaşi melodie! O formă de lipsă de curiozitate, nu-i aşa?, de trândăvie. Dar mă abat de la subiect.

În timp ce lustruiam flautul bas, am suflat în el la întâmplare şi mi-a venit deodată gândul că, dacă ar exista o limbă accesibilă lui Vineri, aceea ar fi limba muzicii. Prin urmare, am închis uşa şi m-am apucat să descopăr cum se suflă şi cum să-mi folosesc degetele, aşa cum îi văzusem pe alţii făcând, până când am reuşit să cânt suportabil de bine melodia lui Vineri, şi încă una sau două, care pentru urechea mea sunau mai armonios. Cât am cântat eu, ceea ce am făcut în întuneric, să cruţ lumânarea, Vineri a zăcut treaz la parter, în întunericul lui, ascultând tonurile mai adânci ale flautului meu, şi cu siguranţă că în viaţa lui nu auzise ceva asemănător.

Azi-dimineaţă, când Vineri şi-a început dansul şi cântecul la flaut, eu eram pregătită: la etaj, în patul meu, şezând turceşte, am cântat melodia lui Vineri, întâi la unison cu el, apoi în răstimpurile în care el nu cânta; şi am continuat aşa cât a cântat şi el, până ce au început să mă doară mâinile şi capul să mi se învârtă. Muzica pe care o făceam noi nu era plăcută: tot timpul, o disonanţă subtilă, deşi părea să cântăm exact aceleaşi note. Şi totuşi, instrumentele noastre erau făcute să cânte împreună, altfel de ce se găseau în aceeaşi cutie?

Când Vineri a încetat o vreme, am coborât în bucătărie.

— Aşa deci, Vineri, am zis eu şi am zâmbit, am devenit muzicieni împreună.

Am ridicat flautul şi am suflat din nou melodia lui, până ce m-a cuprins un fel de mulţumire. E adevărat, mi-am zis, nu port conversaţii cu Vineri, dar ce fac acum nu e acelaşi lucru? Conversaţia nu e pur şi simplu un soi de muzică în care refrenul e preluat de unul, apoi de celălalt? Are importanţă

care este refrenul conversaţiei noastre, mai mult decât care e melodia pe care o cântăm? Şi m-am mai întrebat: Nu sunt şi muzica, şi conversaţia asemenea iubirii? Cine se încumetă să spună că ceea ce se întâmplă între îndrăgostiţi este fundamental (mă refer la amorul fizic, nu la conversaţie), în schimb, nu e adevărat că ceva s-a petrecut între ei, trecând de la unul la celălalt, şi fiecare pleacă înviorat şi vindecat, o vreme, de propria singurătate? Atâta timp cât am muzica în comun cu Vineri, poate că nu vom avea nevoie de limbaj, noi doi. Şi dacă ar fi fost muzică pe insula noastră, dacă Vineri şi cu mine am fi umplut serile cu melodii, poate că — cine ştie? — Cruso s-ar fi înduplecat în cele din urmă, ar fi luat al treilea fluier, ar fi învăţat cum să-şi mişte degetele, daca degetele nu i-ar fi înţepenit de tot între timp şi noi trei am fi putut deveni o familie (de unde ai putea trage concluzia, domnule Foe, că ceea ce ne-ar fi trebuit de pe epavă nu era o ladă cu scule, ci o cutie cu flaute).

În ora aceea petrecută în bucătăria dumitale, cred că am fost împăcată cu viaţa de care am parte acum.

Dar, din nefericire, aşa cum nu putem schimba pentru totdeauna aceleaşi vorbe — «Bună ziua, domnule», «Bună ziua» — şi să ne închipuim că purtăm o discuţie, sau să facem mereu aceeaşi mişcare şi să o numim amor, la fel e şi cu muzica: nu putem cânta mereu aceeaşi melodie şi să fim mulţumiţi. Sau cel puţin aşa se întâmplă cu oamenii civilizaţi. Încât, într-un târziu, n-am putut să mă abţin să nu variez melodia, întâi să fac dintr-o notă plină două doimi, apoi schimbând cu totul două note, transformând melodia într-una nouă, chiar drăguţă, aş zice, într-atât de proaspătă pentru urechea mea, încât am fost sigură că Vineri se va lua după mine. Dar nu, Vineri a ţinut-o înainte cu melodia veche, iar cele două melodii cântate împreună nu alcătuiau un contrapunct plăcut, ci,

dimpotrivă, unul discordant, strident. Te pomeneşti că Vineri nici măcar nu mă auzea? m-am întrebat eu. M-am oprit din cântat şi ochii lui (mereu închişi, când cânta la flaut şi se învârtea) nu s-au deschis; am suflat întruna în flaut, la întâmplare, dar pleoapele Iui nici măcar n-au tresărit. Aşa mi-am dat seama că în tot timpul acela în care am stat acolo cântând, iar Vineri dansa, eu crezând că formam un cuplu, lui puţin îi păsase de mine. Şi cu adevărat, când am făcut un pas înainte, înciudată, şi l-am prins ca să-i opresc rotirea infernală, mi-a făcut impresia că n-a simţit atingerea mea mai mult decât ar fi simţit o muscă: de unde am tras concluzia că era în transă, ca posedat, iar sufletul îi era mai degrabă în Africa decât în Newington. Mi-au dat lacrimile, mi-e ruşine s-o spun; tot entuziasmul descoperirii că prin intermediul muzicii aş putea în sfârşit sta de vorbă cu Vineri s-a evaporat, şi cu amărăciune am început să recunosc că nu numai idioţia îl ţinea închis în sine, nici întâmplarea nefericită cu pierderea limbii, nici măcar neputinţa de a distinge între vorbire şi bolboroseală, ci dispreţul faţă de o relaţie cu mine. Privindu-l cum se învârtea în dansul lui, a trebuit să mă stăpânesc să nu-l lovesc şi să-i smulg peruca şi robele, şi astfel să-l învăţ cu brutalitate că nu era singur pe pământ.

Dacă l-aş fi lovit pe Vineri — mă întreb acum —, ar fi primit lovitura cu umilinţă? Din câte am văzut eu, Cruso nu l-a pedepsit vreodată. Să-l fi învăţat tăierea limbii supunerea eternă, ori cel puţin forma exterioară de obedienţă, aşa cum jugănirea scoate focul dintr-un armăsar?“

*

„Dragă domnule Foe,

Am scris un document, acordându-i lui Vineri libertatea, şi l-am semnat în numele lui Cruso.

Apoi l-am cusut într-un săculeţ pe care l-am atârnat cu o sfoară la gâtul lui Vineri.

Dacă Vineri nu este al meu, ca să am căderea de a-l elibera, atunci al cui este? Vineri n-o fi al meu... Niciun om nu poate fi sclavul unei mâini moarte.

Dacă a rămas o văduvă după Cruso, aceea sunt eu; dacă au rămas două, eu sunt prima. Ce viaţă duc eu, daca nu pe aceea a văduvei lui Cruso? Pe insula lui Cruso am naufragiat; de acolo a început tot ce a urmat. Eu sunt femeia naufragiată.

Scriu de pe drum. Ne îndreptăm spre Bristol. Soarele străluceşte. Merg în frunte, Vineri mă urmează, ducând legătura ce cuprinde hrana noastră şi câteva lucruri din casă, şi peruca, de care refuză să se despartă. Robele le poartă în loc de haină.

Fără îndoială, suntem o privelişte ciudată, femeia desculţă, în pantaloni, şi sclavul ei negru (încălţările mă rod, vechile mele sandale din piele de maimuţă s-au rupt). Când suntem opriţi de trecători şi luaţi la întrebări, spun că am plecat la fratele meu din Slough, lacheul meu şi cu mine am fost jefuiţi de nişte hoţi la drumul mare de toate cele — cai, haine, lucrurile de preţ. Povestea atrage priviri curioase. De ce? Nu mai există hoţi la drumul mare pe drumuri? Toţi hoţii au fost spânzuraţi cât am stat eu în Bahia? Nu prea aduc a proprietară de cai şi de obiecte de valoare? Sau am un aer prea binedispus ca să se potrivească unei persoane jefuite pân’ la piele doar cu câteva ore în urmă?"

*

„În Ealing, am trecut pe lângă prăvălia unui cizmar. Am scos o carte din legătură, un volum de predici frumos legat în piele de viţel, şi am oferit-o în schimbul unor încălţări noi. Cizmarul a arătat spre numele dumitale de pe pagina de gardă.

— Domnul Foe din Stoke Newington, decedat de curând, am zis eu.

— N-ai altă carte? m-a întrebat el.

I-am oferit *Peregrinările* lui Purchas, primul volum, pentru care mi-a dat o pereche de pantofi, bine făcuţi şi pe măsura mea. Vei protesta, zicând că el a avut de câştigat de pe urma schimbului. Dar vine o vreme când apar lucruri mai importante decât cărţile.

— Cine-i negrul? m-a întrebat cizmarul.

— Un sclav care acum este liber şi pe care îl duc la Bristol, să-i găsesc un loc pe o corabie, să se întoarcă la ai lui.

— E drum lung până la Bristol, a zis cizmarul. Vorbeşte engleza?

— Înţelege una-alta, dar nu vorbeşte, am răspuns eu.

Mai bine de-o sută de mile până la Bristol: câţi o să mă mai descoasă, câte întrebări o să mai fie? Are şi muţenia avantajele ei!

Dumitale, domnule Foe, o călătorie la Bristol îţi va fi amintind de mese copioase la hanuri de la marginea drumului şi întâlniri amuzante cu străini de toate felurile. Dar ia aminte, o femeie singură trebuie să călătorească precum un iepure, cu o ureche mereu ciulită după câini. Dacă e să se ia tâlharii după noi, ce protecţie îmi va oferi Vineri? Pe Cruso n-a trebuit niciodată să-l apere; a fost deprins să nu fie nevoit sa ridice vreodată mâna în propria sa apărare. De ce să socotească un atac asupra mea drept ceva ce-l priveşte pe el? Nu înţelege că îl duc spre libertate. Nu ştie ce e aia libertate. Libertatea e un cuvânt, mai puţin de-un cuvânt, un zgomot, unul dintre multele zgomote pe care le scot eu atunci când deschid gura. Stăpânul lui e mort, acum are o stăpână — asta e tot ce ştie. Nu şi-a dorit niciodată un stăpân, atunci de ce să-şi apere stăpâna? Cum să bănuiască el că hoinăreala noastră are un scop, că fără mine e pierdut?

— Bristol e un port mare, îi spun eu. Bristol e locul unde am coborât pe uscat când corabia ne-a adus de pe insulă. Bristol e locul unde ai văzut hornul mare care scuipa fum, de care te-ai minunat atâta. Din Bristol corăbiile pleacă în toate colţurile globului, mai cu seamă spre Americi, dar şi spre Africa, unde odată a fost casa ta. La Bristol o să căutăm o corabie care să te ducă înapoi în ţara ta natală, sau dacă nu acolo, atunci în Brazilia, unde să duci o viaţă de om liber."

*

„Ieri s-a întâmplat ce era mai rău. Am fost opriţi pe drumul spre Windsor de doi soldaţi beţi care mi-au arătat foarte limpede ce aveau de gând cu mine. M-am smuls şi am rupt-o la fugă în direcţia câmpului şi am scăpat, Vineri alerga în urma mea, amândoi speriaţi de moarte tot timpul ca soldaţii să nu tragă asupra noastră. Acum îmi prind părul sub pălărie şi port haină, în speranţa că aşa voi fi luată drept bărbat.

După-masă a început să plouă. Ne-am adăpostit sub un gard, gândind că e ploaie scurtă. Numai că s-a pus bine pe plouat. Aşa că, într-un târziu, ne-am urnit din loc, uzi până la piele, până ce am ajuns la o crâşmă. Cu oarece teamă am deschis uşa şi l-am dus pe Vineri înăuntru, îndreptându-ne spre o masă din cel mai întunecat colţ.

Nu ştiu dacă oamenii din acel loc n-au văzut în viaţa lor un negru, sau poate n-au văzut o femeie în pantaloni, sau pur şi simplu n-au văzut o asemenea pereche vrednică de milă, dar orice discuţie s-a curmat când am intrat, iar noi am înaintat într-o linişte în care auzeam cum picură apa de pe iedera de-afară. Ce greşeală teribilă, mi-am zis eu, mai bine căutam un stog şi ne adăposteam acolo, aşa morţi de foame cum suntem. Dar mi-am luat un aer sfidător şi am tras un scaun pentru Vineri, făcându-i semn să se

aşeze. De sub roba murdară a răzbătut acelaşi miros pe care l-am adulmecat când marinarii l-au adus pe punte: mirosul fricii.

Hangiul însuşi a venit la masa noastră. L-am rugat politicos să ne aducă două halbe mici de bere şi o farfurie cu pâine şi brânză. N-a răspuns, s-a uitat ţintă la Vineri, apoi la mine.

— E servitorul meu, am zis. E la fel de curat ca dumneata şi ca mine.

— Curat, murdar, în casa asta intră încălţat, a replicat ei.

Eu am roşit.

— Dacă dumneata ai grijă să ne serveşti, cu mă ocup de îmbrăcămintea servitorului meu, am zis.

Asta e casă curată, nu servim vagabonzi sau ţigani, nu s-a lăsat hangiul şi ne-a întors spatele.

Când ne-am îndreptat spre uşă, un mârlan şi-a întins piciorul, punându-i piedică lui Vineri, şi toţi au început să hohotească.

Ne-am pitit pe sub garduri până la lăsarea nopţii, apoi ne-am furişat într-un grajd. Tremuram toată în hainele ude. Bâjbâind în întuneric, am ajuns la o iesle umplută cu fân proaspăt. Mi-am scos hainele şi m-am vârât, ca o cârtiţă, în fan, dar tot nu reuşeam să mă încălzesc. Aşa că am ieşit din iesle şi m-am aşezat nenorocită în întuneric, clănţănind din dinţi. Vineri parcă dispăruse. Nu-i auzeam nici măcar respiraţia. Fiind născut în pădurea tropicală, trebuie să fi simţit frigul mai abitir decât mine; când colo, el umbla desculţ în toiul iernii, fără să crâcnească.

— Vineri! am şoptit eu.

Niciun răspuns.

Simţind că mă cuprinde disperarea şi neştiind ce altceva să fac, mi-am întins braţele şi, lăsându-mi capul pe spate, am început să mă învârt ca Vineri în dansul lui. Un fel de a-mi usca hainele, mi-am zis: mi le usuc creând o adiere. Un fel de a mă încălzi. Altfel o să mor de frig. Am simţit cum mi se relaxează maxilarul, şi căldura, sau iluzia

căldurii, a început să se furişeze în mădularele mele. Am dansat până când şi ultimul pai a părut să se încălzească sub tălpile mele. Am descoperit de ce Vineri dansează în Anglia, m-am gândit zâmbind; lucru pe care, dacă am fi rămas acasă la domnul Foe, nu l-aş fi aflat. Şi nu aş fi făcut niciodată această descoperire dacă n-aş fi fost murată până la piele şi nu m-aş fi aşezat în întuneric, într-un grajd gol. De unde putem presupune că, la urma urmei, viaţa noastră are un plan al ei şi, dacă aşteptăm cât trebuie, vom vedea acel plan desfăşurându-se; întocmai cum, urmărind un ţesător, vedem la o primă privire doar un talmeş-balmeş de fire; dar dacă avem răbdare, sub privirile noastre încep să se ivească flori, unicorni cabraţi, foişoare.

Nutrind aceste gânduri şi învârtindu-mă fără oprire, ochii mi s-au închis, un zâmbet mi s-a aşternut pe buze şi am căzut, aşa-mi vine să cred, într-un fel de transă; căci tot ce-mi mai amintesc e că stăteam pe loc, respirând adânc, şi undeva, la marginea unui gând, impresia că am fost departe, că am văzut nişte privelişti minunate. Unde sunt? m-am întrebat, m-am ghemuit şi am atins podeaua; şi când mi-am amintit că mă aflam în Berkshire, am avut o cumplită strângere de inimă; căci ceea ce văzusem în transa mea, orice ar fi fost — nu-mi amintesc nimic limpede, dar simţeam ca un fel de văpaie a memoriei de mai târziu, dacă poţi înţelege asta — fusese un mesaj (de la cine?) spunându-mi că mi se deschideau şi alte vieţi decât aceasta în care mă târâm cu Vineri dintr-o parte într-alta a Angliei, o viaţă de care mă săturasem până-n străfundul sufletului. Şi în acea clipă am înţeles de ce Vineri dansase toată ziua în casa ta: pentru a se desprinde, sau pentru a-şi desprinde sufletul de Newington şi Anglia, şi de mine. Chiar să fie de mirare că Vineri socotea viaţa cu mine la fel de împovărătoare cum o socoteam eu pe a mea cu el? Atâta vreme cât noi doi suntem obligaţi să

suportăm fiecare compania celuilalt, mi-am zis eu, poate că e cel mai bun lucru să dansăm şi să ne învârtim, şi să uităm de noi înşine.

— E rândul tău să dansezi, Vineri, am strigat în întuneric, apoi m-am căţărat în ieslea mea, m-am acoperit cu paie şi am adormit.

La ivirea zorilor, m-am trezit încinsă de căldura, calmă, revigorată. L-am descoperit pe Vineri dormind pe nişte nuiele în spatele uşii, l-am scuturat, surprinsă să-l găsesc atât de toropit, căci îmi imaginasem că sălbaticii dorm cu un ochi deschis. Probabil însă că îşi pierduse obiceiurile sălbatice pe insulă, unde el şi Cruso n-au avut duşmani."

*

„Nu doresc să fac din călătoria noastră la Bristol o împrejurare mai aventuroasă decât a fost în realitate. Dar trebuie să-ţi povestesc despre pruncul mort.

Ne aflam la câţiva kilometri depărtare de Marlborough, mergeam cu pas hotărât pe un drum pustiu, privirile mi-au căzut pe o legătură în şanţ. L-am trimis pe Vineri s-o aducă, nu ştiu ce-a fost în mintea mea, poate mi-am zis că era o legătură de haine căzută dintr-un poştalion; ori poate eram doar curioasă. Dar când m-am apucat să desfac pânza învăluitoare, am descoperit că era îmbibată de sânge şi mi s-a făcut frică să cercetez mai departe. Numai că unde e sânge e şi fascinaţie. Aşa că am continuat şi am scos la iveală un leş, un făt născut mort ori sufocat, plin de sângele placentei, leşul unei fetiţe născute la soroc, cu mâinile strânse pumn în dreptul urechilor, cu trăsături liniştite, să fi trăit o oră sau două pe această lume. Al cui copil era? În jurul nostru, câmpurile se întindeau pustii. La câteva sute de metri depărtare, nişte cocioabe; dar cât de bine primiţi am fi fost dacă, acuzatori, le-am fi pus în prag ceea ce

lepădaseră? Sau ar fi socotit că pruncul era al meu şi mă înhăţau şi mă târau în faţa legiuitorilor? Aşa că am învelit fătul la loc în linţoliu şi l-am pus înapoi, în şanţ, şi cu un simţământ de vinovăţie l-am luat pe Vineri şi ne-am îndepărtat de acel loc. Oricât am încercat, nu am reuşit să-mi scot din minte micul făt adormit, care nu se va trezi niciodată, ochii strânşi ce nu vor vedea niciodată cerul, degetele strânse care nu se vor deschide niciodată. Cine era copilul acela altcineva decât eu, într-o altă viaţă? În acea noapte, Vineri şi cu mine am dormit într-un crâng (noaptea în care am încercat să mănânc ghinde, într-atât eram de flămândă). Abia adormisem, când m-am trezit deodată, cu gândul că trebuie să mă întorc la locul unde era ascuns fătul, înainte să ajungă la el ciorile, ciorile şi şobolanii; şi înainte să mă dezmeticesc bine, m-am ridicat în picioare. Ca în clipa următoare să mă întind la loc, trăgându-mi haina peste urechi, cu lacrimi şiroindu-mi pe obraji. Gândurile mi-au zburat la Vineri, nu le puteam stăvili, foamea era vinovată. Dacă n-aş fi fost acolo să-l împiedic, ar fi mâncat pruncul din pricina foamei? Mi-am zis că îl judecam greşit socotindu-l canibal, sau chiar mai rău, un devorator de leşuri. Dar Cruso a pus sămânţa asta în mintea mea, şi acum nu mă puteam uita la buzele lui Vineri fără să mă întreb ce carne o fi trecut printre ele.

Recunosc fără reţinere că în acest fel de a gândi zace sămânţa nebuniei. Nu putem să ne ferim dezgustaţi de atingerea vecinului nostru, din pricină că mâinile lui, curate acum, au fost cândva murdare. Trebuie să cultivăm, cu toţii, o anume ignoranţă, o anume orbire, altfel societatea nu poate fi suportată. Dacă Vineri s-a lepădat de carnea de om în timpul celor cincisprezece ani pe insulă, de ce să nu cred că s-a lepădat de ea pentru totdeauna? Şi dacă în străfundul străfundului fiinţei sale el a rămas canibal, oare o femeie vie,

caldă, nu ar fi un prânz mai bun decât leşul înţepenit al unui prunc? Sângele îmi bubuia în urechi; trosnetul unei crăci, un nor trecând prin dreptul lunii mă făceau să cred că Vineri mă ataca; cu toate că o parte din mine ştia că el era acelaşi negru greu de cap din totdeauna, altă parte din mine asupra căreia nu aveam nicio putere o ţinea una şi bună că Vineri e însetat de sânge. Ca urmare, n-am pus geană pe geană, până când zorii au scăpătat şi l-am văzut pe Vineri dormind buştean la câţiva paşi de mine, picioarele pline de bătături, care păreau să nu simtă niciodată frigul, ieşeau de sub robă.“

*

„Deşi mergem tăcuţi, în capul meu e un viespar de vorbe, toate adresate dumitale. În zilele întunecate din Newington, te-am crezut mort: ai flămânzit în ascunzătoarea dumitale şi ai fost aruncat la groapa săracilor; ţi s-a luat urma şi ai fost trimis la închisoarea Fleet, să mori acolo de mizerie, uitat de toată lumea.

Dar acum mă stăpâneşte o încredinţare mai puternică, pe care nu o pot explica. Eşti viu şi bine, şi în timp ce ne îndreptăm spre Bristol, vorbesc cu dumneata ca şi când ai fi lângă mine, fantoma mea familiară, companionul meu de drum. La fel şi Cruso. Uneori, Cruso se întoarce la mine morocănos ca mereu în zilele de odinioară (ceva ce pot suporta).“

*

„Când am ajuns în Marlborough, am găsit un librar şi pentru o jumătate de guinee i-am vândut *Călătoriile în Abisinia*, de Pakenham, *inquarto,* luată din biblioteca dumitale. Deşi m-am bucurat să scap de o carte atât de groasă, mi-a părut şi rău, pentru că nu am avut timp să citesc din ea şi să

aflu mai multe despre Africa, şi astfel să-i pot fi mai de folos lui Vineri, ca să ajungă în ţara lui. Vineri nu-i din Abisinia, ştiu. Dar mergând spre Abisinia, călătorul trebuie să străbată multe regate: şi de ce n-ar fi regatul lui Vineri unul dintre acestea?

Vremea continuă să fie frumoasă, aşa că Vineri şi cu mine dormim pe sub garduri. Din prudenţă, ne ferim să fim văzuţi, căci alcătuim un cuplu neobişnuit. «Eşti drăguţa lui?» m-a întrebat un bătrân ieri, pe când şedeam pe treptele bisericii şi ne mâncam pâinea. O întrebare cu miez? Insul părea serios.

I-am răspuns:

— El e un sclav al cărui stăpân, aflat pe patul de moarte, l-a eliberat, iar eu îl însoţesc la Bristol, unde va urca pe o corabie cu destinaţia Africa şi ţara lui natală.

— Carevasăzică, te întorci în Africa, a spus bătrânul, adresându-i-se lui Vineri.

— Şi-a pierdut limba în copilărie, m-am băgat eu în vorbă, acum vorbeşte numai prin gesturi. Prin gesturi şi prin ceea ce face.

— O să ai multe de povestit în Africa, nu-i aşa? a zis bătrânul, vorbind mai tare, aşa cum facem când vorbim cu cei tari de urechi.

Vineri se uita la el ca prin sticlă, netulburat.

— Ai văzut multe, fără îndoială, a continuat bătrânul. Oraşe mari, corăbii cât castelele. N-o să te creadă nimeni când o să povesteşti tot ce-ai văzut.

— Nu mai are limbă, nu poate vorbi în nicio limbă, nici măcar în a lui, am zis eu, în speranţa că insul ne va lăsa în pace.

Dar poate că bătrânul era surd.

— Sunteţi ţigani? a întrebat el. Ţigani, tu şi el?

Preţ de-o clipă, n-am ştiut ce să răspund.

— El a fost sclav, acum se întoarce în Africa, am repetat eu.

— Mda, numa' că noi le spunem ţigani când umblă brambura cu feţele mânjite, bărbaţi şi femei în cârdăşie, puşi pe rele.

S-a ridicat în picioare, s-a pus în faţa mea, sprijinindu-se în cârjă, ca pentru a mă provoca să-l contrazic.

— Hai, Vineri, am murmurat eu şi amândoi am părăsit piaţeta.

Acum îmi vine să râd gândindu-mă la această mică ciorovăială, dar în acele clipe m-a tulburat rău. Trăind ca o cârtiţă în casa dumitale, pielea mea şi-a pierdut nuanţa maronie de pe insulă; adevărul însă e că, mergând pe drum, rareori m-am spălat, şi nici n-am simţit nevoia s-o fac. Îmi amintesc de o corabie plină de ţigani, un neam întunecat la piele şi bănuitor, alungat din Galicia, Spania, şi coborând pe ţărm în Bahia, un alt continent. De două ori ni s-a spus că suntem ţigani, mie şi lui Vineri. Ce e un ţigan? Ce e un tâlhar de drumul mare? Cuvintele par să aibă sensuri noi aici, în partea apuseană a ţării. Să fi devenit ţigancă fără să ştiu? "

*

„Ieri am ajuns în Bristol şi ne-am îndreptat glonţ spre docuri, pe care Vineri a dat limpede de înţeles că le recunoaşte. Am oprit fiecare marinar care trecea, întrebându-l dacă ştie de vreo corabie care pornea spre Africa sau spre Răsărit. În sfârşit, cineva ne-a îndreptat spre o corabie pregătită să ridice ancora cu destinaţia Trincomalee şi insulele mirodeniilor. Norocul a făcut ca tocmai atunci să tragă la mal o barcă ce dusese provizii pe corabie, şi un ofiţer a coborât pe uscat. Cerându-ne iertare pentru înfăţişarea noastră neîngrijită şi murdară, asigurându-l că pricina era călătoria, nicidecum că am fi ţigani, l-am prezentat pe Vineri drept un fost sclav din Americi care, din fericire acum era om liber şi dorea să se întoarcă în Africa. Din păcate,

am continuat eu, Vineri nu poate vorbi engleza şi nici altceva, deoarece a rămas fără limbă când a căzut în mâinile negustorilor de sclavi. Dar e harnic şi ascultător, nu cere altceva decât să muncească pe punte, în schimbul călătoriei până în Africa.

Auzind acestea, ofiţerul a zâmbit.

— Africa e-un loc mare, doamnă, mai mare decât v-aş putea spune cu vorbele mele, a zis el. Omul dumneavoastră ştie unde vrea să debarce? Poate fi lăsat pe uscat în Africa şi să fie mai departe de casa lui decât e de-aici până-n Rusia.

Nu m-a descurajat răspunsul lui.

— Când va veni timpul, sunt sigură că o să ştie, am zis eu. Întotdeauna simţim când suntem acasă. Îl luaţi, sau nu?

— A mai fost pe mare? a întrebat ofiţerul.

— A mai fost, şi a şi naufragiat, am răspuns. E marinar de cursă lungă.

Aşa că ofiţerul a consimţit să ne ducă la căpitanul corăbiei. L-am urmat până la o crâşmă unde căpitanul stătea la şuşoteli cu doi negustori. Am aşteptat o groază până i-am fost prezentaţi. Am repetat povestea lui Vineri, spunând de dorinţa lui de a se întoarce în Africa.

— Aţi fost în Africa, doamnă? a întrebat căpitanul.

— Nu, domnule, nu am fost, am răspuns. Dar nu asta-i problema.

— Şi nu-l veţi însoţi pe omul dumneavoastră?

— Nu.

— Atunci ascultaţi la mine, a zis căpitanul. Jumătate din Africa este deşert, restul e o pădure puturoasă, bântuită de malarie. Negrului dumneavoastră îi va merge mai bine în Anglia. Dar dacă e hotărât să plece, îI iau.

Mi-a tresăltat inima de bucurie.

— Aveţi documentele de eliberare din sclavie? a întrebat el.

I-am făcut semn lui Vineri (care stătuse ţeapăn ca un băţ în tot acest timp, neînţelegând nimic din ce vorbeam) că vreau să deschid punga pe care o purta la gât, apoi i-am arătat căpitanului hârtia semnată în numele lui Cruso, care a părut să-l satisfacă.

— Prea bine, a zis, vârând hârtia în buzunar, îl vom debarca pe omul dumneavoastră unde va voi el în Africa. Dar acum trebuie să vă luaţi rămas-bun. Ridicăm ancora mâine-dimineaţă.

Să fi fost ceva din comportamentul căpitanului, ori poate privirea dintre el şi ofiţer, pe care am surprins-o, nu ştiu, dar brusc mi-am dat seama că lucrurile nu erau cum păreau a fi.

— Documentul este al lui Vineri, am zis, întinzând mâna ca să-l primesc înapoi. E singura lui dovadă că e om liber.

Şi după ce căpitanul mi-a dat hârtia, am adăugat:

— Vineri nu poate urca la bord acum, pentru că are lucruri de luat din odăile pe care le ocupăm în oraş.

Cred că au înţeles că le ghicisem gândul ascuns (adică să-l vândă pe Vineri încă o dată ca sclav): căpitanul a dat din umeri şi s-a întors cu spatele la mine, şi cu asta, basta.

Şi uite-aşa, castelul pe care-l construisem din nisip, anume ca Vineri să plece peste mare până în Africa, iar eu să mă întorc la Londra, singură, stăpână pe viaţa mea, mi s-a prăbuşit în cap. Am descoperit că un căpitan de vas cinstit nu ar accepta cu una, cu două un salahor nepromiţător ca Vineri. Numai cei lipsiţi de scrupule — din care am văzut cu duiumul în zilele care-au urmat — se prefăceau a ne primi cu braţele deschise, socotind, fără îndoială, că pe mine mă puteau duce uşor de nas, iar Vineri era o pradă trimisă de Cel de Sus. Unul dintre aceştia pretindea că se îndreaptă spre Calicut, cu o escală la Capul Bunei Speranţe, şi mi-a promis că acolo avea să-l debarce pe Vineri;

când, de fapt, adevărata lui destinaţie era Jamaica, după cum am aflat de la stăpânul docului.

Am fost eu prea suspicioasă? Tot ce ştiu e că n-aş dormi bine dacă Vineri s-ar afla pe mare, destinat pentru a doua oară, fără voie, să ajungă pe plantaţii. O femeie poate purta în pântec un prunc pe care nu-l vrea, şi să-l crească fără a-l iubi, dar e gata să-l apere cu propria-i viaţă. Cam aşa stăteau lucrurile între Vineri şi mine — mă rog, un fel de-a zice. Nu-l iubesc, dar e al meu. De aceea rămâne în Anglia. De aceea e aici."

III

Scara era întunecoasă şi şubredă. Ciocănitul meu a răsunat ca într-un gol. Dar am ciocănit a doua oară şi am desluşit un târşâit, şi din spatele uşii s-a auzit o voce, vocea lui, joasă, prudentă.

— Sunt eu, Susan Barton, am zis, sunt singură, cu Vineri.

Şi uşa s-a deschis, iar el a apărut în faţa mea, acelaşi Foe pe care-l văzusem întâiaşi dată în Kensington Row, dar mai slab, mai sprinten, ca şi când îi prindeau bine vigilenţa şi mâncarea pe sponci.

— Putem intra? am întrebat.

El s-a dat la o parte şi noi am intrat în refugiul lui. Camera era luminată de o singură fereastră prin care se revărsa soarele după-amiezii. Fereastra dădea spre miazănoapte, peste acoperişurile din Whitechapel. Drept mobilă, o masă, un scaun, un pat, nefăcut; un colţ al încăperii era ascuns după o perdea.

— Nu e cum mi-am imaginat, am zis eu. Mă aşteptam la un covor de praf şi la întuneric. Dar viaţa nu e niciodată aşa cum ne aşteptăm să fie. îmi amintesc de un autor care spunea că, după ce murim, s-ar putea să ne pomenim nu între coruri de îngeri, ci într-un loc cu totul obişnuit, bunăoară o baie publică într-o după-amiază fierbinte, cu păianjeni somnolând prin unghere; şi va părea o zi obişnuită de duminică, la ţară; abia mai târziu ne vom aminti că ne aflăm în eternitate.

— Un autor pe care nu l-am citit.

— Mi-a rămas în minte din copilărie. Dar eu am venit să întreb de altă poveste. Istoria noastră şi a insulei înaintează? E scrisă?

— Înaintează, dar înaintează domol, Susan. E o poveste domoală, o istorie domoală. Cum de-ai ajuns la mine?

— Din noroc, pur şi simplu. Am întâlnit-o pe bătrâna dumitale menajeră, doamna Thrush, în Covent Garden, după ce Vineri şi cu mine ne-am întors de la Bristol (ţi-am scris scrisori, pe drum spre Bristol, le am cu mine, ţi le voi da). Doamna Thrush ne-a îndrumat spre băiatul care îţi face comisioanele, ducând cu noi o chezăşie din partea ei că suntem persoane de încredere, iar el ne-a adus la casa aceasta.

— E minunat că aţi venit, pentru că trebuie sa aflu mai multe despre Bahia, şi numai dumneata îmi poţi spune.

— Bahia nu face parte din povestea mea, am răspuns eu, dar o să-ţi spun tot ce pot. Bahia e un oraş construit pe dealuri. Pentru a duce încărcăturile din port până la hambare, neguţătorii au întins o frânghie cu scripeţi şi troliu. De pe stradă vezi baloturi de mărfuri plutind deasupra capului, pe frânghie, cât e ziua de lungă. Străzile viermuiesc de oameni care-şi văd de treburile lor, sclavi sau oameni liberi, portughezi, negri, indieni, corcituri. Dar femeile portugheze rareori sunt văzute în afara casei. Pentru că portughezii sunt un neam gelos. Au o vorbă: în viaţa ei, femeia pleacă de acasă doar în trei împrejurări — la botez, la măritiş, la înmormântare. O femeie care iese de capul ei din casă e socotită târfa. Eu eram socotită târfa. Dar sunt atât de multe târfe acolo sau, cum le numesc eu, femei libere, încât nu m-am lăsat intimidată. În răcoarea serii, femeile libere din Bahia îşi îmbracă cele mai frumoase veşminte, îşi pun coliere de aur în jurul gâtului şi brăţări de aur la mâini, şi ornamente de aur în păr, şi se plimbă pe străzi; acolo, aurul e ieftin. Cele mai frumoase sunt femeile de culoare, *mulatas*, cum li se spune. Coroana nu a reuşit să stăvilească negoţul privat cu aur, care este scos din minele din ţară şi vândut de

mineri bijutierilor. Din păcate, nu am nimic ca să-ţi arăt măiestria acestor nemaipomeniţi meşteri, nici măcar un ac. Tot ce-am avut mi-a fost luat de răzvrătiţi. Am ajuns pe ţărmul insulei fără altceva decât ce-aveam pe mine, roşie ca sfecla din pricina soarelui, cu mâinile pline de băşici şi jupuite. Nu e de mirare că n-am reuşit să-l farmec pe Cruso.

— Şi Vineri?

— Vineri?

— S-a îndrăgostit Vineri de dumneata?

— Cine ştie ce se petrece în inima lui Vineri? Dar nu cred.

M-am răsucit spre Vineri, care stătuse în tot acest timp pe vine lângă uşă, cu capul pe genunchi.

— Mă iubeşti, Vineri? l-am întrebat eu încet.

Vineri nici măcar nu şi-a înălţat capul.

— Am trăit mult prea aproape unul de altul ca să poată fi vorba de iubire, domnule Foe. Vineri a ajuns umbra mea. Umbrele ne iubesc, oare, dat fiind că nu se despart niciodată de noi?

Foe a zâmbit.

— Mai spune-mi despre Bahia, mi-a cerut el.

— Sunt multe de povestit despre Bahia. Bahia este o lume în sine. Dar de ce? Bahia nu e insulă. Bahia a fost doar o treaptă în drumul meu.

— S-ar putea să nu fie adevărat, a zis precaut Foe. Mai spune-ţi o dată povestea şi o să vezi. Povestea începe la Londra. Fiica îţi este răpită sau fuge singură, nu ştiu, nu are importanţă. Căutând-o, te îmbarci pentru Bahia, pentru că ai informaţii cum că ar fi acolo. În Bahia, petreci nu mai puţin de doi ani, doi ani zadarnici. Cum trăieşti în tot acest timp? Cum te îmbraci? Unde dormi? Cum îţi petreci zilele? Cine-ţi sunt prietenii? Întrebări fireşti, la care trebuie să găsim răspuns. Şi ce s-a întâmplat cu fiica dumitale? Chiar şi în vastele întinderi braziliene, o fiică nu dispare ca fumul. E posibil ca, în timp ce o cauţi dumneata, ea să te caute? Dar gata cu întrebările. Într-un târziu, te apucă disperarea. Abandonezi căutarea şi pleci. La

scurt timp, fiica dumitale ajunge în Bahia, venind de undeva din ţară, în căutarea dumitale. Aude vorbindu-se despre o englezoaică înaltă care s-a îmbarcat pentru Lisabona, aşa că porneşte după ea. Toată ziua, bună ziua, e la docurile din Lisabona şi Porto. Marinari grosolani o socotesc săracă cu duhul şi se poartă cu ea cu blândeţe. Dar nimeni nu a auzit de-o englezoaică înaltă sosită cu o corabie din Bahia. Eşti în Azore, priveşti marea, jelind ca Ariadne? Nu ştim. Timpul trece. Fiica dumitale e cuprinsă de disperare. Dar întâmplarea face să-i ajungă la urechi povestea unei femei salvate de pe o insulă unde a stat ruptă de lume, în compania unui bătrân şi a sclavului negru al acestuia. Să fie oare această femeie mama ei? Ia urma zvonurilor din Bristol până la Londra, până la casa unde femeia a lucrat o perioadă scurtă de timp (e vorba de casa din Kensington Row). Acolo află numele femeii. La fel ca al ei.

Prin urmare, avem cinci părţi cu totul: pierderea fiicei, căutarea fiicei în Brazilia; abandonarea căutării şi aventura de pe insulă; fiica începe căutarea; reunirea fiicei cu mama. Aşa construim o carte: pierdere, apoi căutare, apoi regăsire; început, mijloc, sfârşit. Cât despre noutate, aceasta e oferită de episodul insulei — în fapt, a doua parte a mijlocului — şi de răsturnarea de situaţie, fiica preluând căutarea abandonată de mamă.

Toată bucuria ce mă cuprinsese când găsisem drumul până la Foe s-a evaporat. Mă simţeam grea ca plumbul.

— Insula nu e o poveste în sine, a spus Foe blând, punându-şi o mână pe genunchiul meu. Putem să-i dăm viaţă doar dacă o introducem într-o poveste mai mare. În sine, e la fel de bună ca o barcă plină de apă, purtată zi după zi de apele pustii ale oceanului, până într-o zi când, umilă şi pe tăcute, se scufundă. Insulei îi lipsesc lumina şi umbra. Prea e la fel tot timpul. Ca un dărab de pâine. Ne va ţine în viaţă, bineînţeles, dacă nu

putem trăi fără să citim; dar cine s-ar mulţumi cu ea, când există bucate mai gustoase şi prăjituri?

— În scrisorile pe care nu le-ai citit, am zis eu, îţi scriam despre convingerea mea că, dacă povestea pare prostească, e pentru că se încăpăţânează să tacă. Umbra despre care spui că lipseşte e acolo: e pierderea limbii lui Vineri.

Foe n-a zis nimic, iar eu am continuat:

— Povestea despre limba lui Vineri este o poveste pe care eu nu pot s-o spun. Adică, se pot spune multe poveşti despre limba lui Vineri, dar adevărata poveste e îngropată în Vineri, care e mut. Adevărata poveste nu va putea fi auzită decât atunci când, prin artă, am găsit un mijloc de a-i da glas lui Vineri.

Domnule Foe, am continuat eu, vorbind tot mai greu, când am locuit în casa dumitale, uneori zăceam trează în camera de la etaj, ascultând pulsul sângelui în urechile mele şi tăcerea lui Vineri, de jos, o tăcere ce urca pe scară ca fumul. Ca un vârtej de fum negru. Nu trecea mult şi nu mai puteam respira, simţeam că mă sufoc în pat. Plămânii, inima, capul mi-erau pline de fum negru. Trebuia să sar din pat, să dau perdelele la o parte, să-mi scot capul pe fereastră, să respir aer curat şi să văd cu ochii mei că stelele încă erau pe cer.

În scrisorile mele, ţi-am spus povestea dansului lui Vineri. Dar nu ţi-am spus întreaga poveste.

După ce Vineri ţi-a descoperit robele şi peruca, şi le-a luat drept veşminte, îşi petrecea zile întregi rotindu-se, dansând, cântând în felul său. Ceea ce nu ţi-am spus e că pentru dans purta numai robele şi peruca. Când stătea nemişcat, era acoperit până la glezne; dar când se rotea, robele se înfoiau în jurul lui, într-atât încât îţi venea să crezi că scopul dansului său era să-ţi înfăţişeze goliciunea de dedesubt.

Acum, când Cruso mi-a zis că negustorii de sclavi aveau obiceiul să taie limbile prizonierilor, pentru a-i face mai docili, mărturisesc că m-am

întrebat dacă nu folosea o figură de stil, din delicateţe; dacă nu cumva pierderea limbii însemna, în fapt, nu numai mutilarea cu pricina, ci şi alta, mult mai atroce; dacă prin sclav mut trebuia să înţeleg un sclav scopit.

Când am auzit zumzetul în acea primă dimineaţă şi am venit la uşă şi am fost întâmpinată de spectacolul cu Vineri dansând, cu robele zburând în jurul lui, am fost atât de uluită, că m-am uitat în gura căscată şi fără ruşine la ceea ce până atunci îmi fusese ascuns. Căci deşi îl văzusem pe Vineri gol şi înainte, o făcusem numai de la distanţă: pe insula noastră, respectasem bunele-cuviinţe cât am putut de mult, şi Vineri în egală măsură cu noi.

Ţi-am spus de sila pe care am resimţit-o când Cruso i-a deschis lui Vineri gura, să-mi arate că nu are limbă. Ce voia Cruso să văd, de la ce anume mi-am ferit privirile, era ciotul gros din fundul gurii, pe care mai târziu îl vedeam în minte bâţâindu-se, încordându-se cuprins de emoţie când Vineri încerca să se exprime, ca un vierme tăiat în două care se contorsionează în ghearele morţii. Din acea noapte, m-am temut tot timpul că dovada unei mutilări încă şi mai hidoase ar putea să mi se înfăţişeze privirilor.

În timpul dansului, nimic nu stătea nemişcat şi totuşi totul stătea nemişcat. Roba rotitoare era un clopot stacojiu aşezat pe umerii lui Vineri, învăluindu-l; Vineri era coloana neagră din mijloc. Ce îmi fusese ascuns îmi era înfăţişat. Am văzut, sau ar trebui să spun, ochii mi-erau deschişi la ceea ce le era înfăţişat.

Am văzut şi am crezut că am văzut, deşi după aceea mi-am amintit de Toma, care şi el a văzut, dar nu i-a venit să creadă până nu a pus mâna pe rană.

Nu ştiu cum se poate scrie despre asemenea treburi într-o carte, dacă nu sunt ascunse în figuri de stil. Când am auzit prima oară de dumneata, mi

s-a spus că eşti un om foarte discret, un fel de cleric, care, în răstimpul muncii sale, a auzit cele mai întunecate mărturisiri din partea pocăiţilor aflaţi pe culmile disperării. Nu voi îngenunchea în faţa lui ca unul dintre nemernicii lui, m-am jurat eu, cu gura plină de mărturii greu de rostit; ci voi spune simplu şi curat ce poate fi spus, şi voi lăsa nespus ce nu poate fi spus. Şi totuşi, iată-mă, revărsându-mi cele mai întunecate secrete în faţa dumitale! Eşti ca unul dintre acei libertini notorii împotriva cărora femeile se înarmează, dar faţă de care se dovedesc, ele, neputincioase până la urmă, însăşi notorietatea fiind arma cea mai vicleană a seducătorului.

— Nu mi-ai spus tot ce am nevoie să ştiu despre Bahia, a zis Foe.

— Mi-am zis (n-am mărturisit asta până acum?): E ca păianjenul răbdător care şade în mijlocul plasei lui, aşteptând ca prada să vină la el. Şi când ne zbatem în strânsoarea lui, iar el îşi cască fălcile să ne devore, şi cu ultima răsuflare scoatem un ţipăt, el zâmbeşte subţire şi zice: „Nu te-am poftit în vizită, ai venit de bunăvoie".

S-a lăsat o tăcere lungă între noi. „Aruncată pe ţărmuri pe care nu m-am gândit niciodată să le vizitez" — cuvintele mi-au venit fără să le caut. Care era înţelesul lor? De jos din stradă se auzea o femeie suduind. O tiradă fără sfârşit. Am zâmbit — nu m-am putut abţine —, Foe a zâmbit şi el.

— Cât despre Bahia, am reluat eu, e vrerea mea să spun atât de puţine. Povestea din care vreau să ajung cunoscută este povestea insulei. Îl numeşti episod, eu spun că este o poveste cu cap şi coadă. Începe cu naufragiul meu pe ţărmul ei şi se termină cu moartea lui Cruso şi întoarcerea lui Vineri şi a mea în Anglia, eu plină de speranţe noi. În această poveste mai mare sunt cuprinse poveştile despre cum am ajuns să fiu abandonată pe mare (aşa cum i-am relatat lui Cruso), despre naufragiul lui Cruso şi primii ani pe insulă (aşa

cum mi-a relatat Cruso), şi povestea lui Vineri, care de fapt nu e o poveste, ci o enigmă sau o gaură în naraţiune (în mintea mea apare ca o butonieră, atent surfilată, dar goală, aşteptând nasturele). Una peste alta, e o naraţiune cu început şi sfârşit, care are şi digresiuni plăcute, dar îi lipseşte un mijloc substanţial şi variat, în locul unde Cruso a petrecut prea mult timp trudind la terase, şi eu prea mult hoinărind pe ţărmuri. La un moment dat, ai propus să umpli mijlocul născocind canibali şi piraţi. Lucru cu care nu sunt de acord, pentru că nu e adevărat. Acum vii şi zici să reduci insula la un episod în istoria unei femei care îşi caută fiica pierdută. Nici cu asta nu sunt de acord.

Cel mai vădit greşeşti prin aceea că nu reuşeşti să faci deosebirea între tăcerile mele şi tăcerile cuiva care e ca Vineri. El nu poate mânui cuvintele, prin urmare nu are cum să se apere împotriva remodelării sale în fiecare zi, după cum cer dorinţele altora. Eu spun că este canibal, şi el devine canibal; zic că e spălător de rufe, şi el devine spălător de rufe. Care e adevărul lui Vineri? Vei răspunde: nu e nici canibal, nici spălător de rufe, sunt doar denumiri, nu-i ating esenţa, el e un trup real, e el însuşi, Vineri e Vineri. Dar nu e aşa. Nu contează cum se vede pe sine (se vede el în vreun fel? — cum ne poate spune?), ceea ce vede lumea la el e ce fac eu din el. Prin urmare, tăcerea lui Vineri e o tăcere neajutorată. El e copilul tăcerii lui, un copil nenăscut, un copil aşteptând să fie născut, care nu poate fi născut. Câtă vreme tăcerea pe care o păstrez eu despre Bahia şi despre alte lucruri este voită, intenţionată: e tăcerea mea proprie şi personală. Afirm că Bahia este o lume în sine, iar Brazilia o lume încă şi mai mare. Bahia şi Brazilia nu ţin de o poveste despre insulă, nu pot fi înghesuite în graniţele ei. Bunăoară: pe străzile din Bahia vei vedea negrese ducând platouri cu produse spre vânzare. Dă-mi voie să-ţi enumăr câteva dintre aceste produse. *Pamonhas,* sau turte

de porumb indian; *quimados*, făcute din zahăr, în franceză li se spune *bon-bons; păo de milho*, o prăjitură- biscuit făcută cu porumb, şi *păo de arroz*, făcută cu orez; de asemenea, *rolete de cana*, cornuri din trestie de zahăr. Astea sunt numele ce-mi vin în minte; dar sunt multe altele, dulci, savuroase, şi toate se află pe aceeaşi tavă a cofetarului, la orice colţ de stradă. Gândeşte-te câte ciudăţenii şi noutăţi se află în oraşul ăsta plin de vigoare, unde mulţimi de oameni străbat străzile, zi şi noapte, indieni în pielea goală, din păduri, dahomeeni negri ca abanosul, lusitani mândri, corcituri de toate nuanţele, unde negustorii graşi sunt purtaţi în litiere de sclavii lor, în mijlocul procesiunilor de flagelanţi şi dansatori care se rotesc, şi vânzători ambulanţi de mâncare, şi gloate ce se duc să vadă luptele de cocoşi. Cum să închizi Bahia între copertele unei cărţi? Numai locurile mici şi abia populate pot fi subjugate şi supuse în cuvinte, precum insulele pustii şi casele singuratice. Unde mai pui că fiica mea nu se mai găseşte în Bahia, ci s-a dus în adâncul ţării, într-o lume atât de întinsă şi de ciudată, încât nici n-o pot concepe, o lume de câmpii şi plantaţii asemenea celei lăsate în urmă de Cruso, unde împărat este furnica şi totul e cu capul în jos.

Vezi bine că nu sunt unul dintre acei hoţi sau bandiţi de-ai dumitale, care bâiguie o confesiune, după care sunt mânaţi cu biciul până la Tyburn[2] şi tăcerea eternă, lăsându-te să faci din poveştile lor ce-ţi trece prin minte. Încă îmi stă în puteri să călăuzesc şi să îndrept. Şi mai ales, să nu mărturisesc. Prin asemenea mijloace încă reuşesc să fiu părintele poveştii mele.

Rândul lui Foe:

— Există o poveste pe care aş vrea s-o auzi, Susan, din timpul în care vizitam Newgate[3]. O femeie, hoaţă condamnată, când să fie dusă la căruţa ce urma să se îndrepte spre Tyburn, a cerut un pastor, ca să-i încredinţeze adevărata ei

spovedanie; cea făcută întâiaşi dată, zicea ea, era falsă. Prin urmare, a fost convocat ordinarul. Lui i-a mărturisit ea încă o dată furtişagurile de care era acuzată şi multe altele; a mărturisit multe necurăţenii şi blasfemii, a mărturisit că abandonase doi copii, iar pe-al treilea îl sufocase în leagăn.

A mărturisit că avea un soţ în Irlanda şi un soţ deportat în Carolina şi un soţ întemniţat taman acum, când e şi ea acolo, în Newgate, toţi trei soţii în viaţă.

A descris în amănunt fărădelegi de când era o femeie tânără şi fărădelegi din copilăria ei, până când, în cele din urmă, când soarele era sus pe cer şi temnicerul bătea la uşă, capelanul a oprit-o din vorbit. „îmi vine greu să cred, doamnă... — a zis el — „că o singură viaţă ar fi fost de ajuns pentru a comite toate aceste fărădelegi. Chiar eşti într-atât de păcătoasă pe cât încerci sa mă convingi?" „Dacă nu spun adevărul, cucernice părinte — a răspuns femeia (o irlandeză, ca să ştii) —, atunci nu abuzez oare de împărtăşanie şi nu e acesta un păcat încă şi mai mare decât cele mărturisite, fiind nevoie de încă o spovedanie şi de şi mai multă căinţă? Şi dacă nu mă căiesc cu adevărat (oare mă căiesc cu adevărat? — mă uit în inima mea şi nu pot răspunde, într-atât de întunecată este), atunci mărturisirea mea nu este cumva falsă, iar păcatul şi mai mare?“ Femeia ar fi continuat să se spovedească şi să-şi spună spovedania sub semnul întrebării cât era ziua de lungă, până când ar fi adormit căruţaşul, iar plăcintării şi mulţimea ar fi plecat la casele lor, de n-ar fi ridicat capelanul mâinile şi n-ar fi absolvit-o de păcate cu voce răsunătoare, în ciuda protestelor ei că nu-şi încheiase povestea, după care a luat-o iute din loc.

— De ce-mi spui povestea asta? l-am întrebat eu. Sunt femeia căreia i-a sosit ceasul să fie dusă la spânzurătoare, iar dumneata eşti capelanul?

— Eşti liberă să dai poveştii orice înţeles doreşti, a replicat Foe. Pentru mine, morala

poveştii e că vine o vreme când trebuie să dăm lumii socoteală despre noi înşine, după care să avem grijă pentru totdeauna să ne ţinem gura.

— Eu consider că morala e că ultimul cuvânt îl are cel care are şi cea mai mare putere. Cu alte cuvinte, călăul şi ajutoarele lui, mari şi mici deopotrivă. Dacă aş fi eu irlandeza, nu mi-aş găsi liniştea în mormânt ştiind cărui tălmăcitor i s-a încredinţat povestea ultimelor mele ceasuri.

— Atunci să-ţi mai spun o poveste. O femeie (alta) a fost condamnată la moarte — nu mai ţin minte pentru ce crimă. Ziua fatidică se apropia, şi ea era tot mai deznădăjduită, pentru că nu găsea pe nimeni căruia să-şi încredinţeze spre creştere pruncul, o fetiţă care se afla cu ea în celulă. În cele din urmă, unul dintre temniceri, înduioşându-se de starea ei, a vorbit cu nevasta lui şi s-au învoit să adopte copilul. Când această femeie condamnată şi-a văzut pruncul în siguranţă, în braţele mamei adoptive, s-a întors către cei care o păzeau şi le-a spus: „Acum puteţi face cu mine ce vreţi. Pentru că am scăpat din temniţa voastră; tot ce mai aveţi aici e coconul" (probabil gândindu-se la coconul pe care îl lasă în urmă fluturele când vine pe lume). E o poveste din alte vremuri; azi nu ne mai purtăm faţă de mame cu atâta barbarie. Şi totuşi îşi păstrează înţelesul, iar înţelesul este: Există mai multe feluri, nu numai unul, de a trăi etern.

— Domnule Foe, nu am talentul de a oferi parabole, una după alta, aşa cum un scamator scoate trandafiri din mânecă. Recunosc, a fost o vreme când am sperat să ajung vestită, să văd cum se întorc capete pe stradă după mine şi să-i aud pe oameni şoptind: „Uite-o pe Susan Barton, naufragiata". Dar a fost o ambiţie vană, la care am renunţat de mult. Priveşte-mă. N-am mâncat de două zile. Hainele mi s-au zdrenţuit, părul îmi atârnă laţe. Arăt ca o bătrână, o ţigancă bătrână şi jegoasă. Dorm pe praguri, în cimitire, sub poduri. Îţi imaginezi că această viaţă de cerşetoare este

ceea ce-mi doresc? Cu o baie şi veşminte noi şi o scrisoare de recomandare din partea dumitale, mâine aş putea să-mi găsesc o slujbă de bucătăreasă într-o casă onorabilă, o poziţie confortabilă, zic eu. Aş putea să mă întorc pe de-a-ntregul la viaţa unui trup real, viaţa pe care o recomanzi dumneata. Dar viaţa de acum este abjectă. E viaţă de obiect. O curvă folosită de bărbaţi e folosită ca trup real. Valurile m-au prins şi m-au aruncat pe ţărmul unei insule, iar un an mai târziu aceleaşi valuri au adus o corabie, să mă salveze, şi despre adevărata poveste a acelui an, povestea aşa cum ar trebui văzută în marea orânduire a lucrurilor din natură, gândită de Dumnezeu, ştiu tot atât de puţine ca un nou-născut. De aceea nu-mi pot găsi odihna, de aceea vin după dumneata până în ascunzătoarea dumitale, aşa cum se ţine boala de om. Aş fi aici dacă n-aş crede că dumneata eşti cel sortit mie, singurul sortit să spună povestea mea adevărată?

Cunoşti povestea Muzei, domnule Foe? Muza e o femeie, o zeiţă, care îi vizitează pe poeţi în timpul nopţii şi le zămisleşte poveşti. Mai târziu, poeţii spun că ea vine în ceasul celei mai adânci disperări a lor şi îi atinge cu focul sacru, după care condeiele lor, secate până în acea clipă, încep să curgă. Când mi-am scris amintirile pentru dumneata şi am văzut cum semănau cu o insulă sub pana mea, anoste, goale, lipsite de viaţă, îmi doream să existe o fiinţă asemenea unei Muze — bărbat, un zeu tânăr care să le viziteze pe autoare noaptea şi să facă astfel încât condeiele lor să curgă. Dar între timp, m-am dumirit. Muza este şi zeiţă, şi zămislitoare. Eu nu am fost menită să fiu mama poveştii mele, ci să o zămislesc. Nu sunt eu cea menită, ci dumneata. Dar de ce e nevoie să-mi susţin cauza? Când i se cere unui bărbat care vine să te curteze să vorbească în silogisme? De ce să mi se ceară mie aşa ceva?

Fără să răspundă, Foe a traversat încăperea spre alcovul ascuns după perdea şi s-a întors cu o oală.

— Aici sunt pişcoturi cu pastă de migdale, făcute după reţeta italiană, a zis el. Din păcate, e tot ce pot să-ţi ofer.

Am luat unul şi l-am gustat. Era atât de fin, încât mi s-a topit pe limbă.

— Hrana zeilor, am observat eu.

Foe a zâmbit şi a clătinat din cap. I-am întins un pişcot lui Vineri, care mi l-a luat apatic din mână.

— În scurt timp vine băiatul Jack, a zis Foe: o să-l trimit să ne aducă ceva pentru cină.

S-a lăsat tăcerea. Mi-am îndreptat privirile spre turlele şi acoperişurile de afară.

— Ţi-ai găsit un refugiu frumos, am zis, un adevărat cuib de vulturi. Eu mi-am scris amintirile la flacăra lumânării, într-o cameră fără ferestre, ţinând hârtia pe genunchi. Ce crezi, oare de aceea sunt atât de anoste — din pricină că vederea îmi era blocată, că nu puteam vedea?

— Nu e o poveste anostă, doar că e cam monotonă, a spus Foe.

— Nu e anostă ţinând cont că e adevărată. Dar ca aventură, chiar e plicticoasă. De aceea ai insistat să introducem canibali, nu-i aşa?

Foe şi-a înclinat prudent capul într-o parte şi-n alta.

— În Vineri aici de faţă, ai un canibal viu, am continuat eu. Poftim. Dacă e să ne luăm după Vineri, canibalii nu sunt mai puţin anoşti decât englezii.

— Sunt sigur că-şi pierd vivacitatea când sunt lipsiţi de carne de om, a replicat Foe.

S-a auzit un ciocănit la uşă şi în cameră a intrat băiatul care ne condusese până la casă.

— Bun venit, Jack! a strigat Foe. Doamna Barton, pe care ai cunoscut-o, va cina cu noi, prin urmare, vrei, te rog, să ceri porţie dublă?

A scos punga cu bani şi i-a dat lui Jack câţiva gologani.

— Nu-l uita pe Vineri, m-am băgat eu.

— Şi-o porţie pentru Vineri, servitorul, negreşit, a zis Foe.

Băiatul a plecat.

— L-am găsit pe Jack printre vagabonzii şi orfanii care dorm în cenuşarul de la sticlărie. Are zece ani, din câte zice el, dar e deja un hoţ de buzunare neîntrecut.

— Nu-ncerci să-l îndrepţi? am întrebat eu.

— Să fac din el un om cinstit ar însemna să-l condamn la azilul săracilor, a zis Foe. Ai vrea să vezi un copil la azilul săracilor, din pricina unor batiste?

— Nu; însă dumneata îl pregăteşti pentru închisoare, am replicat eu. Nu poţi să-l iei la dumneata, să-l înveţi să scrie şi să citească, şi să-l trimiţi în ucenicie?

— De-ar fi să fac astfel, ai habar câţi ucenici ar fi să doarmă pe podelele mele, toţi cei pe care i-am cules de pe străzi? a zis Foe. Mâine-poimâine m-ar socoti stăpân de hoţi şi m-ar arunca în temniţă. Jack îşi trăieşte propria viaţă, şi o face mai bine decât aş putea să i-o fac eu.

— Şi Vineri are o viaţă a lui, am zis eu, dar asta nu înseamnă că-l trimit în stradă.

— De ce nu?

— Pentru că e neajutorat, am zis eu. Pentru că Londra e ceva străin pentru el. Pentru că ar fi luat drept un sclav fugar şi ar fi vândut şi dus în Jamaica.

— Nu crezi că mai degrabă l-ar lua cei de-un neam cu el şi l-ar îngriji şi i-ar da de mâncare? a întrebat Foe. În Londra sunt mai mulţi negri decât îţi poţi imagina. Mergi pe Mile End Road într-o după-masă de vara, sau în Paddington, şi-o să vezi. N-ar fi Vineri mai fericit printre alţi negri? Şi ar putea câştiga bănuţi cântând într-o formaţie ambulantă. Sunt multe formaţii din astea de muzicanţi. I-aş dărui flautul meu.

M-am uitat la Vineri. Mă înşelam, sau chiar am zărit o sclipire în ochii lui, semn că înţelegea?

— Înţelegi, Vineri, ce zice domnul Foe? l-am întrebat eu.

M-a privit nătâng.

— Sau dacă am avea târguri pentru slugi la Londra, aşa cum sunt în vestul ţării, a zis Foe, Vineri ar putea sta la rând, cu săpăliga pe umăr, şi ar putea fi angajat ca grădinar, şi n-ar fi nevoie să scoată niciun cuvânt.

Jack s-a întors, aducând o tavă acoperită dinspre care venea un miros apetisant. A pus tava pe masă şi i-a şoptit ceva lui Foe.

— Dă-ne câteva minute, apoi adu-le aici, a zis Foe, iar către mine: Avem musafiri, dar întâi să mâncăm.

Jack adusese carne de vită prăjită, cu sos, o jimblă de trei penny şi un ulcior de bere. Cum nu erau decât două farfurii, am mâncat întâi eu şi Foe, după care am umplut din nou farfuria mea şi i-am dat-o lui Vineri.

S-a auzit un ciocănit. Foe a deschis uşa. Lumina a căzut pe fata pe care o părăsisem în Pădurea Epping; în spatele ei, în umbră, o altă femeie. În timp ce eu stăteam ca lovită cu leuca, fata a traversat încăperea, m-a îmbrăţişat şi m-a sărutat pe obraz. Am simţit că mă ia cu frig şi că mă prăbuşesc pe podea.

— Şi iat-o pe Amy, a zis fata. Amy, din Deptford, doica din copilăria mea.

Urechile îmi bubuiau, dar am reuşit totuşi să mă răsucesc spre Amy. Am văzut o femeie suplă, cu trăsături plăcute, o femeie cam de vârsta mea, ale cărei bucle blonde se zăreau de sub bonetă.

— Mă bucur să te cunosc, am murmurat eu, dar sunt sigură că nu te-am văzut niciodată înainte.

Cineva mi-a atins braţul. Era Foe: m-a dus la scaun, m-a îndemnat să mă aşez şi mi-a dat un pahar cu apă.

— O ameţeală trecătoare, am zis.

El a dat din cap.

— Prin urmare, suntem cu toţii aici, a zis Foe. Vă rog să vă aşezaţi, Susan, Amy — şi le-a arătat patul.

Băiatul Jack stătea în picioare lângă Foe, uitându-se curios la mine. Foe a aprins o a doua lampă şi a pus-o pe poliţă, deasupra căminului.

— Jack o să se ducă imediat să aducă nişte cărbuni şi o să ne facă focul, nu-i aşa Jack?

— Da, domnule.

— Se face târziu, am zis eu, Vineri şi cu mine nu mai rămânem.

— Nici să nu te gândeşti să pleci, a zis Foe. Nu ai unde să te duci; în plus, când ai mai fost într-o asemenea companie?

— Niciodată, am răspuns eu. În viaţa mea n-am fost într-o asemenea companie. Am crezut că aceasta este o casă unde se închiriază camere, dar acum văd că e un loc de întâlnire al actorilor. Ar fi inutil să spun, domnule Foe, că aceste femei îmi sunt străine, pentru că dumneata îmi vei zice că le-am uitat şi apoi, la îndemnul dumitale, ele vor începe să depene poveşti fără sfârşit despre un trecut în care ele susţin că am avut şi eu un rol.

Ce pot face altceva decât să protestez şi să spun că nu e adevărat? Cunosc la fel de bine ca dumneata multele şi nenumăratele feluri în care ne putem amăgi singuri. Dar cum să trăim dacă nu credem că ştim cine suntem şi cine am fost? Dacă aş fi într-atât de amabilă pe cât doreşti dumneata să fiu — să fiu dispusă să accept că, deşi cred că fiica mea a fost înghiţită de întinderile ierboase ale Braziliei, e foarte posibil ca ea să-şi fi petrecut ultimul an în Anglia, iar acum e aici, în încăperea asta, într-o formă pe care eu nu reuşesc s-o recunosc — căci fiica de care îmi amintesc este înaltă, cu părul negru, şi are un nume cu totul diferit —, să fiu ca o sticlă care saltă pe valuri, cu o hârtie scrisă înăuntru, care ar putea foarte bine să fie un mesaj de la un puşti care-şi pierde vremea

pescuind în gârlă, sau de la un marinar rătăcit pe marea învolburată —, să fiu un simplu receptacul dispus să accept orice poveste se îndeasă în mine, cu siguranţă te-ai lepăda de mine, cu siguranţă ţi-ai spune: „Asta nu e femeie, ci o casă de cuvinte, goală pe dinăuntru, fără substanţă" — nu-i aşa?

Eu nu sunt o poveste, domnule Foe. Poate că te impresionez ca poveste, pentru că am început povestea despre mine fără nicio introducere, doar alunecând peste marginea bărcii în apă şi înotând spre ţărm. Dar viaţa mea nu a început în valuri. A existat o viaţă înainte de apă, care se întindea până la căutările mele disperate în Brazilia, şi de acolo până la anii când fiica mea încă era cu mine, şi până la ziua în care m-am născut. Toate acestea compun o poveste pe care nu doresc s-o spun. Nu doresc s-o spun pentru că nimănui, nici măcar dumitale, nu datorez nicio dovadă că sunt o fiinţă reală, cu o istorie reală în lume. Prefer să povestesc despre insulă, despre mine, şi Cruso, şi Vineri, şi despre ce-am făcut noi trei acolo: pentru că sunt o femeie liberă care îşi afirmă libertatea prin aceea că-şi deapănă povestea aşa după cum pofteşte.

Aici m-am oprit, fără suflu. Fata şi femeia pe nume Amy mă priveau intens, am văzut asta, dar cu ceva ce aducea a prietenie în atitudinea lor. Foe a dat din cap, ca pentru a mă încuraja. Băiatul stătea nemişcat, cu o lopată de cărbuni în mână. Chiar şi Vineri mă aţintea cu privirea.

Am traversat încăperea. Am observat că fata nici măcar n-a clipit când m-am apropiat. Ce altă dovadă îmi mai trebuia? m-am întrebat; am luat-o în braţe, am sărutat-o pe buze şi am simţit-o abandonându-se şi sărutându-mă la rândul ei, aproape aşa cum răspunzi sărutului unui iubit. Mă aşteptasem să se dizolve la atingerea mea, carnea ei să se prefacă-n praf şi pulbere şi să plutească precum cenuşa hârtiei? Am strâns-o tare, mi-am înfipt degetele în umerii ei. Asta să fie cu adevărat

carnea fiicei mele? Am deschis ochii şi am văzut faţa lui Amy Ia câteva degete de a mea, cu buzele întredeschise ca pentru a primi un sărut.

— Nu-mi seamănă în niciun fel, am murmurat eu.

Amy a clătinat din cap.

— E cu adevărat copilul pântecului tău, a răspuns ea. E ca tine în feluri tainice.

M-am dat un pas îndărăt.

— Eu nu vorbesc de feluri tainice, am zis, eu vorbesc de ochi albaştri şi de păr castaniu — şi aş fi putut să pomenesc şi de gura mică, neajutorată, moale, dacă aş fi vrut să jignesc.

— E copilul tatălui şi în egală măsură al mamei, a zis Amy.

La care eram gata să răspund că dacă fata era copilul tatălui, atunci tatăl ei trebuie să fie cu totul opus mie, şi nu ne căsătorim cu aceia care ne sunt opuşi, ne căsătorim cu bărbaţi care sunt ca noi în feluri subtile, dar brusc mi-am dat seama că aş vorbi la pereţi, căci lumina din ochii lui Amy nu era prietenoasă, ci dementă.

— Domnule Foe, am zis, răsucindu-mă spre el — şi cred că acum în privirile mele se citea disperare autentică, şi el a văzut asta —, nu mai ştiu în ce soi de casă am nimerit. Îmi spun că acest copil, care zice că se numeşte aşa cum mă numesc şi eu, este o fantomă, o fantomă reală, dacă există asemenea creaturi, care mă bântuie din motive pe care nu le pot pricepe şi care aduce după sine şi alte fantome. Se dă drept fiica pe care am pierdut-o în Bahia, îmi spun eu, şi este trimisă de dumneata drept mângâiere; dar cum nu te pricepi să invoci fantome, te foloseşti de cineva care nu seamănă câtuşi de puţin cu fiica mea sau poate că în sinea dumitale îţi spui că fiica mea e moartă şi îi chemi fantoma, dar ţi se trimite o fantomă care din întâmplare poartă numele meu, dimpreună cu o însoţitoare. Astea sunt presupoziţiile mele. Cât

despre băiat, nu pot spune dacă şi el e fantomă sau nu, dar nici nu are importanţă acest lucru.

Însă dacă aceste femei sunt creaturi ale dumitale, care mă vizitează pentru că aşa le-ai poruncit dumneata, care rostesc cuvinte pe care dumneata le-ai pregătit pentru ele, atunci cine sunt eu şi, chiar aşa, cine eşti dumneata? M-am prezentat dumitale în cuvinte despre care ştiam că îmi aparţin — m-am lăsat să cad în apă din barcă, am început să înot, părul plutea în jurul meu şi aşa mai departe, îţi aminteşti cuvintele — şi o vreme lungă după aceea, când îţi scriam scrisorile acelea care n-au fost niciodată citite de dumneata, iar mai târziu n-au fost trimise, şi în cele din urmă nici măcar n-au fost scrise pe hârtie, am continuat să cred că eu sunt autoarea.

Cu toate acestea, în aceeaşi încăpere cu dumneata, în sfârşit, unde cu siguranţă nu e nevoie să-ţi relatez fiecare acţiune a mea — mă ai sub ochi, nu eşti orb —, eu continui să descriu şi să explic. Ascultă! Descriu scara întunecată, camera goală, alcovul cu perdea, elemente de o mie de ori mai familiare dumitale decât mie; îţi spun despre cum arăţi dumneata şi cum arăt eu, redau cuvintele dumitale şi pe ale mele. De ce vorbesc, cu cine vorbesc, când nu e nevoie de vorbe?

La început m-am gândit că o să-ţi spun povestea insulei şi, după ce voi isprăvi cu asta, mă voi întoarce la viaţa mea de dinainte. Dar acum toată viaţa mea se transformă în poveste, iar mie nu-mi mai rămâne nimic care să-mi aparţină. M-am gândit că eu sunt eu însămi, iar fata asta, o creatură dintr-un alt ordin, care rosteşte cuvinte pe care le-ai născocit dumneata pentru ea. Dar acum am numai îndoieli. Nu mi-a mai rămas decât îndoiala. Sunt îndoiala însăşi. Cine vorbeşte cu vocea mea? Şi eu sunt o fantomă? Cărui ordin aparţin eu? Iar dumneata, cine eşti dumneata?

Cât am zis toate acestea, Foe a stat neclintit, lângă şemineu. Aşteptam un răspuns, căci

întotdeauna înainte a avut replica la îndemână. În loc de asta, s-a apropiat de mine, hodoronc-tronc, m-a luat în braţe şi m-a sărutat; şi, aşa cum răspunsese fata înainte, mi-am simţit buzele răspunzând la sărutul său (dar cui mărturisesc eu asta?), aşa cum buzele femeii răspund buzelor iubitului.

Acesta era răspunsul lui — anume că el şi eu eram bărbat şi femeie, că bărbatul şi femeia sunt dincolo de cuvinte? Halal răspuns, dacă despre asta era vorba, mai degrabă demonstraţie decât răspuns, care nu l-ar satisface pe niciun filozof. Amy, fata şi Jack zâmbeau încă şi mai larg decât înainte. Simţind că mă sufoc, m-am smuls din îmbrăţişare.

— Demult de tot, domnule Foe, am zis eu, ai scris povestea (am găsit-o în biblioteca dumitale şi i-am citit-o lui Vineri, ca să treacă timpul) unei femei care şi-a petrecut o după-masă discutând cu o prietenă apropiată, iar la sfârşitul după-amiezii, şi-a îmbrăţişat prietena şi şi-a luat rămas-bun de la ea, până la următoarea întâlnire. Dar ea nu ştia că prietena ei murise cu o zi înainte, la mulţi kilometri depărtare, iar ea stătuse de vorbă cu o fantomă. Doamna asta se numea Barfield, îţi aminteşti, desigur. Prin urmare, trag concluzia că ştii că fantomele pot sta de vorbă cu noi, ne pot îmbrăţişa, ne pot săruta.

— Scumpa mea Susan, a zis Foe —, iar eu n-am putut să-mi păstrez aerul sever când el a rostit aceste cuvinte, nu mi se mai spusese scumpă Susan de mulţi ani, Cruso în niciun caz nu mi-a spus aşa vreodată —, scumpa mea Susan, despre care dintre noi e fantomă şi care nu e, eu unul nu am nimic de spus: la o asemenea întrebare nu putem decât să ne uităm în tăcere, ca pasărea în faţa şarpelui, sperând să nu ne înghită.

Dar dacă nu te poţi scutura de îndoielile tale, să-ţi spun ceva ce te-ar putea mângâia. Hai să privim în faţă cea mai mare temere a noastră, anume că

toţi am fost chemaţi pe lumea asta dintr-un alt ordin (pe care l-am uitat între timp), de către un magician necunoscut nouă, aşa cum spui că eu le-aş fi invocat prin vrăji pe fiica ta şi pe însoţitoarea ei (ceea ce nu am făcut). După care vin şi întreb: prin asta ne-am pierdut libertatea? Dumneata, bunăoară, eşti mai puţin stăpână pe viaţa dumitale? Devenim, prin forţa lucrurilor, marionete într-o poveste al cărei sfârşit este invizibil pentru noi şi către care suntem mânaţi ca nişte indivizi condamnaţi? Fiecare în felul său, dumneata şi cu mine, ştim câtă hoinăreală înseamnă meseria scrisului; în mare măsură, acelaşi lucru înseamnă şi invocarea. Stăm, ne uităm pe geam şi un nor asemenea unei cămile trece prin faţa noastră şi, înainte să ne dăm seama, imaginaţia noastră ne-a şi dus până în nisipurile din Africa, iar eroul nostru (nimeni altul decât noi înşine deghizaţi) se bate în iatagane cu un tâlhar maur. Încă un nor trece prin faţa noastră, seamănă cu o corabie, şi cât ai clipi suntem aruncaţi pe ţărm, pe o insulă pustie, şi ne cuprinde disperarea. Avem vreo pricină să credem că vieţile ce ne sunt date să le trăim urmează vreun drum mai drept decât aceste aventuri năbădăioase?

Ştiu, vei spune că eroii şi eroinele aventurilor sunt oameni simpli, neînstare de asemenea îndoieli ca acelea pe care le trăieşti dumneata în privinţa propriei vieţi. Dar te-ai gândit vreo clipă că îndoielile dumitale pot să facă parte din povestea pe care o trăieşti, fără să aibă vreo greutate mai mare decât oricare alta dintre aventurile dumitale? Întreb, pur şi simplu.

Într-o viaţă petrecută scriind cărţi, crede-mă că mi s-a întâmplat de multe ori să mă pierd în labirintul îndoielilor. Am învăţat o şmecherie, anume să înfig un semn, un reper în pământ, acolo unde stau, încât, oriunde voi hoinări pe viitor, să am unde mă întoarce şi să nu mă rătăcesc mai mult decât m-am rătăcit deja. După ce l-am înfipt, merg mai departe; cu cât mă întorc mai des la reper

(semn, pentru mine, a orbirii mele şi a neputinţei), cu atât mai sigur sunt că m-am pierdut, dar mă simt şi mai îmbărbătat că mi-am găsit drumul înapoi.

Te-ai gândit cumva (şi cu asta închei) că în pribegiile dumitale, fără să ştii, ai lăsat în urmă un asemenea însemn pentru dumneata; sau, dacă alegi să crezi că nu eşti stăpână pe viaţa dumitale, ţi-a fost lăsat un însemn, o dovadă a orbirii de care am vorbit; şi că, din lipsa unui plan mai bun, căutarea dumitale a unui drum afară din labirint — dacă într-adevăr te-ai rătăcit sau te simţi pierdută — poate să înceapă din acel punct şi să te întorci la el de câte ori e nevoie, până descoperi că ai scăpat?

Foe şi-a îndreptat apoi atenţia asupra lui Jack, care de o vreme îl trăgea de mânecă. Au schimbat câteva cuvinte cu voce joasă; Foe i-a dat bani; şi cu un noapte-bună vesel, Jack a plecat. Apoi doamna Amy s-a uitat la ceas şi s-a mirat că e atât de târziu.

— Locuiţi departe? am întrebat eu.

Ea mi-a aruncat o privire ciudată.

— Nu, a zis, nu departe, câtuşi de puţin departe.

Pe fată nu prea o trăgea aţa să plece, dar eu am îmbrăţişat-o încă o dată şi am sărutat-o, ceea ce a părut s-o înveselească. Apariţiile ei, sau ivirile ei, sau ce-or fi fost, mă tulburau mai puţin acum, pentru că o cunoşteam mai bine.

— Vino, Vineri, am zis, e timpul să plecăm şi noi.

Dar Foe s-a împotrivit:

— Mă voi simţi cum nu se poate mai onorat dacă îţi vei petrece noaptea aici, a zis el. Şi oricum, unde vei găsi un pat?

— Atâta vreme cât nu plouă, avem o sută de paturi din care putem alege, toate tari, am replicat eu.

— Atunci rămâi cu mine, a zis Foe. În cel mai rău caz, ai un pat moale.

— Şi Vineri?

— Şi Vineri, a zis el.

— Dar unde o să doarmă Vineri?

— Unde ai vrea să doarmă Vineri?

— În orice caz, nu-l trimit în altă parte, am zis eu.

— Nici gând, a zis el.

— Atunci poate dormi în alcovul dumitale? am întrebat eu, arătând spre colţul camerei ascuns după perdea.

— De bună seamă, a răspuns el. O să aşez o saltea pe jos, şi o pernă.

— E destul atâta, am spus eu.

În timp ce Foe pregătea alcovul, eu l-am trezit e Vineri.

— Hai, am zis, în noaptea asta avem o casă, Vineri, am şoptit eu; şi dacă norocul rămâne cu noi, o să mai avem o masă mâine.

I-am arătat unde urma să doarmă şi am tras perdeaua. Foe a suflat în lampă şi l-am auzit cum se dezbracă. O clipă am ezitat, întrebându-mă de ce augur avea să fie pentru scrierea poveştii mele intimitatea ce avea să se nască între mine şi autorul ei. Am auzit arcurile scârţâind.

— Noapte bună, Vineri, am şoptit eu. Nu da atenţie stăpânei tale şi domnului Foe, totul e de bine.

Apoi m-am dezbrăcat, rămânând doar în cămaşă, mi-am desfăcut părul şi m-am vârât în aşternut.

O vreme, am zăcut în tăcere, Foe pe partea lui, eu pe a mea. Într-un târziu, Foe a spus:

— Uneori mă întreb cum ar fi dacă fiinţele lui Dumnezeu n-ar avea nevoie de somn. Dacă ne-am petrece toată viaţa treji, oare am fi mai buni, ca oameni, sau mai răi?

La un asemenea preludiu ciudat, n-am avut ce să răspund.

— Adică, a continuat el, am fi mai buni sau mai răi dacă n-am mai coborî noapte de noapte în noi înşine şi să întâlnim ceea ce întâlnim acolo?

— Anume ce? am întrebat eu.

— Partea mai întunecată din noi înşine. Partea mai întunecată şi alte fantome, a zis el. Apoi brusc Dumneata, Susan, dormi?

— Dorm destul de bine, în ciuda a tot, am răspuns eu.

— Şi te întâlneşti cu fantome în somn?

— Visez, dar siluetele care vin la mine în vise eu nu le numesc fantome.

— Şi atunci ce sunt?

— Amintiri, amintiri din ceasurile de trezie, frânte, amestecate, deformate.

— Şi sunt reale?

— La fel de reale sau de puţin reale ca amintirile ca atare.

— Am citit într-un autor italian bătrân despre un om care a vizitat — sau a visat că a vizitat — Iadul, a spus Foe. Acolo a întâlnit sufletele celor morţi. Unul dintre suflete plângea. „Să nu-ţi închipui, muritorule“ — a spus sufletul, adresându-i-se —, „că din pricină că nu sunt făcut din carne şi oase, lacrimile astea pe care le vezi nu sunt lacrimile unei dureri adevărate".

— Durere adevărată, de bună seamă, dar a cui? am întrebat eu. A fantomei, sau a italianului? I-am căutat mâna şi i-am strâns-o într-ale mele. Domnule Foe, chiar ştii cine sunt eu? Am venit la dumneata într-o zi, pe ploaie, când te grăbeai să pleci, şi te-am reţinut cu o poveste despre o insulă, pe care dumneata n-aveai niciun chef s-o auzi. („Greşeşti, draga mea“, a zis Foe, îmbrăţişându-mă.) M-ai sfătuit s-o aştern pe hârtie, am continuat eu, sperând probabil să citeşti despre întâmplări sângeroase pe mări vijelioase ori despre neruşinările brazilienilor. („Nu e adevărat, nu e adevărat! — a zis Foe râzând şi îmbrăţişându-mă —, mi-ai stârnit curiozitatea din prima clipă, eram nerăbdător peste poate să aud ce-mi vei povesti!") Dar nu, eu te urmăresc cu povestea mea anostă, aducându-ţi-o acum în refugiul dumitale cel mai

tainic, şi le mai aduc pe urmele mele şi pe aceste femei, fantome bântuind o fantomă, ca puricii care se iau după un alt purice. Astfel îţi apare dumitale, nu-i aşa?

— Şi de ce, Susan, să mă bântui dumneata pe mine, aşa cum zici?

— Pentru sângele dumitale. Nu de aceea se întorc fantomele: ca să bea sângele celor vii? Nu acesta e motivul adevărat pentru care umbrele l-au primit pe italianul tău?

În loc să-mi răspundă, Foe m-a sărutat din nou şi, sărutându-mă, mi-a muşcat atât de pătrunzător buza, încât am ţipat şi m-am ferit. Dar el m-a ţinut strâns şi eu i-am simţit cum îmi suge rana.

— Asta e felul de-a mă hrăni din cei vii, a murmurat el.

În clipa următoare, era pe mine şi aproape că aş fi crezut că mă aflam din nou în braţele lui Cruso; căci erau bărbaţi de aceeaşi vârstă şi grei de la mijloc în jos, cu toate că niciunul nu era voinic; şi felul de a se purta cu o femeie era aproape acelaşi la amândoi. Am închis ochii, încercând să-mi găsesc drumul înapoi până la insulă, până la vânt şi la mugetul valurilor; dar nu, insula era pierdută, o despărţeau de mine o mie de leghe de pustiu apos.

L-am potolit pe Foe.

— Dă-mi voie, am şoptit eu, există un privilegiu care vine cu prima noapte şi pe care îl consider a fi al meu.

L-am dus astfel cu vorba, până s-a întins lângă mine. Apoi mi-am scos cămaşa şi l-am încălecat (ceea ce nu părea să-i placă, venind de la o femeie).

— Aşa se poartă Muza când îşi vizitează poeţii, am şoptit şi am simţit cum dispare din mădularele mele o parte din apăsare.

— Ce galop înviorător! a zis Foe mai târziu. Oasele mi-s toate zgâlţâite, trebuie să-mi recapăt suflul înainte s-o luăm de la capăt.

— Întotdeauna galopul e necruţător când Muza merge în vizită, am răspuns eu. Trebuie să facă tot ce-i stă în puteri ca să zămislească un urmaş.

Foe a rămas nemişcat atât de multă vreme, încât mi-am imaginat că a adormit. Dar chiar când eu însămi începusem să picotesc, el a zis:

— Ai scris despre omul tău Vineri cum vâslea cu mâinile şi-şi ducea barca între alge. Acele covoare imense de alge adăpostesc o fiară numită de marinari *kraken* — ai auzit de ea? — care are braţe groase cât coapsele unui bărbat şi lungi de metri întregi, şi cioc de vultur. Îmi imaginez *kraken*-ul zăcând pe fundul mării, uitându-se în sus printre vrejurile încâlcite ale algelor, la cer, cu multele lui braţe încolăcite în jurul lui, în aşteptare. În acea orbită teribilă îşi cârmeşte Vineri pluta lui fragilă.

Habar n-am ce l-a făcut pe Foe să vorbească despre monştrii mărilor la acel ceas, dar eu una am tăcut chitic.

— Dacă un braţ mare s-ar fi ivit şi s-ar fi încolăcit în jurul lui Vineri şi fără un sunet l-ar fi tras sub valuri, fara ca Vineri să mai iasă vreodată, te-ar fi surprins? m-a întrebat el.

— Un braţ monstruos care iese din adânc — da, aş fi fost surprinsă. Surprinsă şi neîncrezătoare.

— Dar surprinsă să-l vezi pe Vineri dispărând de pe suprafaţa apei, de pe faţa pământului? a întrebat Foe ca prin vis. Părea să fi aţipit. Tu zici, a spus el mai departe, iar eu am tresărit din picoteală, zici că îşi ducea bărcuţa spre locul unde corabia se scufundase — putem bănui că era o corabie cu sclavi, nu una de negoţ, cum a declarat Cruso. Păi, atunci imaginează-ţi sutele de sclavi — sau scheletele lor — încă prinse în epavă, cu peştişori jucăuşi (despre care ai povestit), ţâşnind prin orbitele lor şi prin cutiile goale care au cuprins inimile lor. Imaginează-ţi-l pe Vineri deasupra lor, uitându-se în jos la ei, aruncând

muguri şi petale care plutesc o vreme, apoi se scufundă şi se aşază pe oasele morţilor.

Nu te surprinde, în aceste două relatări, cum este Vineri chemat din adânc — chemat sau ameninţat, cine ştie? Şi totuşi Vineri nu moare. În bărcuţa lui fragilă, pluteşte chiar pe pielea morţii şi nu i se întâmplă nimic.

— Nu era barcă, ci buştean, am zis eu.

— În fiecare poveste există o tăcere, o privelişte ascunsă, o vorbă nerostită — eu aşa cred. Până nu am rostit nerostitul, nu am ajuns la inima poveştii. Întreb: ce-l atrăgea pe Vineri într-o asemenea primejdie de moarte, dat fiind că viaţa pe insulă era lipsită de primejdii, ca apoi să fie salvat?

Întrebarea părea fantastică. Nu aveam niciun răspuns.

— Am zis inima poveştii, a continuat Foe, dar ar fi trebuit să spun ochi, ochiul poveştii. Vineri îşi cârmeşte buşteanul peste pupila întunecată — sau orbita moartă — a unui ochi ce se holbează în sus la el din străfundul mării. Vâsleşte până pe partea cealaltă şi nu păţeşte nimic. El ne lasă nouă sarcina să coborâm în acel ochi. Altfel, asemenea lui plutim la suprafaţă şi ajungem la ţărm cu nimic mai înţelepţi, şi ne reluăm vieţile dinainte şi dormim fără vise, ca pruncii.

— Sau o gură, am spus eu. Vineri a plutit fără sa ştie dintr-o parte în alta a unei guri uriaşe, sau a unui cioc, cum i-ai zis dumneata, care stătea deschis, ca să-l devoreze. Noi trebuie să coborâm în gură (vorbim la figurat). Noi trebuie să deschidem gura lui Vineri şi să ascultăm ce cuprinde ea, poate că tăcere, poate un vuiet asemenea celui din ghioc, când îl ţii la ureche.

— Şi asta, a spus Foe. Eu mă gândeam la altceva; dar şi asta! Trebuie să facem tăcerea lui Vineri să vorbească, şi de asemenea tăcerea ce-l împrejmuieşte pe Vineri.

— Dar cine s-o facă? am întrebat eu. E uşor să zaci în pat şi să spui ce trebuie făcut, dar cine se va

cufunda în epavă? Pe insulă i-am spus lui Cruso că Vineri ar trebui s-o facă, cu o frânghie în jurul mijlocului, ca măsură de prevedere. Dar dacă Vineri nu ne poate spune ce vede, oare Vineri cel din povestea mea e altceva decât o figurare (sau prefigurare) a altui scufundător?

Foe n-a răspuns.

— Toate eforturile mele să-l fac pe Vineri să vorbească sau să-i dăruiesc vorbire lui Vineri au eşuat, am zis eu. Se exprimă doar prin muzică şi dans, care sunt, pentru vorbire, ceea ce sunt strigătele şi ţipetele pentru cuvinte. Sunt momente când mă întreb dacă în viaţa lui de mai ’nainte a stăpânit cât de cât vorbirea, dacă are habar ce e vorbirea.

— I-ai arătat cum se scrie? m-a întrebat Foe.

— Cum să scrie, dacă nu poate vorbi? Literele sunt oglinda cuvintelor. Chiar şi când părem că scriem în tăcere, scrisul nostru este manifestarea unui discurs pe care l-am rostit în sinea noastră sau pentru noi înşine.

— Şi totuşi Vineri are degete. Dacă are degete, poate alcătui litere. Scrisul nu e condamnat să fie umbra vorbirii. Observă-te când scrii şi vei vedea că sunt momente când cuvintele se formează singure pe hârtie de novo, cum ziceau romanii, din străfundul cel mai adânc al tăcerilor lăuntrice. Suntem obişnuiţi să credem că lumea noastră a fost creată de Dumnezeu rostind Cuvântul; dar întreb, nu cumva l-o fi scris, o fi scris un Cuvânt atât de lung încât încă nu am ajuns la capătul lui? Nu cumva Dumnezeu scrie lumea încontinuu, lumea şi tot ce e în ea?

— Dacă scrisul se poate alcătui singur din nimic, eu una nu mă pricep să spun, am replicat eu. Poate că aşa se întâmplă în cazul autorilor; cu mine nu se întâmplă aşa. Cât despre Vineri, întreb totuşi: Cum poate fi el învăţat să scrie, dacă nu există cuvinte în el, în inima lui, pe care să le oglindească scrisul, ci, dimpotrivă, doar o

învălmăşire de simţăminte şi imbolduri? Cât despre scrisul lui Dumnezeu, iată ce cred eu: dacă el scrie, se foloseşte de o scriere tainică, ce nu ne este dat nouă s-o citim, noi fiind parte din acea scriitură.

— Nu o putem citi, de acord, asta am spus şi eu, atâta vreme cât noi suntem cei despre care el scrie. Noi, sau unii dintre noi: e posibil ca unii dintre noi să nu fie scrişi, ci pur şi simplu există; sau (şi mă gândesc în special la Vineri), sunt scrişi de-un alt autor, mai obscur. Cu toate acestea, scrierea Iui Dumnezeu stă ca pildă pentru un scris fără vorbire. Vorbirea este doar un mijloc prin care cuvântul poate fi rostit, nu este cuvântul însuşi. Vineri nu are darul vorbirii, dar are degete la mâini, şi aceste degete vor fi mijlocul său. Chiar dacă nu le-ar avea, chiar dacă negustorii de sclavi i le-ar fi ciopârţit pe toate, ar putea ţine o bucată de cărbune între degetele de la picioare sau între dinţi, asemenea cerşetorilor de pe Strand[4]. Gerida, o insectă mută şi ea, scrijeleşte numele lui Dumnezeu pe suprafeţele iazurilor, aşa spun arabii. Nimeni nu este într-atât de neputincios încât să nu poată scrie.

Găsind că o discuţie în contradictoriu cu Foe mă satisfăcea la fel de puţin ca discuţiile de altădată cu Cruso, mi-am ţinut gura şi în curând el a adormit.

O fi fost din pricina locului nefamiliar, sau o fi fost trupul lui Foe lipit de al meu în patul îngust, nu ştiu; dar, oricât eram de obosită, n-am putut dormi. Oră de oră am auzit paznicul de noapte bătând la uşi, jos, în stradă; am auzit, sau îmi închipuiam că aud, lipăitul lăbuţelor de şoareci pe scândurile neacoperite ale duşumelei. Foe a început să sforăie. Am îndurat zgomotul cât am putut de mult; apoi am coborât din pat, mi-am îmbrăcat cămaşa şi m-am apropiat de fereastră, de unde am privit pe deasupra acoperişurilor luminate de stele, întrebându-mă cât mai era până la ivirea zorilor. Am traversat camera până la alcovul lui

Vineri, am dat la o parte draperia. În întunericul ca smoala din acel spaţiu, el dormea, sau te pomeneşti că zăcea treaz şi se uita în sus, la mine? Din nou m-a surprins cât de uşoară îi era respiraţia. Ai fi zis că dispărea în clipa în care se lăsa întunericul, dacă n-ar fi fost mirosul, despre care cândva crezusem că era miros de fum din foc de lemne, dar acum ştiam că ăsta era mirosul lui propriu, adormitor, mângâietor. M-a năpădit brusc dorul de insulă. Oftând, am lăsat perdeaua să cadă şi m-am întors în pat. Trupul lui Foe părea să fi crescut în somn: abia de mai rămăsese cât de-un lat de palmă pentru mine. Ah, să vină ziua mai repede, m-am rugat eu şi în aceeaşi clipă am adormit.

Când am deschis ochii, era în plină zi, Foe şedea la biroul lui, cu spatele la mine, şi scria. M-am îmbrăcat şi m-am furişat tiptil până la alcov. Vineri zăcea întins pe salteaua lui, înfăşurat în robele lui purpurii.

— Haide, Vineri, am şoptit eu. Domnul Foe e la masă şi trudeşte, trebuie să-l lăsăm cu ale lui.

Dar înainte să ajungem la uşă, Foe şi-a amintit de noi.

— N-ai uitat de scris, Susan? a întrebat el. N-ai uitat că urmează să-l înveţi pe Vineri să scrie? Şi mi-a întins o tăbliţă de ardezie pentru copii şi un stilet. Întoarceţi-vă la prânz şi pune-l pe Vineri să ne demonstreze ce a învăţat. Ia asta pentru micul vostru dejun.

Şi mi-a dat un ban de şase penny, pe care l-am acceptat, deşi nu era cine ştie ce plată pentru o vizită din partea Muzei.

Prin urmare, ne-am îndestulat cu pâine şi lapte, apoi am găsit un loc însorit într-un cimitir.

— Străduieşte-te să faci ce-ţi spun, Vineri, i-am spus eu. Natura nu m-a hărăzit să fiu dascăl, n-am răbdare.

Pe tăbliţă am desenat o casă cu uşă, ferestre şi coş, iar dedesubt am scris literele c-a-s-ă.

— Ăsta e desenul, am zis arătând desenul, şi ăsta e cuvântul.

Am rostit sunetele cuvântului casă unul câte unul, arătând fiecare literă în momentul când o rosteam, apoi am luat degetul lui Vineri şi l-am plimbat peste litere în timp ce rosteam cuvântul; în sfârşit, i-am pus stiletul în mână şi l-am călăuzit să scrie c-a-s-ă sub c-a-s-ă scris de mine. Apoi am şters tăbliţa, pentru a nu rămâne nici urmă din desen, doar desenul din mintea lui Vineri, şi i-am condus mâna să scrie cuvântul a treia oară, şi a patra oară, până ce tăbliţa s-a umplut de litere, apoi iar am şters-o.

— Acum scrie tu singur, Vineri, i-am zis eu, şi Vinci a scris cele patru litere c-a-s-ă, sau patru forme cât de cât asemănătoare; dacă erau chiar cele patru litere şi reprezentau cu adevărat cuvântul casă şi desenul pe care-l făcusem, şi obiectul ca atare, numai el ştia.

Am desenat o corabie cu pânzele ridicate şi i-am făcut pe Vineri să scrie arcă, apoi am început să-l învăţ Africa. Am înfăţişat Africa printr-un şir de palmieri şi, printre ei, un leu care rage. Era Africa mea acea Africă pe care Vineri o purta în sine? Nu-mi prea venea să cred. Cu toate acestea, am scris A-f-r-i-c-a şi l-am călăuzit să facă literele. Acum ştia măcar că nu toate cuvintele sunt formate din patru litere. Apoi l-am învăţat m-a-m-ă (o femeie cu un prunc în braţe) şi, ştergând iar tăbliţa, am trecut la repetarea celor patru cuvinte.

— Arcă, am zis şi i-am făcut semn să scrie.

A-r-a-r-a-r, a scris el, fără să se oprească, sau poate r-s; şi ar fi umplut toată tăbliţa, dacă nu i-aş fi luat stiletul din mână.

M-am uitat la el stăruitor, până când şi-a coborât pleoapele şi a închis ochii. Era oare posibil ca cineva, chiar şi cineva întunecat la minte de o viaţă întreagă de servitute mută, să fie atât de prost pe cât părea Vineri? Nu cumva în străfundul lui, undeva, râdea de eforturile mele de a-l aduce mai

aproape de o cale de a vorbi? M-am aplecat spre el, i-am prins bărbia în mână şi i-am întors faţa spre mine. Pleoapele i s-au deschis. Undeva, în ungherele cele mai adânci ale pupilelor acelora negre, să existe oare o scânteie de batjocură? N-am zărit-o. Dar dacă ar fi, n-ar fi o scânteie africană, obscură ochiului meu englezesc? Am oftat.

— Haide, Vineri, am zis, să ne întoarcem la stăpânul nostru şi să-i arătăm până unde am ajuns cu învăţătura noastră.

Era miezul zilei. Foe, proaspăt ras, binedispus.

— Vineri n-o să înveţe niciodată, am zis eu. Dacă există vreun portal spre facultăţile sale intelectuale, acesta e închis, sau nu-l pot eu găsi.

— Nu te descuraja, a zis Foe. Dacă ai pus o sămânţă, tot e ceva, deocamdată. Să perseverăm: Vineri s-ar putea să ne surprindă.

— Scrisul nu creşte în noi ca varza, în timp ce gândurile noastre sunt în altă parte, am ripostat eu destul de agasată. E o dibăcie deprinsă după mult exerciţiu, cum bine ştii.

Foe şi-a ţuguiat buzele.

— Poate, a zis el. Dar aşa cum sunt multe soiuri de oameni, aşa sunt şi multe soiuri de scriitură. Nu te pripi să-ţi judeci elevul. Şi el poate să fie vizitat de Muză.

În timp ce Foe şi cu mine vorbeam, Vineri s-a instalat pe salteaua lui, cu tăbliţa în braţe. Am tras cu ochiul peste umărul lui şi am văzut că o umplea cu un motiv ce aducea a frunze şi flori. Dar când m-am apropiat, am văzut că frunzele erau ochi, ochi deschişi, fiecare pus pe o labă de picior omenesc; rânduri după rânduri de ochi pe labe: ochi umblători.

M-am întins să iau plăcuţa, să i-o arăt lui Foe, dar Vineri o ţinea strâns în mâini.

— Dă! Dă-mi plăcuţa, Vineri! i-am poruncit eu.

La care el, în loc să se supună, şi-a vârât trei degete în gură, le-a udat cu scuipat şi a şters plăcuţa.

M-am retras scârbită.

— Domnule Foe, trebuie să-mi recapăt libertatea! am strigat eu. Începe să-mi depăşească puterile! E mai rău decât pe insulă! El e ca bătrânul de pe râu!

Foe a încercat să mă liniştească.

— Bătrânul de pe râu, a murmurat el. Nu cred că ştiu despre ce vorbeşti.

— O poveste, nimic altceva decât o poveste, am zis eu. A fost odată un ins căruia i s-a făcut milă de un bătrân care aştepta pe malul unui râu şi s-a oferit să-l ducă în cârcă până pe malul celălalt. După ce l-a trecut cu bine prin apele învolburate, a îngenuncheat ca să-l pună pe bătrân jos. Dar bătrânul n-a vrut să coboare de pe umerii salvatorului: nu, ci şi-a lipit strâns genunchii de gâtul acestuia şi a început să-l izbească peste coaste şi, nu mai lungesc povestea, l-a transformat într-un animal de povară. Îi lua până şi mâncarea de la gură, şi l-ar fi călărit până ce salvatorul şi-ar fi dat sufletul, dacă acesta din urmă nu s-ar fi salvat printr-un şiretlic.

— Îmi amintesc povestea. Una dintre aventurile lui Sindbad din Persia.

— Aşa să fie: eu sunt Sindbad din Persia, iar Vineri este tiranul care călăreşte pe umerii mei. Merg cu el, mănânc cu el, stă cu ochii pe mine când dorm. Daca nu mă pot elibera de el, o să mă sufoc!

— Scumpă Susan, nu te aprinde aşa. Deşi spui ca eşti măgarul şi Vineri călăreţul, fii sigură că dacă Vineri şi-ar recăpăta limba, ar zice taman pe dos. Deplângem barbaria celui care l-a mutilat, dar oare nu avem noi, stăpânii lui de mai târziu, motive să fim recunoscători în sinea noastră? Căci atâta vreme cât e mut, putem să pretindem ca dorinţele lui ne sunt ascunse şi continuăm să-l folosim cum vrem noi.

— Dorinţele lui Vineri nu-mi sunt ascunse mie. Doreşte să fie lăsat liber, ca şi mine. Dorinţele

noastre, a lui şi a mea, sunt limpezi. Dar cum o să-şi recapete Vineri libertatea, el, care a fost sclav toată viaţa lui? Asta e întrebarea adevărată. Să-l las liber într-o lume de lupi şi să mă aştept să fiu lăudată pentru asta? Ce eliberare e aia să fii expediat în Jamaica sau să fii dat afară din casă în toiul nopţii? Chiar şi în Africa lui natală, aşa mut şi fără prieteni, oare ar avea parte de libertate? În inimile noastre, cu toţii simţim un imbold de a fi liberi; dar care dintre noi poate spune ce înseamnă cu adevărat să fii liber? După ce o să scap de Vineri, oare chiar voi cunoaşte libertatea? A fost Cruso liber, despotul unei insule care era a lui cu totul? Dacă a fost, nu i-a adus nicio bucurie, cel puţin eu una nu i-am descoperit-o. Cât despre Vineri, cum poate Vineri să ştie ce înseamnă libertatea, când abia dacă îşi ştie numele?

— Nu e nevoie să ştim ce înseamnă libertatea, Susan. Libertatea e un cuvânt, ca oricare alt cuvânt. E un pufăit, nouă litere pe o tăbliţă. O simplă denumire pe care-o dăm dorinţei despre care vorbeşti, dorinţei de a fi liber. Ceea ce ne preocupa e dorinţa, nu denumirea. Daca nu putem reda în cuvinte ce este un măr, nu înseamnă că ne este interzis să mâncăm mărul. E suficient că ştim denumirea nevoilor noastre şi că suntem capabili să folosim aceste denumiri pentru a le împlini, aşa cum folosim monede pentru a cumpăra mâncare, atunci când suntem flămânzi. Nu e cine ştie ce efort să-l înveţi pe Vineri o limbă cât să-i servească pentru a-şi împlini nevoile. Nu ni se cere să-l transformăm pe Vineri într-un filozof.

— Vorbeşti aşa cum vorbea şi Cruso, domnule Foe, când l-a învăţat pe Vineri *Adu* şi *Sapă*. Dar cum nu există două soiuri de om, englez şi sălbatic, aleanurile sufletului lui Vineri nu vor fi împlinite cu *Adu*, ori *Sapă*, ori *Măr*, nici măcar cu *Arcă* sau *Africa*. Întotdeauna va fi o voce în el care se va îndoi în şoaptă, cu vorbe ori sunete fără nume, sau melodii, sau tonuri.

— Dacă ne consacrăm găsirii unor goluri având întocmai forma potrivită pentru a găzdui asemenea cuvinte mari precum *Libertate, Onoare, Extaz*, sunt de acord, ne vom petrece toată viaţa strecurându-ne, furişându-ne, căutând, şi totul în zadar. Sunt cuvinte fără casă, rătăcitoare precum planetele, şi cu asta, basta. Dar trebuie să te întrebi, Susan: aşa cum stratagema vânătorului de sclavi a fost aceea de a-l lăsa pe Vineri fără limbă, n-ar putea fi stratagema vânătorului aceea de a-l ţine supus — în timp ce noi ne ciorovăim din pricina unor cuvinte, o discuţie despre care amândoi ştim că e nesfârşită?

— Vineri nu e mai supus decât e umbra mea care mă urmează tot timpul. Nu e liber, dar nu e supus. E propriul său stăpân, după lege, şi aşa a fost de când a murit Cruso.

— Cu toate acestea, Vineri te urmează: nu tu îl urmezi pe Vineri. Cuvintele pe care le-ai scris şi le-ai atârnat de gâtul lui declară că a fost eliberat; dar cine le dă crezare, când îl vede pe Vineri?

— Eu nu sunt stăpân de sclavi, domnule Foe. Şi înainte să-ţi spui în gând: A vorbit ca un adevărat stăpân de sclavi!, n-ar trebui să-ţi iei seama? Atâta vreme cât îţi acoperi urechile când vorbesc, punând la îndoială orice cuvânt pe care-l rostesc pentru că-I socoteşti că ţine de sclavie, că e otrăvit, te porţi dumneata altfel cu mine decât s-au purtat sclavii cu Vineri, când l-au lăsat fără limbă?

— Eu nu te-aş lăsa fără limbă pentru nimic în lume. Să rămână Vineri aici în după-masa asta. Du-te ia plimbare. Ia aer. Vizitează împrejurimile. Eu, din păcate, sunt izolat. Fii iscoada mea. Întoarce-te şi povesteşte-mi ce face lumea.

Aşa că m-am dus la o plimbare şi în freamătul străzilor am început să-mi recapăt umorul. Ştiam că greşesc dând vina pe Vineri pentru starea mea. Dacă nu era sclav, nu era el totuşi captivul neajutorat al dorinţei mele ca povestea noastră să fie spusă? Prin ce se deosebea de unul dintre

indienii sălbatici pe care exploratorii îi aduc înapoi cu ei, într-un vas plin de peruşi şi idoli de aur, şi plantă de indigo, şi piei de pantere, ca să arate că într-adevăr au fost în Americi? Şi nu ar putea fi şi Foe un soi de captiv? Am socotit că tot tărăgănează. Dar dacă adevărul e că în toate aceste luni a trudit să mute o stâncă atât de grea cum niciun om de pe acest pământ n-ar putea-o clinti; că paginile pe care le-am văzut ieşind de sub pana lui nu erau poveşti de doi bani despre curtezane şi grenadieri, aşa cum crezusem, ci mereu aceeaşi poveste, versiune după versiune, născută moartă de fiecare dată? Povestea insulei, la fel de lipsită de viaţă după ce-a ieşit de sub pana lui ca şi după ce-a ieşit de sub a mea?

— Domnule Foe, am zis eu, am luat o hotărâre.

Dar bărbatul aşezat la masă nu era Foe. Era Vineri, purtând pe umeri robele lui Foe şi pe cap peruca lui Foe, jegoasă ca un cuib de pasăre. În mână, suspendată deasupra hârtiilor lui Foe, ţinea o pană cu un strop de cerneală neagră sclipind în vârf. Am scos un ţipăt, m-am repezit să i-o smulg din mână. Dar în aceeaşi clipă, Foe a vorbit de pe patul unde zăcea.

— Lasă-l, Susan, a zis el cu voce obosită, se obişnuieşte cu uneltele, asta face parte din deprinderea de a scrie.

— O să-ţi mânjească hârtiile, am strigat eu.

— Hârtiile mele sunt destul de mânjite, mai rău nu le poate mânji, a replicat el. Vino şi şezi cu mine.

M-am aşezat lângă Foe. În lumina crudă a zilei, n-am putut să nu observ cearşafurile soioase pe care zăcea întins, unghiile murdare, pungile grele de sub ochi.

— O curvă bătrână, a zis Foe, parcă citindu-mi gândurile. Curvă bătrână care ar trebui să-şi practice meseria la întuneric.

— Nu spune asta, am protestat eu. Nu e curvăsărie să asculţi poveştile altora şi să le dai

înapoi oamenilor într-un înveliş mai bun. Dacă n-ar exista autori care să facă această treabă, lumea ar fi cu mult mai săracă. Să te condamn pentru că eşti curvă, după ce m-ai primit cu braţele deschise şi m-ai îmbrăţişat, şi mi-ai acceptat povestea? Mi-ai dat o casă când nu aveam niciuna. Mă gândesc la dumneata ca la o amantă sau chiar ca la o soţie, dacă e să cutez să rostesc acest cuvânt.

— Înainte să te destăinui fără fereală, Susan, aşteaptă să vezi ce aduc pe lume. Dar dacă vorbim de aducere-pe-lume, n-a sosit oare timpul să-mi spui adevărul despre propriul dumitale copil, fiica pierdută în Bahia? Chiar i-ai dat naştere? E reală, sau şi ea e o poveste?

— Voi răspunde, dar nu înainte să-mi spui dumneata: fata pe care ai trimis-o, fata care zice că are acelaşi nume cu mine — e reală?

— O atingi; o îmbrăţişezi; o săruţi. Ai cuteza să spui că nu e reală?

— Nu, e reală, aşa cum şi fiica mea e reală, şi cum sunt eu reală, trăim în aceeaşi lume.

— L-ai uitat pe Vineri.

M-am întors către Vineri, care încă era preocupat de scrisul lui. Hârtia din faţa lui era mâzgălită toată, ca de un copil neobişnuit cu tocul, dar era mâzgălită cu un scris, un fel de scris, rânduri după rânduri de litera o, înghesuite unele în altele. O a doua pagină se găsea lângă cotul lui, scrisă şi aceea, dintr-un capăt în celălalt, acelaşi o.

— Vineri învaţă să scrie? a întrebat Foe.

— Într-un anume fel, scrie, am zis eu. Scrie litera o.

— E un început, a zis Foe. Mâine trebuie să-l înveţi litera a.

IV

Casa scării e întunecoasă şi şubredă. Pe palier mă împiedic de un corp. Nu tresare, nu scoate niciun sunet. La flacăra unui chibrit, desluşesc o femeie sau o fată, picioarele îi sunt strânse sub o rochie lungă, cenuşie, mâinile vârâte la subsuori; sau te pomeneşti că mădularele ei sunt nefiresc de scurte, mădularele nevolnice ale unui infirm? Faţa îi e acoperită de o eşarfa cenuşie, de lână. Încep să dau la o parte eşarfa, dar pare nesfârşită. Capul i se clatină. Fiinţa pare la fel de uşoară ca un sac de paie.

Uşa nu e încuiată. Printr-o fereastră solitară, lumina lunii inundă camera. O zbugheală pe podea, un şoarece sau un şobolan.

Zac unul lângă altul pe pat, nu se ating. Pielea, uscată ca hârtia, e întinsă pe oase. Buzele s-au retras, scoţând la iveală dinţii, încât par să zâmbească. Ochii le sunt închişi.

Trag înapoi cuverturile, îmi ţin respiraţia, mă aştept la neorânduială, colb, descompunere; dar ei sunt liniştiţi şi întregi, el în cămaşa lui de noapte, ea în a ei. Stăruie un iz uşor de liliac.

La o simplă atingere, perdeaua de la alcov se sfâşie. Ungherul se găseşte în beznă totală, în aerul din această încăpere chibriturile mele nu se aprind. Mă pun în genunchi, pipăi, îl găsesc pe omul Vineri întins cât e el de lung pe spate. Îi ating picioarele, tari ca lemnul, apoi înaintez pe ţesătura moale, grea, ce-i înveleşte corpul, până la obraz.

Deşi pielea îi e caldă, trebuie să pipăi, în stânga, în dreapta, înainte să-i găsesc pulsul din gât. Slab, ca şi când inima lui bate undeva departe. ÎI trag uşor de păr. Chiar seamănă cu lâna de oaie.

Dinţii îi sunt încleştaţi. Îmi apăs unghia între cei de sus şi cei de jos, încercând să-i deschid.

Mă întind cu faţa în jos, pe podea, lângă el, Simt în nări mirosul de praf stătut.

După un timp îndelungat, atât de îndelungat încât poate că am şi adormit, el se mişca, oftează, se răsuceşte pe-o parte. Zgomotul pe care-l face corpul lui este stins, uscat, ca al frunzelor care cad peste frunze. Îmi ridic o mână la faţa lui. Dinţii i se despart. Mă trag mai aproape de el, şi cu o ureche la gura lui, zac în aşteptare.

La început, nimic. Apoi, dacă reuşesc să ignor bătaia propriei mele inimi, încep să desluşesc un vuiet îndepărtat, stins, stins de tot: cum zicea ea, vuietul valurilor într-un ghioc; şi peste acela, ca şi când o coardă de vioară a fost atinsă o dată sau de două ori, geamătul vântului şi ţipătul unei păsări.

Mă lipesc şi mai mult de el, ca să aud şi alte sunete: ciripitul vrăbiilor, bufnetul surd al unei săpăligi, chemarea unei voci.

Din gura lui, fără nicio răsuflare, ies sunetele insulei.

La un colţ al casei, mai sus de-un stat de om, o placă este prinsă în şuruburi de perete. *Daniel Defoe, Autor,* acestea sunt cuvintele, albe pe albastru, şi mai e ceva scris, prea mic să se poată citi.

Intru. Deşi este o zi de toamnă senină, lumina nu pătrunde dincolo de aceşti pereţi. Pe palier, mă împiedic de corpul, uşor ca paiul, al unei femei sau al unei fete. Camera este mai întunecată decât înainte; dar pipăind pe poliţa de deasupra căminului, găsesc un ciot de lumânare şi o aprind. Arde cu o flacără albastră, fără strălucire.

Cei doi de pe pat zac întinşi, întorşi unul spre celălalt, capul femeii în curbura braţului bărbatului.

Vineri, în alcovul lui, s-a răsucit cu faţa la perete. În jurul gâtului — până acum n-am

observat asta —, are o cicatrice, ca un lănţişor, lăsată de o frânghie sau un lanţ.

Pe masă nu e nimic în afară de două farfurii prăfuite şi un ulcior. Pe podea, o cutie diplomatică, cu balamale şi încuietoare de alamă. O ridic pe masă şi o deschid. Fila îngălbenită de deasupra se rupe într-o semilună perfectă sub degetul meu mare. Aduc lumânarea mai aproape şi citesc primele cuvinte scrise cu o caligrafie înaltă, rotunjită: „Dragă domnule Foe, în cele din urmă, nu am mai fost în stare să vâslesc".

Cu un suspin şi un clipocit abia auzit, mă las să alunec peste margine. Prinsă de curent, barca se îndepărtează săltând, trasă spre miazăzi, spre ţinutul balenelor şi al gheţurilor eterne. În jurul meu, pe ape, sunt petalele aruncate de Vineri.

Înot spre stâncile întunecate ale insulei; dar ceva inert şi greu mă prinde de picior, ceva mă mângâie pe braţ. Mă aflu în marele covor de alge: frunzele se ridică şi coboară odată cu hula.

Cu un suspin şi un clipocit abia auzit, îmi cufund capul sub apă. Cobor pe tulpini, punându-mi mâinile una sub alta, petalele plutesc în jurul meu ca o ploaie de fulgi.

Suprafaţa întunecată a epavei e pătată ici şi colo cu alb. E uriaşă, epava, mai mare ca un leviatan: o carcasă rămasă fără catarge, ruptă la mijloc, înconjurată din toate părţile de troiene de nisip. Lemnăria e neagră, gaura prin care se poate pătrunde, încă şi mai neagră. Dacă pândeşte pe undeva kraken-ul, aici trebuie să pândească, de sub pleoapele căzute, ochii lui subacvatici, pietroşi.

Nisipul se ridică în volburi molatice în jurul picioarelor mele. Nu sunt bancuri de peştişori jucăuşi. Pătrund în gaură.

Sunt sub punte, babordul e sub picioarele mele, îmi pipăi drumul de-a lungul bârnelor şi proptelelor, mustind de apă la atingere. Ciotul de lumânare îl ţin legat de-o sfoară în jurul gâtului. ÎI

ridic în faţa mea ca pe un talisman, deşi nu luminează.

Ceva moale îmi apare în drum, poate un rechin, un rechin mort pe care au crescut florile cărnoase ale mării, sau poate leşul unui paznic, învelit într-o ţesătură putrezită, strat peste strat. În patru labe, mă târăsc pe lângă obstacol.

Nu m-am gândit niciodată că marea poate fi murdară. Dar nisipul de sub mâinile mele este moale, jilav, ca o mâzgă, departe de apele mişcătoare. E ca noroiul din Flandra, unde generaţii de grenadieri zac acum morţi, tescuiţi în poziţii de parcă ar dormi. Dacă nu mă mişc mai mult de-o clipă, încep să mă scufund, centimetru cu centimetru.

Ajung la un perete despărţitor şi o scară. Uşa din capul scării e închisă; dar când mă proptesc cu umărul şi împing, zidul de apă cedează şi pot intra.

Nu e o baie publică undeva la ţară. În spaţiul negru al acestei cabine, apa e nemişcată, moartă, aceeaşi apă de ieri, de acum un an, de acum trei sute de ani. Susan Barton şi căpitanul ei mort, graşi ca nişte porci în cămăşile lor de noapte albe, mădularele li se întind ţepene din trunchiuri, mâinile, zbârcite de la atâta stat în apă, întinse ca pentru binecuvântare, plutesc precum stelele pe sub tavanul jos. Mă târăsc pe sub ei.

În ultimul ungher, sub osatura pupei, pe jumătate îngropat în nisip, cu genunchii strânşi la piept şi mâinile vârâte între coapse, dau peste Vineri.

Îl trag de părul lânos, pipăi lanţul din jurul gâtului său.

— Vineri, zic, încerc să zic, îngenunchind lângă el, cufundându-mi mâinile şi genunchii în clisă, ce navă e asta?

Dar aici nu e loc pentru vorbe. Fiecare silabă, de cum iese, e prinsă şi umplută cu apă şi împrăştiată. E un loc unde corpurile îşi sunt lor însele semne. E locuinţa lui Vineri.

El se răsuceşte şi iar se răsuceşte, până ce rămâne întins cât e el de lung, cu faţa întoarsă spre mine. Pielea îi e întinsă pe oase, buzele îi sunt rânjite. Îmi trec o unghie peste dinţii lui, încercând să găsesc o cale de pătrundere.

Gura i se deschide. Dinăuntrul lui iese un pârâiaş domol, fără suflare, fără întrerupere. Curge prin trupul lui şi se revarsă pe mine; trece prin cabină, prin epavă; spală stâncile şi malurile insulei, curge spre miazănoapte şi spre miazăzi, până la capetele pământului. Moale şi rece, întunecat şi nesfârşit, mi se loveşte de pleoape, de pielea de pe faţă.

Observații

[←1]

Poşta de doi penny a fost considerară în epoca respectivă un mare progres. *(N. tr.)*

[←2]

Locul unde erau executaţi îndeobşte criminalii din Londra şi trădătorii condamnaţi, inclusiv mulţi martiri religioşi; de unde şi asocierea numelui cu noţiunea de pedeapsă capitală. *(N. tr.)*

[←3]

Newgate — vestită închisoare din Londra. *(N. tr.)*

[←4]

Un drum de-a lungul malului nordic al Tamisei; azi o arteră importantă din Londra. *(N. tr.)*

Table of Contents

I
II
- 15 aprilie
- 20 aprilie
- 21 aprilie
- 25 aprilie
- 28 aprilie
- 1 mai
- 8 mai
- 19 mai
- 29 mai
- 1 iunie

III
IV
Observații

Table of Contents

I 2
II 40
15 aprilie 40
20 aprilie 41
21 aprilie 44
25 aprilie 45
28 aprilie 52
1 mai 52
8 mai 53
19 mai 54
29 mai 55
1 iunie 61
III 99
IV 136
Observații 141